

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Bc. Kristýna Valová

Citové pouto (attachment) a rizikové chování v adolescenci v kontextu primární
prevence

Attachment and risk behaviour during adolescent in kontext primary prevention

Diplomová práce

Vedoucí závěrečné práce: PhDr. Pavla Doležalová

Praha

2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací

V Praze dne 5. 5. 2014

Bc. Kristýna Valová

Identifikační záznam:

VALOVÁ, Kristýna. *Citové pouto (attachment) a rizikové chování v adolescenci v kontextu primární prevence. [Attachment and risk behaviour during adolescent in context primary prevention]*. Praha, 2014. 115 s., 6 příloh, 23 tabulek, 11 grafů. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze. Vedoucí práce: PhDr. Pavla Doležalová. Oponent práce: PhDr. Monika Nevoralová.

Poděkování:

Velice děkuji za odborné vedení, cenné rady a hlavně podporu při psaní diplomové práce mé vedoucí PhDr. Pavle Doležalové. I přes odkládání a nesnáze mi pomohla vydržet a dotáhnout práci dokonce.

Také děkuji své rodině, kamarádům a příteli, že mi při hodinách trávených nad prací věřili, že ji dokončím a úspěšně odevzdám.

Největší dík patří mé mamince, která nad úpravou mé diplomové práce strávila hodiny.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je citové pouto (attachment) a rizikové chování u adolescentů, kdy jsou tyto pojmy propojeny a v rámci praktické (výzkumné) části zpracovány v rámci výzkumného vzorku.

Cíle výzkumné práce

Cílem této diplomové práce je na vybraném (reprezentativním) vzorku zmapovat a popsat citové pouto (vazbu) a rizikového chování u adolescentů. Hlavní myšlenkou výzkumné části je domněnka, že narušené citové pouto (můžeme hovořit rovněž o rodinném soužití, kde vazby nejsou silné, mohou být rizikové, problematické nebo narušené) může v adolescenci, tedy období formování osobnosti a rovněž období vzdoru, vést k možnému rizikovému chování.

Výzkumný soubor

Výzkumný soubor v této diplomové práci tvoří adolescenti ve věku od 12 do 16 (17) let. Celkově se dotazníkového šetření zúčastnilo 334 respondentů a pro účel této diplomové práce bylo použito celkem 319 zodpovězených dotazníků. Respondenti byli osloveni v rámci čtyř základních škol a jednoho osmiletého gymnázia v rámci hlavního města Prahy.

Metody zpracování dat

Pro diplomovou práci byl zvolen kvantitativní výzkum. Jednalo se o dotazníkové šetření v rámci předem vybraných základních škol a jednoho osmiletého gymnázia. Výzkum byl prováděn dvěma dotazníky – IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment; Greenberg, Armsden, 1987), který se zabývá tématem attachmentu a dotazníkem SURPS (Substance Use Risk Profile Scale), který se zabývá rizikovým chováním. Data byla vyhodnocena a zpracována pomocí programu SPSS. Následně byly všechny poznatky shrnuty a rozděleny podle předem stanovených kritérií.

Výsledky a závěry

Z výsledků výzkumného šetření (studie) vyplývá, že typ citového pouta a především typ rodinného soužití může mít vliv na rizikové chování v období adolescence. Výsledky

rovněž poukazují na fakt, že i při jistém citovém poutu a „úplné rodině“ může být u respondenta výskyt možného rizikového chování, kdy můžeme operovat s věkem a vývojovou fází respondentů. Tedy, že adolescence je období zrání, hledání vlastní identity, ale rovněž období vzdoru a změn v citových vazbách. V adolescenci mají jedinci potřebu preferovat vrstevníky a rodiče testovat.

Klíčová slova

citové pouto/vazba – rizikové chování - adolescence – primární prevence

Abstract

The thesis is attachment and risk behaviour in adolescents, when these topics are linked and the practical (research) part processed within the research sample. The main idea of the research is the assumption that disturbed attachment in adolescence and period of personality formation as well as terrible twos can cause risky behaviour.

Objectives of the research work

The aim of this thesis is to select a (representative) sample map and describe attachment and risk behaviour in adolescents.

Sample file

The research group in this thesis consists of adolescents aged 12 to 16 (17) years. Over all, the survey was attended by 334 respondents and for the purpose of the thesis, a total of 319 answered questionnaires. Respondents were approached in four primary schools and one secondary school within the city of Prague.

Data processing methods

The thesis was elected quantitative research. It was a survey, within pre-selected primary schools and one secondary school. The research was performed by two questionnaires - IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment; Greenberg, Armsden, 1987), which deals with attachment and SURPS questionnaire (Substance Use Risk Profile Scale), which deals with risk behaviour. Data were evaluated and processed using SPSS. Subsequently, all data are summarized and classified according to predetermined criteria.

Results and conclusion

The result of the research (study) results, that the type of attachment and the type of family life can have an impact on risk behaviour in adolescence. Results, also point to the fact that, even with secure attachment and with „complete family“, the respondent may show potential risk for behaviour, when considering the age

and develop mental stage of the respondents. A adolescence is a period of maturation, the search for identity and also of defiance.

Keywords

Attachment – risk behaviour – adolescent – primary prevention

OBSAH	str.
I. Úvod	10
II. Teoretická část	12
1. Citové pouto/vazba (attachment)	12
1.1 Základní poznatky	12
1.2 Osobnosti citového pouta (vazby)	12
1.2.1 John Bowlby	12
1.2.2 Mary Ainsworth	14
1.3 Teorie citového pouta (vazby)	15
1.3.1 Vznik a vývoj teorie citového pouta (vazby)	15
1.3.2 Fáze vývoje citového pouta (vazby)	17
1.4 Typy citového pouta (vazby)	19
1.4.1 Jisté citové pouto (vazba)	20
1.4.2 Nejisté citové pouto (vazba)	21
1.4.3 „Žádné citové pouto (vazba)“	23
1.4.4 Reaktivní citové pouto (vazba) (Reactive Attachment Disorder – RAD)	23
1.5 Citové pouto k rodičům	24
1.6 Citové pouto k vrstevníkům v adolescenci	25
1.7 Rodina, základní definice	26
2. Rizikové chování	26
2.1 Základní vymezení pojmu rizikové chování	27
2.2 Oblasti rizikové chování u adolescentů	27
2.3 Oblasti rizikového chování ve školní prevenci	28
2.4 Rizikové chování, rozdíl mezi dívkami a chlapci	28
3. Adolescence (dospívání)	29
3.1 Základní vymezení pojmu adolescence (dospívání)	29
3.2 Vymezení období adolescence	30
3.3 Vztah k sobě samému	32
3.4 Vztah k dospělým (rodičům)	33
3.5 Vrstevnické vztahy v adolescenci	34
3.6 Rizikové chování v adolescenci	35
4. Primární prevence	35

4.1	Prevence závislostního chování	35
4.2	Typy primární prevence	36
4.2.1	Specifická primární prevence	36
4.2.2	Nespecifická primární prevence	38
4.3	Efektivní primární prevence	38
III.	Výzkumná část	40
5.	Metodologie	40
5.1	Cíl a obecný metodologický rámec	40
5.2	Výzkumné otázky	40
5.3	Výzkumný soubor a metoda jeho výběru	40
5.4	Etický aspekt práce	41
5.5	Výzkumný soubor	41
5.5.1	Přehled škol účastnících se výzkumu	42
5.5.2	Přehled respondentů v jednotlivých ročnících	43
5.5.3	Gender rozdělení výzkumného souboru – pohlaví	44
5.5.4	Zastoupení respondentů dle věku	45
5.5.5	Typ rodinného soužití	46
5.6	Použité metody	47
5.6.1	Dotazník IPPA	47
5.6.1.1	Dimenze důvěry	49
5.6.1.2	Dimenze komunikace	50
5.6.1.3	Dimenze odcizení	52
5.6.2	Dotazník SURPS	53
5.6.2.1	Negativní myšlení	54
5.6.2.2	Přecitlivělost	57
5.6.2.3	Impulzivita	60
5.6.2.4	Vyhledávání vzrušení	63
6.	Výsledky – vyhodnocení výzkumných otázek	67
IV.	Diskuse a doporučení	82
V.	Závěr	88
VI.	Seznam literatury	89
VII.	Přílohy	95

I. Úvod

„Jsme formováni a přetvářeni těmi, kteří nás milují; a přestože láska může pominout, jsme stále jejich dílem, ať dobrým nebo špatným (Mauriac, F., in Bowlby, 2010)“.

Teoretická část diplomové práce se zabývá základními pojmy, které jsou pro mé téma diplomové práce stěžejní.

Téma nebo snad raději fenomén attachment, do češtiny přeložen jako citové pouto (vazba), je blízký každému z nás. Každý jedinec zažívá vazby a pouta, a to buď už jako dítě, kde je citové pouto nejdůležitější pro dobrý, chceme-li správný, vývoj dalších vazeb dítěte a i vlastní osobnosti dítěte, tak rovněž zažíváme tyto vazby a pouta po celý náš život. Tyto vazby (pouta) nás dotvářejí jako celek, osobnost.

Narušení vazeb může mít nežádoucí a trvalé následky. V rovině mé diplomové práce se zabývám pojmem citového pouta u adolescentů, kdy období adolescence vnímám jako období růstu a zrání osobnosti, rovněž jako období vzdoru vůči rodičům a autoritám.

Jednotlivé kapitoly jsou věnovány základním pojmům, „kamenům“, které tvoří téma diplomové práce. Prvním pojmem je samozřejmě citové pouto (vazba, attachment), následně se v teoretické části zabývám pojmem rizikové chování, které je probráno z několika pohledů, dále je to pojem adolescence, který je důležitý rovněž pro jasně vymezená kritéria pro výzkumný soubor. V neposlední řadě je okrajově zahrnuto téma primární prevence, jako kontext celé diplomové práce. Stěžejním jistě zůstávají předchozí tři uváděná témata, „pojmy“.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na kvantitativní výzkum, kdy metodou šetření bylo zodpovídání dvou vybraných dotazníků, které obsahují téma citového pouta (vazby) a rizikového chování u adolescentů, přesněji mladých lidí ve věku od 12(13) do 16 let. Kritéria pro výzkumný soubor a celkový výzkum byla předem stanovena a vyspecifikována.

Cílem práce je především na reprezentativním vzorku zkusit zmapovat propojení citového pouta (vazby) a rizikového chování u adolescentů. Hlavní myšlenkou výzkumné části je domněnka, že narušené citové pouto (lze hovořit rovněž o rodinném

soužití, kde vazby nejsou silné) může v adolescenci, tedy období formování osobnosti a rovněž období vzdoru, vést k možnému rizikovému chování.

II. Teoretická část

1. Citové pouto (vazba)

1.1 Základní poznatky

Attachment jako fenomén, ale také termín pro citové pouto či teorii citové vazby mezi rodičem a dítětem, byl poprvé popsán anglickým psychiatrem a psychologem Johnem Bowlbym ve čtyřicátých letech minulého století. Citové pouto (vazba) je definováno jako emoční pouto, které se vyznačuje potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, především ve stresových podmínkách (Bowlby, 1989).

Termín „attachment“ se překládá do češtiny obtížně. Čeští autoři se přiklánějí k překladům jako „přimknutí“, „citová vazba“, „vztahová vazba“. U termínu attachment se však jedná o složitější a komplexnější jev, pro který v češtině dosud neexistuje jednoznačný výraz. Jednoduše bychom mohli termín attachment přeložit jako „pouto“ či „připoutání se“. Jako český ekvivalent Vrtbovská uvádí „citové pouto“. Jedná se vždy o pouto mezi dítětem a matkou, popřípadě někým velmi blízkým. Citové pouto znamená, že přítomnost druhého člověka v nás vyvolává emoce a pocity (Vrtbovská, 2010).

Překlad v české literatuře je různorodý. Brisch (2011) používá název citové pouto a vztahová vazba, Hašto (2005) mluví o vztahové vazbě a citovém připoutání. V diplomové práci je používán termín citové pouto (vazba). Výjimku tvoří kapitola 1.4 Typy attachmentu a její podkapitoly, kde je použit termín attachment z důvodu zachování terminologie.

Přítomnost druhého člověka vyvolává vždy pocity, a to pocity pozitivní jako bezpečí, oblibu, radost ze vzájemného kontaktu, veselí, starost o druhého, ale také může vyvolávat pocity odporu, strachu, vztek, nejistotu apod., proto mluvíme o poutu s citovým zabarvením. Při pochopení významu situací hrají zásadní úlohu emoce, které člověk prožívá. Situace, která vyvolává kladné emoce, je brána celkově za kladnou a člověk si ji tak zapamatuje. Následně ji bude v budoucnu rád opakovat a vyhledávat. Naopak situace, která je doprovázena negativním citovým prožitkem nebo afektem, je brána jako zkušenost nepříjemná, která vzbuzuje strach, smutek, rozrušení. Následně se jí budeme v budoucnu snažit vyhnout.

Tímto procesem se vytváří náklonnost, pozitivní citový vztah, blízkost a také naopak odpor, strach, negativní city a vztahy. Nejedná se o naši volbu, jde o vrozený, geneticky

založený systém, díky němuž se orientujeme ve světě kolem nás. Podle Kulíška (2000) kvalita citového pouta do určité míry utváří emoční vývoj jedince a později ovlivňuje i jeho intimní vztahy. Citové pouto k pečující osobě významně určuje, jakým způsobem bude jedinec nahlížet na sebe, na druhé a okolí.

Ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století formuloval John Bowlby průkopnickou teorii citového pouta, která popisuje význam milující mateřské postavy a bezpečné citové základny rodičů pro dítě jako nezbytnou složku naplnění genetických potřeb. Jeho teorie se stala základem moderní vývojové psychologie, která je v dnešní době potvrzena studiem mozku (Vrtbovská, 2010).

Tradiční pojetí citového pouta (vazby) se zabývá především vztahem mezi dítětem a matkou – pečující osobou (Buist et al., 2004). Rovněž však můžeme na tuto problematiku nahlížet z celoživotní (life – span) perspektivy, což znamená, že k utváření nebo přetváření citového pouta (vazby) dochází v průběhu celého života (Allen, Manning, 2007). Z tohoto pohledu je nahlíženo na citové pouto (vazbu) i v této diplomové práci. Zajímám se o citové pouto (vazbu) jak k rodičům, tak k vrstevníkům v období adolescence.

1.2 Osobnosti citového pouta (vazby)

Za zakladatele a hlavního představitele teorie citového pouta (vazby) je považován anglický psychiatr, psychoanalytik a teoretik moderní psychologické vědy John Bowlby (1907 – 1990) a jeho spolupracovnice, psycholožka Mary Ainsworth (1913 – 1999), která prováděla dlouhodobá systematická pozorování interakcí matky s dítětem.

1.2.1 John Bowlby

U Bowlbyho je velmi pravděpodobné, že nepřítomnost jeho matky v jeho výchově byla velmi silným emotivním zážitkem a rovněž faktem, které ovlivnilo jeho další směřování. Bowlby se narodil v Londýně do rodiny královského lékaře, byl čtvrtým ze šesti dětí. Byl vychováván chůvou, kterou měl velmi rád. V jeho čtyřech letech ho opustila, což nesl velmi těžce.

John Bowlby se celý svůj život stavěl proti striktní a chladné anglické výchově. Velmi přísně kritizoval chladné chování k dětem a nedostatek projevoání citů. Po celý svůj život projevoval velkou citlivost vůči trpícím dětem.

V deseti letech byl poslán do internátní školy. Na toto období vzpomínal negativně. V Cambridge na Trinity Collage vystudoval medicínu a dále pokračoval ve studiích psychologie a filosofie. Po ukončení studií začal pracovat na dvou speciálních školách – v Bedales, což byla progresivní, koedukační internátní škola a v Prioty Gate. Působení v Prioty Gate na Bowlbyho mělo zásadní vliv – zaujalo ho, jak mnoho dětí bylo emočně deprivováno a kolik dětí brzy ztratilo matku.

Ve druhé světové válce se Bowlby angažoval v evakuačních programech, kdy se do bezpečí odvážely především malé děti bez rodičů. Při těchto programech si uvědomil a prohlašoval, že dovážení mladších dětí než pět let od jejich matek může mít v jejich životě vážné následky.

Po válce vedl dětské oddělení v Tavistock Clinick, které přejmenoval na oddělení pro děti a rodiče. Tímto aktem vyjádřil názor, že i v průběhu léčby dětí v nemocnici je velmi důležitá přítomnost jejich rodičů, jelikož duševní rozpoložení dětí je důležité pro průběh léčby.

Výzkumy a vlivné publikace, které Bowlby publikoval při svém působení na klinice, podnítily změny v přístupu k dětem a přispěly k radikálně novému pohledu na sociální a emoční vývoj člověka.

1.2.2 Mary Ainsworth

Mary Ainsworth byla dlouholetou spolupracovnicí Johna Bowlbyho. Systematicky se věnovala pozorování dětí při odloučení od matky (pečující osoby). Při svých pozorováních došla k závěru, že primární motivací dítěte je jeho emoční jistota, tedy, že matka dítěti poskytuje „bezpečné zázemí“ pro zkoumání a poznávání světa.

Zjistila, že existují individuální rozdíly v podobě citového pouta. Citové pouto (vazba) může být méně nebo více jisté. Určila několik typů citového pouta (viz. kapitola 1.4 Typy attachmentu). Kvalita citového pouta podle Mary Ainsworth ovlivňuje nejen emoční, ale i rozumový vývoj dítěte. Na základě svých pozorování vytvořila techniku na zjišťování kvality citového pouta, kterou nazvala „neobvyklá situace“ (The Strange Situation).

1.3 Teorie citového pouta (vazby)

Teorii citového pouta/vazby (attachment theory) poprvé v roce 1958 zformuloval John Bowlby v pojednání „The Nature of a Child's Tie to His Mother“, v němž definoval vztahovou vazbu (attachment) jako: *„trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“* (Bowlby, 1969 in Kulísek, 2000).

Vztahová vazba vzniká s pečující osobou v raném dětství a postupně je rozšiřována na další osoby. Tyto vztahové vazby jsou hierarchicky uspořádány dle významu a intenzity vazby (Esterková, 2008).

Jedinec si zajišťuje dosažení blízkosti k preferované (pečující) osobě prostřednictvím tzv. vazbového chování (attachment behaviour). Vazbové chování poskytuje dětem bezpečí a poskytuje jim výhodu přežití. Cílem tohoto vazbového chování je udržení si vazbové osoby (attachment figure) nablízku a vytvoření si vlastního pocitu jistoty. Vazbová osoba se stává bezpečnou základnou (secure base), která je předpokladem pro zdravý vývoj dítěte. Pojem bezpečná základna je vysvětlován jako opora pečující osoby při stresových a úzkost vyvolávajících situacích. V případě ohrožení funguje vazbová osoba jako bezpečné útočiště (safe haven), kam si dítě přichází pro podporu a útěchu. Citové pouto (vazba) tedy zahrnuje hledání blízkosti (proximity seeking), separační protest, bezpečnou základnu a bezpečné útočiště (Bowlby, 1973 in Feeney, Noller & Roberts, 2000 in Kodytková, 2009).

Collins (1996) uvádí, že laicky můžeme citové pouto (vazbu) vysvětlit jako pouto člověka, který potřebuje péči, k člověku, který mu ji poskytuje. Citové pouto se může vytvářet v jakémkoliv období života. V pozdějším věku se však může stát, že pokud dáme dohromady někoho, kdo potřebuje péči s tím, kdo ji chce poskytovat, není jisté, že se mezi nimi vztahová vazba automaticky vytvoří.

1.3.1 Vznik a vývoj teorie citového pouta (vazby)

John Bowlby teorii citového pouta (vazby) vytvořil na základě svých studií vývojové psychologie a psychoanalýzy a rovněž na základě svých vlastních zkušeností z dětství a vlastních pozorování (Trojanová, 2013).

K rozvoji teorie citového pouta (vazby) rovněž velmi přispěla Bowlbyho spolupracovnice Mary Ainsworth, která vytvořila typologii citového pouta (viz. kapitola

1.4. Typy attachmentu). Od doby, kdy byl termín teorie citového pouta poprvé Bowlbym použit, prošla tato teorie velkým rozvojem a upřesněním (Černá, 2012). Bowlby prošel psychoanalytickým výcvikem, kdy právě psychoanalýza se stala základem pro vytvoření vlastní teorie vztahové vazby. V psychoanalytickém objektivně – vztahovém přístupu se zdůrazňuje význam prvních let života pro utváření osobnosti, vliv raných vztahů, význam kvality vztahu s primárně pečující osobou (především ve vztahu matka – dítě), s možností patologického vývoje v případě ztráty primárně pečující osoby nebo narušení vzájemného vztahu (Bretherton, 1992).

Na rozdíl od psychoanalýzy Bowlby uvádí, že nejdůležitější lidskou potřebou není uspokojení sexuálního pudu, ale uspokojení potřeby jistoty a bezpečí. Oba přístupy se rovněž liší ve výzkumné metodě. Psychoanalýza je metodou retrospektivní, volných asociací, vzpomínek a fantazií. V přístupu Johna Bowlbyho a Mary Ainsworth je naopak základní metodou přímé pozorování reálných událostí v životě dítěte (Kulísek, 2000). Při formulaci své teorie byl John Bowlby ovlivněn mnoha pracemi a odborníky. Významně byl ovlivněn prací zakladatele etiologie Konrada Lorenze, a to především jeho objevem tzv. *imprintingu* neboli vtištění. Imprinting je provázen citovým přilnutím a vzniká časně po narození (Kulísek, 2000). Tento proces je velmi důležitý při vytváření vztahu matka – dítě a při socio - emocionálním vývoji dítěte (Šulová, Zaouche – Gaudron, 2003 in Esterková 2008).

Další, kdo významně ovlivnil Bowlbyho formování teorie citového pouta (vazby), byl profesor Harry F. Harlow, který prováděl experimenty s opičími mláďaty rodu makak. Při Harlowových pokusech dávala mláďata opice rodu Makak přednost „náhradním drátěným matkám“ pokrytým látkou před čistě drátěnými atrapy, které však měly láhev s mlékem. Z těchto poznatků Bowlby vyvodil závěry, že pro mláďe je důležitější dostupnost a přítomnost vztahového objektu a pocitu bezpečí a následná možnost vytvoření citového pouta (vazby) před pouhým uspokojením biologických (nutričních) potřeb. Z těchto poznatků z Harlowových experimentů pak Bowlby vydal článek „The Nature of Childs tie to His Mother“, ve kterém Bowlby poprvé v roce 1958 zformuloval teorii citového pouta (vazby) (Bretherton, 1992 in Esterková, 2008).

1.3.2 Fáze vývoje citového pouta (vazby)

Dítě, které se narodí, není *tabula rasa*. Naopak je vybaveno řadou behaviorálních systémů, které jsou připraveny k aktivaci. Každý z těchto systémů je nastaven tak, aby ho aktivovaly podněty z jedné nebo několika širokých kategorií. Ukončují ho podněty z jiných širokých kategorií a zeslabují či zesilují ho podněty ještě jiných typů. Mezi těmito systémy jsou již některé, které představují základní stavební kameny pro vývoj citového pouta (vazby). Řadíme zde například neonatální pláč, sání, přidržování se, orientaci. O několik týdnů později k těmto systémům přibude i úsměv a žvatlání a ještě o pár měsíců později lezení a chůze.

Na základě svých pozorování vytvořil John Bowlby čtyři základní fáze vývoje citového pouta (vazby). Podrobně je pak rozpracovala Mary Ainsworth. Jednotlivé fáze vývoje vztahové vazby úzce souvisí s vývojem kognitivních, percepčních a motorických schopností dítěte. Jednotlivé fáze nejsou jasně ohraničené, ale navzájem se prolínají (Hašto, 2005).

1. Prvotní fáze před rozvinutím vztahové vazby (The Initial Preattachment Phase) dle Bowlbyho Orientace na signály s omezeným rozpoznáváním postavy:

V této fázi se dítě chová určitým typickým způsobem, ale v tomto období ještě nerozeznává jednoho člověka od druhého. Tato fáze je omezena na čichové a sluchové podněty. Trvání této fáze je od narození minimálně do osmi týdnů věku, spíše do dvanácti týdnů. V nepříznivých podmínkách může tato fáze trvat výrazně déle (Bowlby, 2010). K typickým projevům chování v této fázi patří orientace k člověku, sledování člověka očima, uchopování a natahování rukou, úsměv a žvatlání. Miminko přestane plakat, když uslyší hlas nebo uvidí tvář. Chování dítěte jistě ovlivňuje jeho společník (pečující osoba). Asi po dvanácti týdnech se intenzita těchto přátelských projevů zvyšuje. Od této chvíle dítě „plně sociálně reaguje, se vší spontánností, živostí a potěšením“ (Rheingold, 1961 in Bowlby, 2010). Pro vytvoření prvopočáteční vztahové vazby je důležitá jedna pečující osoba. Významné pro vznik pouta je pak také kojení, laskání a vzájemné doteky (Kulíšek, 2000). Mary Ainsworth uvádí, že první fáze se prolíná s druhou a za ukončenou jí můžeme považovat tehdy, kdy dítě začne vizuálně rozlišovat primární pečující osobu od osob ostatních. Rovněž uvádí, že čichově a sluchově dítě rozeznává jednotlivé osoby již dříve (Ainsworth et al., 1978).

2. Fáze zrodu vztahové vazby (The Phase of Attachment – in – the – Making) dle Bowlbyho Orientace a signály zaměřené k jedné rozeznávané postavě (nebo k několika):

Dítě se chová nadále stejně přátelsky jako v první fázi, ale chování je výraznější vůči mateřské osobě. Diferencované reakce na sluchové podněty se objevují zhruba kolem čtyř týdnů, na zrakové pak asi v deseti týdnech. U většiny dětí, které jsou vychovávány v rodině, jsou obojí reakce patrné od dvanácti týdnů dále. Druhá fáze vývoje vztahové vazby trvá zhruba do půl roku věku nebo i mnohem déle podle okolností (Bowlby, 2010). V této fázi klesá intenzita úsměvů při spatření cizí tváře, ale naopak roste intenzita při spatření tváře známé. Colin (1996) uvádí, že v tomto období druhé fáze může být ještě biologická matka nahrazena matkou adoptivní bez vážnějších následků ve vývoji dítěte (Colin, 1996 in Kulisek, 2000 in Esterková, 2008). Tento názor u nás v České republice vyjádřil také Matějček s Langmeierem v souvislosti s psychickou deprivací dítěte.

3. Fáze vyhraněné vztahové vazby (The Phase of Clear – cut Attachment) dle Bowlbyho Udržování blízkosti k rozeznávané postavě prostřednictvím lokomoce a signálů:

V této fázi dítě více diferencuje svůj přístup k lidem a rovněž rozšiřuje své reakce. Je schopné následovat svou matku a vítat ji při návratu. Svou matku dítě používá jako bezpečnou základnu pro své průzkumy. V tomto období se začínají u dítěte vytvářet uniformní postoje vůči dalším osobám. Některé z těchto osob si vybere jako vedlejší vazebné postavy, jiné však ne. U dětí se postupně objevuje opatrnost, úlek až odstup vůči cizím osobám. Tato fáze zpravidla začíná mezi šestým a sedmým měsícem věku a pokračuje pravděpodobně po celý druhý rok až do roku třetího. Fáze se ale může opozdit až do doby po třetích narozeninách, a to především u dětí, které měly málo kontaktu s pečující (hlavní) osobou (Bowlby, 2010). Ainsworth uvádí, že do této fáze rovněž spadá, že je dítě více aktivnější v poznávání (průzkumech), manipulaci s předměty, které objevilo a v učení se jejich vlastností (Ainsworth et al., 1978). V této fázi je jasně viditelné citové pouto (vazba) k matce. Pokud by v tomto období došlo k separaci od pečující osoby (matky), jsou následky patrně nejtěživější a s největší pravděpodobností tato separace vede k deprivaci dítěte a k možnosti odchýleného vývoje osobnosti (Esterková, 2008). René Spitz uvádí v tomto období možnost

anaklitické deprese, která může vést až ke smrti dítěte (Kulíšek, 2000 in Esterková, 2008).

4. Fáze záměrného vztahu a partnerství (The Phase of Goal – Corrected Partnership) dle Bowlbyho Fáze utváření partnerství korigovaného k cíli:

Za problematické Bowlby považuje určit začátek této fáze. Podle schopností dítěte ho řadí mezi druhý a třetí rok jeho života (Bowlby, 1970 in Esterková, 2008). V této fázi začíná dítě nahlížet na věci z matčina pohledu. Pozoruje chování své matky a z toho si následně vyvozuje její cíle a plány – dítě získává vhled do pocitů a motivů své matky. Jakmile tomu tak je, jsou položeny základy pro to, aby si dvojice vybudovala mnohem složitější vzájemný vztah, což Bowlby nazývá *partnerstvím* (Bowlby, 2010). Pokud v předchozích letech nedošlo k vážnému narušení vztahové vazby, podporuje přiměřená separace a frustrace zdravý rozvoj dítěte. Dítě začíná více prozkoumávat své okolí a potřeba blízkosti matky je doložena. Původní závislost dítěte se tedy přetváří na vlastní autonomii, vytváří se základní identita dítěte kolem čtvrtého roku. U dítěte, které nebylo nijak narušeno, traumatizováno v předchozích letech, je tato nezávislost dokončena v dospělosti (Kulíšek, 2000).

Bowlby (2010) uvádí, že není nijak pevně stanoveno, ve které fázi dochází k vytvoření citového pouta (vazby). Patrné je, že dítě není připoutáno v první fázi, ale rovněž je jasné, že ve třetí fázi již připoutané je. Zda a do jaké míry se dá hovořit o tom, zda je dítě připoutáno ve druhé fázi, záleží na tom, jak citové pouto (vazbu) definujeme.

1.4 Typy citového pouta (vazby)

Citové pouto se dle Ainsworth et al. (1978) vytváří ve čtyřech základních fázích. Tyto fáze jsou popsány jako fáze před vznikem citového přilnutí, zárodky citového pouta, vyhraněné citové přilnutí a cílesměrný vztah a partnerství (goal – corrected partnership).

Mary Ainsworth (1913 – 1999) byla skvělou výzkumnou pracovnící, která svými výzkumy nedílnou součástí přispěla do Bowlbyho práce a tyto výzkumy byly použity jako důkazy pro teorii citového pouta. Snažila se najít nástroj, který by mohl vyhodnotit míru bezpečného citového pouta (vazby) a popsat rozdíly v oblasti citového pouta k rodiči. Sledovala vzájemné interakce mezi matkou a dítětem v prvním roce života. Zkoumání typu citového pouta u malého dítěte je založeno na několika časově

a významově posloupných sekvencích, které dítě prožívá v sociálně neobvyklé situaci. Jeho chování je monitorováno a vyhodnocováno. „Neobvyklá situace“ (experiment) má jasně stanované body jak probíhá (Vrtbovská, 2010). Typy citového pouta (vazby) se v literatuře opět různí.

Mainn (2002 in Grossmann, K., Köhler, L. (Eds.), 2002) uvádí dělení podle standardizované experimentální situace („Strange Situation Test – SST“), kterou vyvinula Ainsworth (Ainsworth a kol., 1978). Na základě tohoto testu byly popsány nejdříve tři základní typy citového pouta (vazby): *jistá citová vazba – A (secure)*, *nejistá (úzkostná) citová vazba vyhýbavá – B (in secure avoidant)*, *nejistá citová vazba odmítavá/ambivalentní – C (in secure resistant/ambivalent)*. Následně bylo dělení doplněno o čtvrtý typ citového pouta (vazby) – *dezorganizovaná citová vazba - D (desorganization)*.

V následujících podkapitolách je uvedeno dělení typu citového pouta (vazby), které Vrtbovská (2010) uvádí ve své knize „O ztraceném dítěti & cesta do bezpečí. Attachment, poruchy attachmentu a léčení“, podle Mary Ainsworth a jejího experimentu „Nejisté situace“.

1.4.1 Jisté citové pouto (vazba)

V této skupině Ainsworth uvádí, že se jedná o děti s bezpečným citovým poutem k matce. Tyto děti svou matku vyhledávají ve chvílích, kdy se dítě dostane do stresu (stresové situace), ale zároveň jsou si jisté tím, že je pro ně matka dostupná. Děti bývají rozrušené, když je matka nepřítomná a po jejím návratu ji nadšeně vítají a zdraví. Matčino objetí vítají a přijímají ho vřele, opětuji ho a jsou připraveny se v jejím náručí uklidnit (Vrtbovská, 2010).

Děti se svou matkou (pečující osobou) kooperují a mají s ní harmonický vztah. Dítě je ochotno vyhovět matce v jejích požadavcích zejména díky tomu, že matka naslouchá potřebám dítěte a včas a přiměřeně na ně reaguje. K řešení problému děti přistupují nadšeněji, jsou vytrvalejší, konstruktivnější a nejsou tak rychle frustrovány (Ainsworth et al., 1978 in Esterková, 2008). Hašto (2005) uvádí, že zde můžeme řadit veselé, oblíbené, kreativní děti, se schopností spolupráce a přizpůsobení se.

U této skupiny můžeme říci, že rodiče jsou pro své dítě přítomní a dostupní. Dítě je může oslovovat a vyjadřovat směrem ke svým rodičům své potřeby, kteří je naplní.

Rodiče jsou k potřebám svých dětí citliví, všímají si signálů, které dítě vysílá. V běžném populačním vzorku se jedná zhruba o 55 – 65% takovýchto dětí (Vrtbovská, 2010). Ainsworth et al. (1978) uvádí, že dle výzkumných šetření se jedná přibližně o dvě třetiny dětské neklinické populace. Přesné procento se liší podle jednotlivých kulturních vzorců výchovy v různých zemích.

Jako dospělí lidé, má tato skupina schopnost regulovat své prožívání, reflektovat jednání a afekty druhých osob. Dospělí lidé s jistou citovou vazbou prožívají méně stresu, jsou odolnější, mívají stabilnější období psychické pohody. Oproti jiným typům pouta se nebrání psychoterapeutické péči, pokud jí potřebují (Obegy, Berant, 2009 in Lečbych, Pospíšilíková, 2012).

Vavrda (2005), Macek a Lacinová (2006) se však shodují, že existuje skupina lidí, kteří zažívají pocit bezpečí na základě dobré rané vývojové zkušenosti, ale rovněž skupina lidí, kteří mohou zažívat pocit bezpečí, který je dán vztahem, který získali až v dospívání nebo dospělosti (např. přátelský, partnerský, terapeutický), i když vyrůstali na bázi nejistého připoutání (Lečbych, Pospíšilíková, 2012).

1.4.2 Nejisté citové pouto (vazba)

Zde řadíme několik typů citového pouta (vazby):

- *Rozporuplný, úzkostný typ*

U této skupiny děti prožívaly těžce odchod matky, ale rovněž i její návrat. Velmi chtěly matku zpět, ale zároveň kladly odpor, když se je matka snažila uklidnit. Při uklidňování pokračovaly v pláči, kopání, jejich boj s matkou neustával. V této skupině jsou děti nejvíce úzkostné, podobně jako vyhybavý typ dětí jsou tyto děti svým chováním obtížné, úzkostně se lepí na svou matku a vyžadují pozornost. Bez matky jsou rozrušené a vyžadují její návrat. Když se matka vrátí, zlobně se odvracejí nebo sklesle visí v náručí a nedají se uklidnit. Celkově můžeme říci, že se chovají rozporuplně a chaoticky (Vrtbovská, 2010).

Kulísek (2000) hovoří o úzkostně – ambivalentní (odmítavé) vazbě. Dítě s tímto typem vazby je impulzivní, často v napětí, má nízkou frustrační toleranci, anebo naopak se jeví jako pasivní a bezmocné. Tyto děti mají tendenci k maladaptivnímu chování. U rodičů této skupiny dětí je typické to, že se chovají nekonzistentně – někdy zde pro dítě jsou, jindy nikoliv. Potřeby dítěte rodiče naplňují podle toho, jak se oni sami cítí a své pocity

dávají dítěti najevo. Takové chování vytváří rozporuplný typ citového pouta nebo vůbec odpor k citovému poutu. Tento typ dětí je úzkostný, a to i po návratu rodiče. Nevěří, že je rodič bezpečně zpět na místě. V běžném populačním vzorku se jedná zhruba o 5 – 15% takovýchto dětí (Vrtbovská, 2010).

- *Vyhýbavý typ*

Ainsworth u této skupiny dětí uvádí, že se chovají ještě podivněji. Děti jsou sebevědomé, nezávislé a snadno navazují kontakt. Sledují pohyb své matky, ale při hraní si vystačí samy. Snadno navazují kontakt s jinou cizí osobou. Děti se zdají být méně závislé na matce ve smyslu bezpečného zázemí. Občas svou matku napadají se zřetelnou dávkou agresivity, úzkostně se na ní „lepí“ a neustále něco vyžadují, a to mnohem častěji než bezpečně připoutané děti, ale když se matka vrátí, nijak zvlášť ji nevítají (Vrtbovská, 2010).

Matky jsou vůči těmto dětem málo citlivé a nepřístupné. Na potřeby dítěte často odpovídají pozdě, nepatřičně nebo vůbec. Matka (pečující osoba) pro tento typ dětí není bezpečnou základnou. U dítěte se v tomto případě nevyvine důvěra v pečující osobu, sebe ani okolní svět (Pöthe, 2001 in Esterková, 2008).

Tento typ citového pouta (vazby) je přítomen u dítěte, jehož rodiče jsou „citově nepřítomní“. Nejsou vnímaví a citliví k dítěti a projevují odmítání a odpor. Dítě u těchto rodičů postupně nevyhledává jejich přítomnost a začíná je ignorovat. V běžném populačním vzorku se jedná zhruba o 30% takovýchto dětí. Mezi zkušenosti těchto dětí patří především odmítání, život bez podpory a lásky a v extrémních případech odkládání nebo pobyt v institucionální péči (Šulová, 2003 in Esterková, 2008).

Hašto (2005) uvádí, že dítě má velmi častou zkušenost ve stresových situacích s odmítavým postojem pečující osoby a tak se postupně naučí nežádat o pomoc nebo náklonnost. Tento celkový typ vazby dle Bowlbyho předurčuje k poruchám chování, a to od nutkové tendence k autonomii, až po delikventní chování (Hašto, 2005).

- *Dezorganizovaný – dezorientovaný typ*

Tento typ citového pouta (vazby) byl objeven mnohem později dalšími dvěma odborníky na raný vývoj dítěte, M. Main a J. Salomonem. Tito dva odborníci studovali skupinu dětí, které utrpěly v prvním roce života nějaké trauma. U této skupiny se jedná o děti, které se při „neobvyklé situaci“ chovají dezorganizovaně a dezorientovaně

po návratu matky do místnosti. Tyto děti se pohybují dokola směrem k matce, ale vzápětí směrem od matky. Projevují stav „zamrznutí“, extrémního vzrušení a chaotického chování. Můžeme říci, že se jedná o jeden z výše uvedených typů citového pouta (vazby), a to v extrémní verzi. V běžném populačním vzorku se jedná zhruba o 20% takovýchto dětí (z již uvedených nejistě připoutaných). Pokud bychom se však dívali na skupinu zanedbaných, týraných a zneužívaných dětí, jedná se zhruba o 80% takovýchto dětí (Vrtbovská, 2010).

1.4.3 „Žádné citové pouto (vazba)“

Zvláštní skupinu dětí tvoří ty, které byly opuštěny hned na začátku jejich života a v prvních třech letech svého života zažívaly ústavní prostředí, střídání sester a vychovatelů, život ve velké skupině dětí, střídání prostředí a pečovatelů. Dítě v této skupině se nahodile a krátkodobě poutá k různým „tady a teď“ dostupným zdrojům dočasného bezpečí a blaha. Pokud v raném věku nedojde k nápravě a dítě není umístěno v rodinné péči, dochází k poruše, která je nazývána někdy jako „No attachmnet“ neboli „žádné citové pouto“. Ve starším věku se u těchto dětí často projevuje disharmonický rozvoj osobnosti, porucha empatie a sociálních vztahů. Často je diagnostikována citová plochost. „Žádný attachment“ je pak významným elementem pro rozvoj asociální osobnosti.

1.4.4 Reaktivní citové pouto (vazba) (Reactive Attachment Disorder – RAD)

Pro diagnostiku psychiatrických poruch používáme termín reaktivní citové pouto (vazba). Tento typ citového pouta (vazby) vzniká jako následek narušeného rozvoje citového pouta mezi dítětem a rodičem nebo pečovatelem. Jedná se o případy zanedbání, zneužívání, separace od matky, častého střídání pečovatelů, nedostatečné pozornosti a individuální komunikace ze strany pečovatelů k dítěti. Jedná se o období od narození do tří až pěti let dítěte. Reaktivní citové pouto (vazba) vzniká do pátého roku života. Kritéria pro diagnostiku tohoto typu citového pouta (vazby) jsou odlišná od posuzování typu citového pouta (vazby). V současné době nejvýraznější skupiny dětí s diagnózou reaktivního citového pouta (vazby) pocházejí z kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let ve východní Evropě.

1.5 Citové pouto k rodičům

Citové pouto k rodičům se začíná utvářet od počátku života jedince. Některé studie dokonce tvrdí, že vytváření citového pouta dochází již v prenatálním vývoji dítěte (Müller, 1996).

Dítě se rodí zcela bezmocné a jeho vývoj není zdaleka dokončen. Lidský mozek se vyvíjí 23 – 25 let. U všech jiných savců je vývoj mozku dokončen ještě před narozením, ale lidský mozek se vyvíjí dále a má toho ještě mnoho před sebou. Jeho vývoj je ovlivněn tím, co dítě obklopuje a jakou péči zažívá. Jeho bezmocnost ho činí zcela závislým na svých nejbližších, na rodičích. Rovněž je v genetickém základě člověka založena jeho schopnost porozumět významu věcí a dějů pomocí emocí, citů a pocitů. Interakce, které probíhají mezi dítětem a rodičem, pečovatelem, mají zásadní vliv na utváření duševního života dítěte. Rodičovská péče v prvních letech života dítěte (do tří až pěti let) se stane modelem prožívání sebe sama a světa (Vrtbovská, 2010).

Buist et al. (2004) uvádí, že u kojenců se jedná o specifické citové pouto mezi kojencem a objektem citového pouta, což je v tak brzkém věku především osoba matky. S přibývajícím věkem se pak rozrůstá sociální síť vztahů a dítě si vytváří citové pouto k otci, sourozencům a vrstevníkům.

Citové pouto prochází jistým vývojem. Citové pouto a výchovný systém se do značné míry překrývají, ale nejsou identické (Allen, Manning, 2007). Z dostupných informací můžeme říci, že citové pouto se utváří nebo přetváří během období dospívání a nejedná se tedy pouze o ranou citovou vazbu. Allen a Land (1999) uvádí, že největší změna ve vztahu k rodičům je snižující se závislost dítěte na rodičích. Rovněž ale bereme v potaz, že v období dospívání jsou právě rodiče největší podporou a oporou ve stresových situacích. V období adolescence považují za nejvýznamnější poskytnutí emocionální podpory, díky níž může dospívající plně rozvíjet své dovednosti v sociálních vztazích a získávat autonomii. Občas se však může zdát, že adolescent se snaží svým chováním být vůči rodičům v opozici a vymanit se z jejich vlivu, výzkumy však ukazují, že právě bezpečné rodinné zázemí adolescentovi pomáhá v jeho autonomii.

Freeman a Brown (2001) ve svém výzkumu uvádějí výsledky, kdy adolescent s jistým citovým poutem dává přednost své matce před otcem, před kamarády, romantickými

partnery, jako objekty citového pouta. Naopak, adolescent s nejistým citovým poutem dává přednost romantickým partnerům.

Scharf a Mayseless (2007) uvádí, co se citového pouta týče, zajímavé rozdíly mezi dívkami a chlapci v období dospívání. Uvádějí, že dívky definují svou identitu na základě blízkosti a tedy je pro ně obtížnější odpoutání se od rodičů než pro chlapce. Pro dívky může být tedy problém dávat méně emocí do vztahu se svými rodiči.

„Zdraví rodiče by měli mít z větší míry naplněny své vlastní vývojové potřeby, aby se mohli po určitou potřebnou dobu plně věnovat svým dětem podle jejich potřeb. Pokud se budeme soustředit na emocionální vztah, bude významně záležet na tom, jaký typ attachmentu měli rodiče v dětství a jaký se u nich vytvořil vnitřní pracovní model. Do tohoto procesu ovšem vstupuje velká řada faktorů, které mohou ovlivnit to, jakým rodičem nakonec žena či muž bude“ (Vrtbovská, 2010).

1.6 Citové pouto k vrstevníkům v adolescenci

Scharf a Mayseless (2007) uvádějí, že odpoutání se od rodiny je důležitým faktem pro to, aby dospívající mohl navazovat citová pouta jinde. Adolescent (dospívající) se cítí při objevování neznámého bezpečně, pokud cítí blízkost a podporu dobrého přítele. Kobak et al. (2007) uvádí, že vrstevníci či romantičtí partneři se stávají objektem citového pouta až v pozdní adolescenci. V rané a střední adolescenci tuto roli zastávají stále rodiče. Při nedostupnosti rodičů a nejistém citovém poutu se zvyšuje pravděpodobnost, že se adolescent se svými potřebami obrátí předčasně na své vrstevníky.

Od střední adolescence začínají vrstevnické vztahy plnit více funkcí. Stávají se především určitými zdroji intimity, zpětné vazby o sociálním chování, dlouholetých přátelství a nových citových pout (vazeb) (Ainsworth, 1989). Jak uvádí Ainsworth, v období adolescence plní vrstevnické vztahy více funkcí citového pouta. Rovněž to souvisí s vývojovými, sociálními a emočními změnami, které jsou pro období adolescence typické. Přesunutí uspokojení citových pout (vazeb) na vrstevníky je výhodné pro získání vlastní autonomie. Podle Bowlbyho (1982) však intimní pouto k rodičům zůstává zachováno až do dospělosti. Důležité však je, že v tomto období dochází k proměně hierarchických vztahů mezi rodičem a dítětem, kdy adolescentovy potřeby uspokojuje rodič, na vzájemná, oboustranná, vrstevnická citová pouta (vazby)

(Zimmermann, Becker – Stoll, 2001). Rovněž Scharf, Mayselless (2007) uvádí, že se adolescent díky vrstevnickým vztahům učí vstupovat do rovnocenného a oboustranného vztahu citového pouta. Novou zkušeností se stává, že do těchto vztahů investují oni sami osobně a poskytují rovněž podporu, kterou ve vztahu se svými rodiči jednostranně dostávali. Tato schopnost je v budoucnu velmi důležitá pro navazování romantických vztahů a později rovněž pro případnou roli rodiče.

1.7 Rodina, základní definice

V užším a tradičním pojetí je rodina skupina lidí, která je spojena pokrevními pouty nebo právními svazky (např. sňatek, adopce). V širším pojetí, jež je rozšířeno v USA a některých státech EU, se za rodinu považuje rovněž skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V České republice se dle platných zákonů za rodinu považuje soužití rodičů a nezaopatřených dětí (Matoušek, 2008).

Sobotková (2007) uvádí, že rodinu můžeme klasifikovat nejjednodušeji jako systém – „systém je soubor částí a vztahů mezi nimi“. Kamer (1980) in Sobotková (2007) definuje rodinu takto: *„Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými existují intenzivní kontinuální, psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu apod.“*

2. Rizikové chování

V kapitole rizikové chování se budu zaměřovat především na to, co vlastně rizikové chování je, co do této oblasti můžeme zařadit zejména v kontextu adolescentů. Definic, které vymezují rizikové chování, nalezneme mnoho. Všechny se však shodují v tom, že se jedná o chování, které je nějakým způsobem rizikové, nebezpečné, a to buď pro jedince, nebo společnost. V první podkapitole uvádím různé základní definice pojmu „rizikové chování“. V druhé podkapitole je pak konkrétně vyjmenováno, co se do rizikového chování řadí. Faktory, které ovlivňují rizikové chování, jsou uvedeny v podkapitole třetí.

2.1 Základní vymezení pojmu rizikové chování

Rizikové chování je jednání, které může ohrozit život, zdraví nebo sociální postavení jedince. Rovněž se jedná o jednání, chování, které je namířeno proti zájmům společnosti, které jsou definovány zákony (Matoušek, 2008).

Miovský, Zapletalová (2006) uvádí, že rizikové chování je takové chování, v jehož důsledku dochází k jasnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Za rizikové chování je považován soubor fenoménů, které se dají podrobit vědeckému zkoumání a rovněž se dají ovlivnit preventivním působením a léčebnými intervencemi.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy definuje rizikové chování jako *„vzorové chování, v jejichž důsledku může docházet k prokazatelnému nárůstu výchovně vzdělávacích, zdravotních a sociálních a dalších rizik pro jedince nebo společnost“* (Prioritní oblasti primární prevence MŠMT, 2012).

V literatuře se můžeme setkat s mnoha jinými označeními, která jsou v mé práci nazvána za rizikové chování. Rizikové chování může být rovněž označováno jako chování abnormální, agresivní, antisociální, asociální, delikventní, kriminální, maladaptivní, návykové, nepřízpůsobivé, problémové apod. Mnoho termínů se do značné míry překrývá, jiné mohou být synonymy. Terminologická nejednotnost může vést k nepochopení daného problému/problematiky odborníky z mnoha aplikovaných věd (Dolejš, 2010). V mé práci se nezabývám nejednotnou terminologií, v další kapitole uvádím, co do rizikového chování spadá, dle jednotlivých autorů, kteří se tímto fenoménem zabývali nebo stále zabývají.

2.2 Oblasti rizikového chování u adolescentů

Mezi rizikové chování nejčastěji řadíme šikanu a násilí ve školách, včetně dalšího agresivního jednání, záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy s užíváním PC, PC hry, apod.), užívání anabolik a steroidů, kriminální jednání, sexuálně rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci, antisemitismus, komerční zneužívání dětí, zneužívání a týrání dětí a podobně (Miovský, Zapletalová, 2006 in Dolejš, 2010).

Macek (2003) mezi rizikové chování řadí predelikventní chování a páchaní trestné činnosti, agrese, násilí, šikanu a týrání (včetně rasové nesnášenlivosti a diskriminace

některých skupin), užívání návykových látek (včetně alkoholu a kouření), sexuální rizikové chování (předčasné rodičovství), poruchy příjmu potravy, sebepoškozování, sebevražedné pokusy, dokonané sebevraždy.

Labáth (2001) in Dolejš (2010) rozděluje rizikové chování u adolescentů podle WHO (Světové zdravotnické organizace) do tří základních kategorií:

- a) *agresivní formy rizikového chování* – zde řadí násilí, kriminalitu a další formy, které zahrnují agresivní chování jedince,
- b) *pasivní formy rizikového chování* – zde uvádí záškoláctví, užívání návykových látek a další formy, které ovlivňují negativně vývoj jedince (adolescenta),
- c) *kompromisní formy rizikového chování* – rodinné a vztahové problémy, pracovní problémy a další formy chování, které zahrnují především sociální a profesní nestabilitu.

Dolejš (2010) vytvořil vlastní dělení pro rizikové chování z několika zdrojů (např. ze zdrojů MŠMT, Macka, Labátha apod.). Uvádí sedm základních kategorií, kam řadí užívání a zneužívání návykových látek, kriminalitu, šikanu, hostilitu a agresivní chování, problémové sexuální aktivity, školní problémy a přestupky, extremistické, hazardní a sektářské aktivity a ostatní formy rizikového chování.

2.3 Oblasti rizikového chování ve školní prevenci

Ve školní prevenci se aktuálně rozlišuje devět základních oblastí rizikového chování, které uvádí Miovský et al., (2010).

Řadí zde: záškoláctví, šikanu a extrémní projev agrese, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobii, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, prevenci v adiktologii, spektrum poruch příjmu potravy, okruh poruch a problémů spojených se syndromem CAN (syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte).

2.4 Rizikové chování, rozdíl mezi dívkami a chlapci

Osobně si trůfám tvrdit, že mezi dívkami a chlapci je v rizikovém chování rozdíl. Ze zkušeností z programů všeobecné primární prevence bych dle bodů rizikového chování ve školní prevenci, které uvádí Miovský et al. (2010), přiřadila některé body více k dívkám a jiné k chlapcům.

Hendrichová (2011) uvádí ve svém příspěvku na konferenci Primární prevence rizikového chování, že při výzkumném šetření („Žák základní školy a jeho vnímání projevu rizikového chování“), které prováděla mezi 5. - 9. třídami základních škol, se často odpovědi dívek i chlapců shodují nebo jsou v jiném procentuálním zastoupení, v pár bodech se liší. Dívky mezi nejčastější jevy, které se vyskytují ve společnosti, řadí vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, internetu, mobilu, pití alkoholu dospělými, kouření cigaret dospělými a kouření cigaret u dětí. Chlapci mezi nejčastější jevy řadí vulgární vyjadřování, pití alkoholických nápojů dospělými, závislost na TV, PC hrách, internetu, mobilu, kouření cigaret dospělými, kouření cigaret u dětí. Jedná se především o takové chování, které je obklopuje a je součástí jejich denního života. Jako méně časté jevy pak dívky uvádějí útěky z domova, sebevraždy, záškoláctví, užívání drog, kouření marihuany u dětí. Chlapci mezi tyto méně časté jevy řadí útěky z domova, sebevraždy, záškoláctví, toulání, domácí násilí.

Pokud bychom se zaměřili ne na to, co žáci základních škol považují za rizikové chování v celé společnosti, ale co se vyskytuje především mezi nimi, mohli bychom se zaměřit na body dle Miovského et al. (2010) (uveden v kapitole 2.3. Oblasti rizikového chování ve školní prevenci). Zde bych rozdíl mezi pohlavími viděla hned v několika bodech. U dívek bych především upozornila na tlak společnosti, médií i okolí, a to především v ohledu ideální krásy. Často se nyní setkávám na programech všeobecné primární prevence se sebepoškozováním nebo poruchami příjmu potravy. U chlapců se pak často setkávám s rizikem šikany, v poslední době zejména kyberšikany. U obou pohlaví je to pak užívání především legálních návykových látek.

3. Adolescence (dospívání)

3.1 Základní vymezení pojmu adolescence

Adolescence pochází z latinského slova *adolescere* a znamená dorůstat, dospívat, mohutnět. Adolescence je brána jako celé období mezi dětstvím a dospělostí. Můžeme tedy říci, že se jedná o dospívání i mládí současně, je odlišeno od jiných životních etap a dále je členěno. Musí být bráno v potaz, že je rozdíl mezi adolescentem, kterému je dvanáct let a adolescentem, kterému je let devatenáct. Začátek adolescence klasifikujeme jako začátek pohlavního zrání, při stanovení ukončení adolescence

nehrají už roli faktory biologické, ale faktory sociální, psychologické a pedagogické (Macek, 2003).

Dle Matouška (2008) lze adolescenci klasifikovat jako období přípravy na dospělost, které navazuje na pubescenci. Rovněž uvádí, že období adolescence začíná biologickým zráním, schopností plodit potomky a končí přijetím dospívajícího jako dospělého člena společnosti. Uvádí, že v období adolescence dochází ke změně postoje k rodičům dospívajícího (adolescenta). Postoj není brán v negativním slova smyslu, jen menší část adolescentů vybojovává svou identitu v otevřených konfliktech se svými rodiči. Adolescent rovněž dokončuje vzdělávací činnost a velký význam v životě dospívajícího hraje vrstevnická skupina (u většiny adolescentů nepřevládne skupina nad vlivem rodiny). Během období adolescence si jedinec buduje charakter, časté bývá ostré moralizování, usazuje se kognitivní styl, jedinec kontroluje své pudry a emoce, jasné se stává interpersonální jednání. Hovoříme o vytváření vlastní identity u dospívajícího.

3.2 Vymezení období adolescence

Období adolescence (dospívání) je v mnoha literaturách označováno stejně, ale členěno různě.

Langmeier a Krejčířová (1998) uvádí, že vedle jasně daných biologických změn dozrávání a dospívání těla jedince jsou nápadné i změny psychické. Tělesné (biologické), psychické i sociální změny probíhají do určité míry souběžně a vzájemně, jsou na sobě závislé. U každého jedince musíme brát v úvahu *intraindividuální* a *interindividuální variabilitu*, která hraje roli v období dospívání.

Intraindividuální variabilita – průběh psychických změn a sociálního postavení jedince bývá ovlivňován mnoha dalšími faktory. Změny, které jsou spojeny s pohlavním zráním, mohou být způsobeny přímým působením hormonálních pochodů na nervový systém, ale rovněž nepřímým působením tím, že dospívající pozoruje změny nejen na svém těle, ale rovněž v přístupu dospělých k němu samotnému. Na tento přístup reaguje dospívající svou touhou po dospělejším postavení, ale také nejistotou, popřípadě úzkostí. Pro daný vývoj jedince hrají velmi důležitou roli faktory sociální, ekonomické i kulturní a rovněž také výchovný postoj rodičů, učitelů a dalších osob, které jsou pro dospívajícího významné v daném období dospívání.

Interindividuální variabilita – u některých dívek se sekundární pohlavní znaky objevují již v osmi letech, u některých se mohou objevovat až kolem patnáctého roku, aniž by to bylo bráno za patologický projev. U chlapců se rozmezí fyziologických změn udává mezi 9 – 17 rokem. Rovněž v oblasti intelektového rozvoje jedinců dochází k vytváření abstraktních pojmů a formálních úsudků, zatímco u některých jedinců zůstane tento vývoj i později pouze naznačen.

Dělení období adolescence nalezneme mnoho, uvádím dvě dělení dle Langmeiera a Krejčířové a dle Macka, která se stala hlavním zdrojem v této kapitole pro mou diplomovou práci:

1. Dělení dle Langmeiera a Krejčířové (1998):

a) Období pubescence – období zhruba od 11 do 15 let

- *Fáze prepuberty* – začíná známkami prvního pohlavního zrání. U většiny dívek trvá tato fáze zhruba od 11 do 13 let. U chlapců probíhá fyzický vývoj zhruba o jeden až dva roky později.
- *Fáze vlastní puberty* – nastupuje po fázi prepuberty a trvá do dosažení reprodukčního období. Věková hranice pro toto období je zhruba mezi 13 až 15 rokem.

b) Období adolescence – postupně se dosahuje plné reprodukční schopnosti a dokončuje se tělesný růst. Rovněž je zde zahrnutá změna při postavení jedince ve společnosti. Došlo k přechodu ze základní školy na střední školu či učební obor. Dochází k častějšímu a hlubšímu navázání erotického vztahu, zásadně se u jedince mění sebepojetí. Jedná se zhruba o dobu mezi 15 až 20 – 22 rokem života jedince. Běžně bývá tato věková skupina označována za mladistvé, dorost, teenagery.

2. Dělení dle Macka (2003):

Macek nerozděluje období adolescence na období puberty a samotné období adolescence jako Langmeier a Krejčířová. Uvádí tři základní období adolescence, která souhlasí s obdobími pubescence a adolescence u Langmeiera a Krejčířové.

a) Časná adolescence – období zhruba od 10 (11) do 13 let. Je zahájeno a většinou i dokončeno období pohlavního dozrání. Objevuje se zájem o vrstevníky opačného pohlaví, objevují se počátky abstraktního myšlení.

b) Střední adolescence – období zhruba od 14 do 16 let. V tomto období se projevuje velká snaha adolescentů odlišit se od svého okolí, například stylem oblékání, stylem

hudby. Prohlubuje se tedy příslušnost k vrstevníkům, skupině. Z psychologického hlediska se jedná o období hledání vlastní identity, jedinečnosti a autentičnosti. Z hlediska sociologického se pak projevuje specifický životní styl a subkultury mládeže.

c) Pozdní adolescence – období zhruba od 17 do 20 let. Jedinec směřuje k dospělosti. Většina adolescentů dokončuje vzdělání a hledá profesní uplatnění. Uvažují nad plány a cíli do budoucna. V tomto období se posiluje především sociální aspekt identity, což představuje potřebu někam patřit, na něčem se podílet, něco s druhými sdílet.

Jak už jsem uváděla, rozdělení období adolescence je mnoho. Hlavním ukazatelem období adolescence, ať už ho rozčleníme na samotné období adolescence, nebo budeme hovořit o období pubescence a adolescence, je především fakt, že se jedná o období zrání jedince, a to jak pohlavního, tak i smyslového. Utváření si vlastní identity a formování své osoby. Přejít od dítěte k dospělému. Ve výzkumné části diplomové práce jsem se zabývala adolescenty ve věkovém rozmezí od 12 do 15 (16) let. Dle Langmeiera a Krejčířové (1998) by se tedy jednalo o fázi prepuberty a vlastní puberty (u šestnáctiletých adolescentů by se pak jednalo o fázi adolescence), dle Macka (2003) by se pak jednalo o období časná a střední adolescence. Dělení dle Macka (2003), respektive časná a střední adolescence, se stala podkladem pro výběr respondentů v praktické části diplomové práce.

3.3 Vztah k sobě samému

Erikson (2002) uvádí, že hlavním úkolem v období adolescence je dosažení stabilní identity. Adolescent zkoumá sebe sama, své já a sám se pak rozhoduje kým je a kam směřuje.

Vztah k sobě samému velmi souvisí v období adolescence se vztahy s dospělými, především rodiči a rovněž s vrstevníky. Velmi významným se stává pocit spravedlnosti, který adolescenti vyžadují, a to především v řešení konfliktů s rodiči. Spravedlnost může sloužit jako obrana proti ohrožení sebeúcty. Kritický postoj a nespokojenost se sebou samým bývá vnitřní záležitostí adolescenta a jen nejbližší přátelé o něm mohou vědět. Důvodem je především to, aby se dotyčný jevil jako „cool“ a nedal najevo svou nejistotu. Přiznání nejistoty a nedostatku je pro adolescenta riziko, že by dospělý mohl tuto informaci využít proti němu (Vágnerová, 2012).

3.4 Vztah k dospělým (rodičům)

V období adolescence se mění vztahy s lidmi obecně, tedy jak s dospělými, tak i s vrstevníky. Adolescent bývá k dospělým velmi často kritický a netolerantní. Často odmítá pozici podřízeného a odmítá automatickou nadřazenost autorit. Rozhodnutí dospělých neakceptuje zcela bezvýhradně jako mladší děti. Často nad rozhodnutími uvažuje a dále o nich chce diskutovat. Jelikož zná fakt, že existují i jiné možnosti, často je hledá a hledá právě takové možnosti, které se odlišují od názoru autorit. Můžeme říci, že dohadování s dospělým, ať už se jedná o rodiče či jinou autoritu, například učitel ve škole, je typickým znakem pro období adolescence. Adolescent (dospívající) neútočí na dospělého (autoritu) proto, aby ji zlikvidoval, ale proto, aby se autoritou stal sám. Oponováním autoritě ujišťuje sám sebe v pocitu jistoty, že se může autoritě vyrovnat (Vágnerová, 2012).

Podle Vágnerové (2012) je rodina pro adolescenta velmi významná pro osobnostní rozvoj, i když pro něj má jiný význam než dříve. Rodina se stává významná v roli sociálního zázemí i za situace, kdy se od nich adolescent začíná odpoutávat a osamostatňovat se. Podle McElthaney et al. (2009) si rodina udržuje významné postavení v životě adolescenta pořád. Dochází však k proměně vzájemných vztahů mezi jejími členy. Vztahy s rodiči jsou více intimnější a emočně významnější. V tomto období je nutný pocit, že adolescent nad sebou má kontrolu a může rozhodovat sám o sobě. Kromě volnosti však potřebuje i oporu, kterou nachází v rodině. Osamostatňování by mělo právě proto probíhat postupně.

Rodiče jsou většinou první autorita, proti které adolescent vzdoruje a kritizuje ji. Rodiče přestávají být idealizováni, adolescent je začíná hodnotit více realističtěji, ale někdy až příliš kriticky. Matějček (1986 in Vágnerová, 2012) uvádí, že dospívající jsou ke svým rodičům často kritičtí, ale rovněž je umí i ocenit. Nejvíce si u svých rodičů cení jejich upřímnosti a spolehlivosti, tedy schopnosti být věrný svému vlastnímu přesvědčení.

Matky a otcové se k adolescentům chovají rozdílně. Zatím co matky především žádají, prosí a vymáhají, otcové si udržují větší odstup a nejednají tak emotivně jako matky. Otcové však mají větší tendence k mocenským výchovným zásahům. Vztah k rodičům se mění, ale stává se, že vztah s rodičem opačného pohlaví může být napjatější (Vágnerová, 2012).

3.5 Vrstevnické vztahy v adolescenci

Vrstevnická skupina (peer group) jsou lidé podobného věku a mají podobné společenské postavení. Většinou se jedná o přirozenou skupinu, i když její členové působí ve stejné organizaci. Za organizaci zde můžeme uvést například školu, internát, zájmový kroužek, skupiny pro rizikovou mládež. Vliv vrstevnické skupiny je největší v období adolescence (dospívání), kdy se formuje vlastní identita a ta je odvozena od vzorců dané skupiny (Matoušek, 2008).

Elkind (1967), dle Macka (2003), uvádí, že vztahy nejsou cílem adolescenčního chování, ale jsou brány jako prostředek k nalezení odpovědi na otázku „*Kdo jsem?*“. Nejde o nalezení přátelství, ale o fyzickou přítomnost druhých lidí. Zpětná vazba od druhých není důležitá ve všech úhlech sebehodnocení, důležité je pouze to, co se týká jako hodnocení mne, jako osoby. V období adolescence neuplatňuje „nový druh“ egocentrismu – a to, že všichni ostatní o mně uvažují stejně jako já.

Vrstevnické skupiny umožňují vzájemné sdílení názorů, pocitů, stejných vzorců chování, zkoušení bez závazků, kdy právě adolescent testuje sám sebe. Typické bývá ve skupinách střídání rolí – soupeř, spoluhráč, soupevník, opozičník. Často se projevuje u jedinců tendence být slyšen, viděn a oceněn členy dané skupiny. Jako další možnost se rovněž projevuje pocit osamělosti (Elkind, 1967 dle Macek, 2003 in Kontaktní práce, Antologie textů, 2007).

Vrstevnická skupina může mít pro adolescenta mnoho významů. Jeden z důležitých faktorů je, že skupina může adolescenta stabilizovat. Adolescent si uvědomuje, že i ostatní prožívají podobné změny. Skupina dává adolescentovi sociální status a pocit vlastní hodnoty. Pokud se dospívající nezařadí do vrstevnické skupiny, může to pociťovat jako sociální stigma (Hamachek, 1980 dle Macek, 2003 in Kontaktní práce, Antologie textů, 2007).

Navazování vztahů s vrstevníky je období emancipace od rodiny. Nové vztahy dávají adolescentovi pocit jistoty, kterou při odpoutávání se od rodiny ztrácí, ale rovněž ho připravují na nové a trvale emoční vztahy v dospělosti (Langmeier a Krejčířová, 1998).

Vágnerová (2012) uvádí, že vrstevnická skupina je pro adolescenta stále více důležitější. Adolescent se s ní ztotožňuje, skupina se pro něj stává zdrojem opory. Ve skupině se rozvíjejí vztahy na typu přátelství, první lásky, ale také vztahy, které mají

hierarchickou strukturu, jsou tedy organizované a mají svého vůdce, kterého zbytek skupiny respektuje.

3.6 Rizikové chování v adolescenci

Období adolescence je velmi citlivé pro rozvoj rizikového a problémového chování. Může se jednat o tělesné či duševní poškození samotného adolescenta, ale také o ohrožení společnosti.

Příčiny problémového či rizikového chování u adolescentů můžeme často hledat v rodině. K nezdravému psychickému i sociálnímu vývoji nedochází pouze v „problémových rodinách“, ale rovněž v rodinách, kde chybí pocit lásky, bezpečí nebo také v rodině, kde je ve výchově patrná nedůslednost, nadměrné ochránářství, kdy rodič dítěti dá vše, na co si vzpomene (Němec, 2003 in Kontaktní práce, Antologie textů, 2007).

4. Primární prevence

V této kapitole se zabývám tím, co primární prevence je a co obnáší. Tato kapitola je zde zahrnuta především pro výzkumné šetření v praktické části. Výzkum v oblasti rizikového chování a attachmentu probíhal na základních školách v rámci hlavního města Prahy. Na těchto školách rovněž probíhají programy Všeobecné primární prevence a já jsem byla jejich realizátorkou, jakož to lektorka VPP pod organizací Prev – centrum, o. s.

Primární prevence má podporovat zrání jedince, aby co nejbezpečněji prošel hledáním vlastní identity. Primární prevence by měla působit diferencovaně na celou společnost se zaměřením na cílové skupiny. Důraz je rovněž kladen na bio – psycho – sociálně – spirituální komplexnost jedince (Kalina a kol., 2003).

4.1 Prevence závislostního chování

O prevenci (z latinského praevenire = předcházet) můžeme říci, že se jedná o předběžná opatření, která mají zabránit výskytu nežádoucích jevů. Jedná se o opatření, která mají funkci včasné obrany a ochrany. Cílem prevence je předcházet nemoci a jiným nežádoucím jevům před jejich vznikem. Pokud se nemoc již projeví (jiný nežádoucí jev), uplatňujeme prevenci sekundární. Cílem sekundární prevence je

zabránit nemoci a poškození organismu. Pokud již nemoc poškodila organismus, mluvíme o prevenci terciární, jejímž cílem je předejít dalším škodám.

Prevence rizikového chování, a to především protidrogová prevence, je součástí preventivních programů probíhajících na základních a středních školách. Zaměřuje se především na komplexní přístupy a specifické strategie. Je kladen vysoký nárok na odborné znalosti z oblasti pedagogicko - psychologické, adiktologické, psychologie vývoje a osobnosti, psychiatrie, sociologie a mnoho dalších, a to jak na pedagogy, tak na lektory primární prevence.

Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je prevence chápána jako soubor specifických intervencí, jejímž cílem je snížit nebo úplně zamezit výskytu a dalšího šíření škodlivosti účinků užívání alkoholu a nealkoholových drog. WHO rozlišuje tři druhy prevence:

- primární prevence – cílem je předcházet užití návykové látky u osob, které dosud nejsou s návykovou látkou v kontaktu,
- sekundární prevence – cílem je předcházení vzniku a rozvoji závislosti u osob, které již návykové látky užívají,
- terciární prevence – cílem je předcházení vážnému nebo trvalému zdravotnímu nebo sociálnímu poškození v souvislosti s užíváním návykových látek.

4.2 Typy primární prevence

„Primární prevencí nazýváme aktivity a intervence směřující k předcházení a užívání návykových látek u osob, které ještě s drogou nejsou v kontaktu“ (Trapková, 2004). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvádí základní rozdělení, a to na specifickou primární prevenci a nspecifickou primární prevenci.

4.2.1 Specifická primární prevence (specific primary prevention, direct approaches)

Řadíme zde všechny programy a aktivity, které jsou již zaměřené na určitý druh rizikového chování. Zaměřením se snažíme najít způsob, jak předcházet určitému typu rizikového chování. Z dostupných dat, praxe a výzkumu je patrné, že existuje a vždy existovat bude, určitá skupina dětí a mladých lidí, pro které budou volnočasové aktivity atraktivní či nedostupné (tyto aktivity řadíme mezi tzv. nspecifickou primární prevenci). Mnohé z těchto dětí a mladých lidí vyžadují specifické podpůrné programy,

kteří jim pomohou se vyrovnat se svým handicapem a zabrání jejich vyčlenění z běžné společnosti (Miovský et al., 2010).

Specifickou primární prevenci lze rozdělit do tří základních úrovní. Tyto úrovně jsou definovány v závislosti na tom, jaká je intenzita daného programu, jaké prostředky a nástroje jsou v programu užívány a na jaké úrovni zapojení je cílová skupina. Rovněž jsou programy definovány možnou kapacitou členů, každý program limituje pro kolik lidí, jak a kde může být program realizován. Každý program využívá různých pedagogických, psychologických a psychoterapeutických postupů s ohledem na hloubku a intenzitu daného programu. Tento fakt rovněž udává specifické požadavky na realizátora daného programu. V zásadě rozlišujeme tři základní úrovně programu (Galou et al. In Miovský et al., 2010):

a) *Všeobecná primární prevence* (dále také jen VPP) – zaměřuje se především na běžnou populaci dětí a mladých lidí, bez většího rozdělování na rizikové skupiny. Zohledňuje její věkové složení a některá možná specifika dané skupiny jako například sociální faktory.

b) *Selektivní primární prevence* – zaměřuje se na skupiny jedinců, kde se již ve zvýšené míře objevují rizikové faktory pro vznik a rozvoj různých forem rizikového chování. Většinou se při SPP pracuje s menšími skupinami nebo jednotlivci. Řadíme zde například různé modely vrstevnických programů nebo jiné sociálně – psychologické skupinové programy, které podporují například sociální dovednosti, komunikaci, vztahy a podobně. Při práci s cílovou skupinou je na pracovníky kladen větší důraz na jejich specifické dovednosti (vhodná je například speciální pedagogika, psychologie, adikologie apod.).

c) *Indikovaná primární prevence* – zaměřuje se na jedince, kteří jsou vystaveni působení rizikových faktorů, nebo se u nich již projevilo rizikové chování. Úkolem IPP je problém včas podchytit, posoudit a následně stanovit vhodné intervence do budoucna. V případě IPP je kladen velký důraz na vzdělání pracovníka a jeho odborné posouzení daného případu a navrhnutí dalších intervencí, nebo v případě nutnosti navrhnout zapojení školního psychologa nebo jiného vnějšího poradenského pracovníka. Tato úroveň prevence již nutně vyžaduje například speciálně pedagogické, psychologické nebo jiné podobné vzdělání.

4.2.2 Nespecifická primární prevence (non specific prevention, indirect approaches)

Nespecifická primární prevence tvoří nedílnou součást prevence jako takové. Jedná se o veškeré aktivity, které podporují zdravý životní styl a harmonický rozvoj jedince včetně rozvíjení zájmů, nadání, pohybových a sportovních aktivit. Vede jedince k osvojování pozitivního sociálního chování, a to právě prostřednictvím smysluplného využívání volného času. Tyto volnočasové aktivity a další programy vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k zodpovědnosti za sebe a své jednání. Tento typ prevence je významný především v souvislosti aplikace různých efektivních a vyhodnotitelných specifických programů.

4.3 Efektivní primární prevence

Efektivní primární prevence rizikového chování by měla být založena na vědecky ověřitelných znalostech a na znalostech vycházejících z výzkumných studií, rovněž také na pedagogických zkušenostech (evidence – based přístup) (Miovský et al., 2004). Cílem efektivní primární prevence je předejít užívání návykových látek včetně alkoholu a tabáku. Pokud není možné mu předejít, alespoň oddálit setkání s návykovými látkami (v České republice především alkohol a tabákové výrobky) do pozdějšího věku. Jestliže již k zneužívání dochází, je pak hlavním cílem především snížit nebo zastavit užívání návykových látek, tím předcházet zdravotním, sociálním a dalším možným obtížím, které s rizikovým chováním souvisí (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999 in Kalina a kol., 2003).

Standardy kvality preventivních programů (MŠMT, 2005) uvádějí jednotlivá kritéria pro dané programy. Tato kritéria by pak měla být vztahována na jednotlivé konkrétní programy či intervence. Aby byla tato kritéria naplněna, považujeme je za součást minimálních požadavků na preventivní programy ve školách. Daná kritéria následně uvádím (MŠMT, 2005 in Miovský et al., 2010):

- a) komplexnost a kombinace mnohočetných strategií,*
- b) kontinuita působení a systematičnost plánování,*
- c) cílenost a adekvátnost informací i forem působení,*
- d) včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku,*
- e) pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních alternativ,*
- f) využití „KAB“ modelu,*

g) využití „peer“ prvku, důraz na interakci, aktivní zapojení,

h) denormalizace,

i) podpora projektivních faktorů ve společnosti,

j) nepoužívání neúčinných prostředků.

Nejdůležitějším ukazatelem efektivnosti programů prevence je změna chování. Změna chování může jít rovněž ruku v ruce se změnou postojů. Preventivní programy zaměřené pouze na předávání informací proto nebývají efektivní (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999 in Kalina a kol., 2003).

III. Praktická část

5. Metodologie

5.1 Cíl a obecný rámec metodologie

Cílem praktické části diplomové práce je prozkoumání, zda adolescenti, kteří vyrůstají v „neúplné rodině“, mají narušeno citové pouto (vazba), zda inklinují v adolescenci k rizikovému chování. Praktická část diplomové práce je postavena tak, aby poskytla pohled jednotlivě na zkoumané téma citového pouta (dotazník IPPA) a zároveň zvlášť na téma rizikového chování (dotazník SURPS). Data, která byla vyhodnocena u každého dotazníku zvlášť, jsou následně porovnána rovněž mezi sebou.

Pro tuto studii jsem v rámci své diplomové práce vybrala formu dotazníkového (kvantitativního) výzkumu/šetření.

5.2 Výzkumné otázky

Vzhledem k tomu, že oblast citového pouta (vazby) je v dnešní době velmi diskutovaným pojmem a především pro výběr tématu a srovnání s rizikovým chováním u adolescentů, jsem si pro svou práci vybrala tyto výzkumné otázky:

- 1) Jaké je rozložení respondentů výzkumného vzorku pro jistou a nejistou citovou vazbu?
- 2) Jaký typ rodinného soužití může mít vliv na typologii citové vazby?
- 3) Jaké zastoupení jednotlivých posuzovaných pásem (dolní, střední, horní) u rizikového chování adolescentů je v rámci typu citové vazby (jistá, nejistá, nezařazeno)?
- 4) Jaký typ rodinného soužití je nejvíce zastoupen u jednotlivých škál rizikového chování a jejich pásem?

5.3 Výzkumný soubor a metoda jeho výběru

Do výzkumného souboru byli zařazeni respondenti s předem vybranými kritérii (viz. podkapitola 5.5.2 Přehled respondentů v jednotlivých ročnících). Jednalo se o adolescenty mezi 12 – 16 (17) rokem, kteří navštěvovali jednu z pěti škol v rámci hlavního města Prahy, jednalo se o žáky sedmých až devátých tříd.

V rámci hlavního města Prahy byly vybrány čtyři základní školy (ZŠ Marjánka, ZŠ Petřiny Jih, ZŠ J. A. Komenského, ZŠ M. Alše) a jedno osmileté gymnázium (Gymnázium Nad Štolou). Sběr dat probíhal na každé škole zvlášť po domluvě s vedením školy.

Nejprve byly na každé škole předány Informované souhlasy pro rodiče (viz. příloha č. 1), po odsouhlasení rodičů se jejich děti mohly zúčastnit výzkumného šetření v rámci mé diplomové práce. Vyplnění obou dotazníků trvalo zhruba 20 – 35 minut, probíhalo v jednotlivých třídách a výše vyjmenovaných.

Celkově bylo v dotazovaných školách osloveno 484 respondentů. Z důvodu nesouhlasu rodičů či absence ve škole v době zadávání dotazníků se výzkumného šetření nezúčastnili všichni respondenti. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 334 respondentů. Z 334 dotazníků bylo 16 dotazníků vyřazeno z důvodu nevalidních dat (špatně vyplněné otázky, vynechané otázky, předpoklad, že žák vyplnil dotazník úmyslně nesprávně). Celkově tedy pro mé výzkumné šetření bylo použito 319 dotazníků. Návratnost dotazníků je 65,9 %.

5.4 Etický aspekt práce

O výzkumném šetření byli informováni ředitelé škol, třídní učitelé a rodiče žáků. Rodiče žáků, případně jiní zákonní zástupci žáků, podepsali Informovaný souhlas s anonymním zpracováním údajů jejich dětí (viz. příloha č. 1). Informované souhlasy a informace o výzkumném šetření předali učitelé na rodičovských schůzkách nebo samotní žáci doma. Informovaný souhlas obsahuje název diplomové práce, cíl výzkumného šetření a kontaktní údaje. Pokud rodič požadoval více informací, mohl mne kontaktovat na uvedené osobní e-mailové adrese. V úvodní části dotazníků byl vysvětlen účel dotazníku a popis, jak správně dotazník vyplnit.

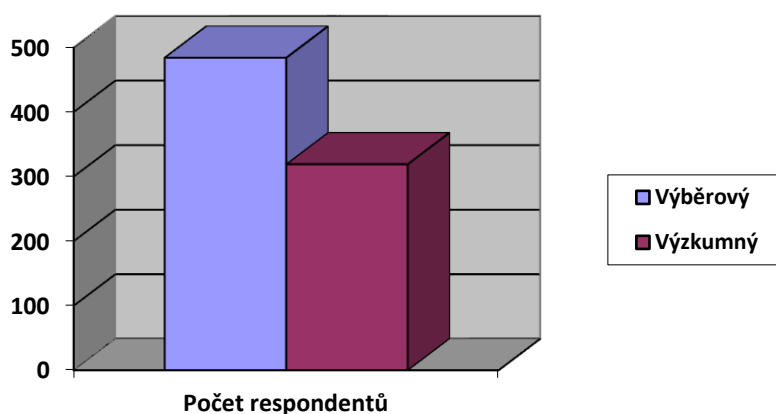
5.5 Výzkumný soubor

Výběrový soubor tvořilo 25 tříd, což představuje 484 oslovených respondentů. Výzkumný soubor (žáci, kteří vyplnili dotazník a byli zařazeni do výzkumného šetření) tvoří celkem 319 respondentů. Celkem 150 respondentů se nezúčastnilo výzkumného šetření, jelikož chyběli při zadávání dotazníků ve škole, nebo jejich rodiče nesouhlasili s účastí na výzkumu. Celkem 16 dotazníků bylo ze souboru vyřazeno pro nevalidní údaje.

Tabulka č. 1 – Popis souboru

Název souboru	Počet respondentů	Počet respondentů v %
Výběrový	484	100%
Výzkumný	319	65,7%

Graf č. 1 – Popis souboru

5.5.1 Přehled škol účastnících se výzkumu

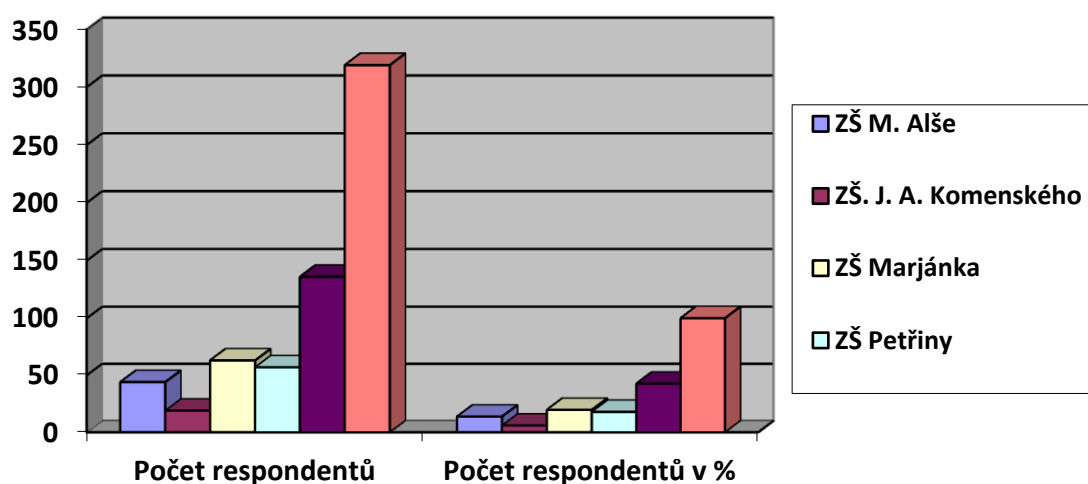
Do výzkumného souboru bylo zařazeno celkem 5 škol. Jedná se o čtyři Základní školy, jmenovitě ZŠ Mikoláše Alše (Suchdol), ZŠ J. A. Komenského (Praha 6), ZŠ Marjánka (Praha 6), ZŠ Petřiny (Praha 6) a jedno osmileté gymnázium, jmenovitě Gymnázium Nad Štolou (Praha 7). Všechny školy jsou situovány v rámci hlavního města Prahy. Školy byly vybrány záměrně díky úzké spolupráci v rámci lektorování programů primární prevence.

Tabulka číslo 2 uvádí počty respondentů v jednotlivých školách jak v číslech, tak v procentech. Sto procent je celkový počet respondentů, kteří byli zařazení do výzkumného šetření, jedná se tedy o 319 respondentů.

Tabulka č. 2 - Rozdělení podle jednotlivých škol

Název školy	Počet respondentů	Počet respondentů v %
ZŠ M. Alše	44	13,8%
ZŠ. J. A. Komenského	19	6,0%
ZŠ Marjánka	63	19,7%
ZŠ Petřiny	57	17,9%
Gymnázium Nad Štolou	136	42,6%
Celkem	319	100%

Graf č. 2 – Rozdělení podle jednotlivých škol

5.5.2 Přehled respondentů v jednotlivých ročnících

Cíleně byl výzkum zaměřen na žáky sedmých až devátých tříd, to znamená na adolescenty ve věku 12 (13) až 16(17) let, což představuje třídy druhého stupně základních škol. Kritéria pro výběr jsou stanovena dle dělení Macka (2003), které je podrobně popsáno v kapitole 3.2 Vymezení období adolescence, v teoretické části diplomové práce. Dle Macka (2003) bychom tedy hovořili o období *časné a střední adolescence*.

Tabulka č. 3 uvádí počty respondentů v celých číslech a rovněž v procentech v jednotlivých ročnících, kdy celkový počet respondentů, tedy 100%, bylo opět 319

žáků, kteří se účastnili výzkumu. Nejvyšší počet respondentů se nachází v rámci sedmého ročníku, tedy zhruba mezi 12 až 13 roky.

Tabulka č. 3 - Rozdělení podle tříd – výše ročníku

Třída / ročník	Počet respondentů	Počet respondentů v %
<i>7. třída</i>	122	38,2%
<i>8. třída</i>	105	32,9%
<i>9. třída</i>	92	28,8%
Celkem	319	100%

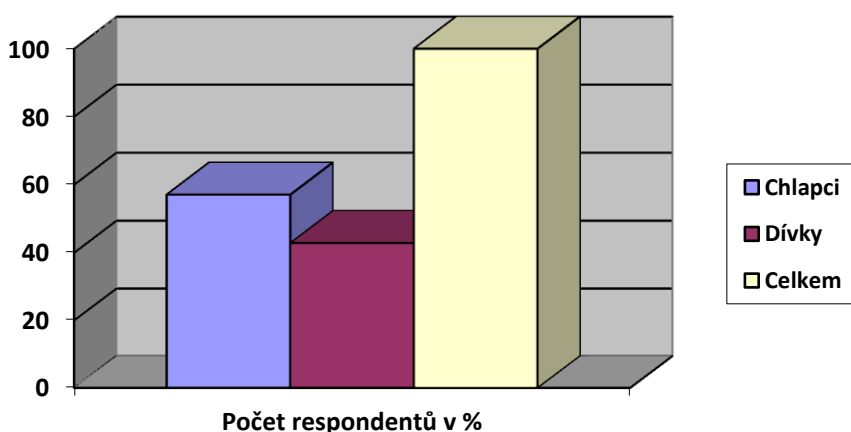
5.5.3 Gender rozdělení výzkumného souboru – pohlaví

Pohlaví výzkumného souboru výzkumu znázorňuje tabulka č. 4. Ve větší míře byli zastoupeni chlapci. V tomto ohledu můžeme operovat s myšlenkou, že větší zastoupení pohlavím chlapců je díky několika chlapeckým třídám na dvou z pěti škol, které byly do výzkumu zahrnuty. Jedná se však o domněnku. Pokud by byl zastoupen celý výběrový vzorek, mohlo by to s počty respondentů dle pohlaví zamíchat.

Tabulka č. 4 – Gender rozdělení výzkumného souboru

Pohlaví	Počet respondentů	Počet respondentů v %
<i>Chlapci</i>	182	57,1%
<i>Dívky</i>	137	42,9%
Celkem	319	100%

Graf č. 3 – gender rozdělení výzkumného souboru v procentech

5.5.4 Zastoupení respondentů dle věku

Nejčastěji vyplněná hodnota je 13 let, kterou vyplnilo 106 respondentů a 14 let, kterou vyplnilo 103 respondentů. Tabulka č. 5 uvádí počty respondentů v jednotlivých věkových kategoriích. Tři z respondentů nevyplnili svůj věk. Jelikož se jedná pouze o tři respondenty z výzkumného souboru a vyplněná hodnota by mohla pouze vyměnit dvě první místa mezi nejčastěji zodpovězenou skutečností – 13 a 14 let - bereme tuto informaci v dané situaci pouze jako informativní.

Tabulka č. 5 – Věkové kategorie respondentů

Věková kategorie respondentů	Počet respondentů	Počet respondentů v %
12	24	7,6%
13	107	33,9%
14	103	32,6%
15	77	24,4%
16	4	1,25%
17	1	0,31%
Celkem vyplněných	316	99%
Chybějící	3	0,94%
Celkem	319	100%

5.5.5 Typ rodinného soužití

Každý z respondentů rovněž odpovídal na otázku týkající se rodinného soužití. Možných odpovědí v zadání dotazníku bylo celkem sedm („žiji s otcem a matkou“, „žiji jen s otcem“, „žiji jen s matkou“, „žiji s matkou a nevlastním otcem“, „žiji s otcem a nevlastní matkou“, „žiji s jiným příbuzným (babičkou, tetou,...)“, „jiná možnost“), které v rámci vyhodnocení validních a použitelných dat byly převedeny na čtyři možnosti („žiji s matkou i otcem“, „žiji s otcem a nevlastní matkou“, „žiji s matkou a nevlastním otcem“, „jiná možnost“), které jsou rovněž uvedeny níže v tabulce č. 6 – Typ rodinného soužití - původní. Dále pak při vytváření dat k výzkumné otázce číslo dvě: „Vliv rodinného soužití na dimenze citového pouta“, byla kategorie „žiji s otcem a nevlastní matkou“ pro nízký počet odpovědí (pouze 4) zařazena mezi možnost „jiné“. Tímto vypadla jedna ze čtyř kategorií a tedy při zodpovídání výzkumné otázky číslo dvě bylo pro lepší hodnocení použito pouze tři daných možnosti („žiji s matkou a otcem“, „žiji s matkou a nevlastním otcem“ a „jiná možnost“), které jsou uvedeny v tabulce číslo 6.1 – Typ rodinného soužití.

Nejvyšší počet odpovědí byl zaznamenán u první z možných variant. Celkem 238 respondentů odpovědělo, že žijí s oběma rodiči. Druhá nejčastější odpověď byla u 60 respondentů, že žijí s matkou a nevlastním otcem. Dalších 21 respondentů z celkových 319 bylo zařazeno do kategorie – jiná možnost. V této kategorii byly zahrnuty odpovědi původních sedmi možností – „žiji s otcem a nevlastní matkou“, „žiji jen s matkou“, „žiji jen s otcem“, „žiji s příbuzným (babičkou, dědečkem, tetou apod.) a „jiná možnost“, kde měl respondent uvést bližší specifikaci, o jakou jinou možnost se jedná.

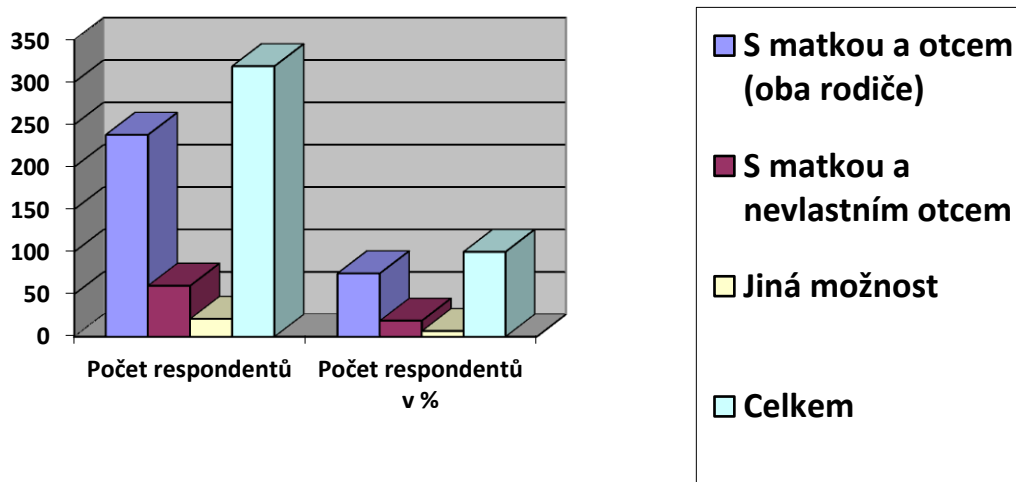
Tabulka č. 6 – Typ rodinného soužití - původní

Typ rodinného soužití	Počet respondentů	Počet respondentů v %
<i>S matkou i otcem (oba rodiče)</i>	238	74,6%
<i>S otcem a nevlastní matkou</i>	4	1,3%
<i>S matkou a nevlastním otcem</i>	60	18,8%
<i>Jiná možnost</i>	17	5,3%
Celkem	319	100%

Tabulka č. 6. 1. – Typ rodinného soužití

Typ rodinného soužití	Počet respondentů	Počet respondentů v %
<i>S matkou a otcem (oba rodiče)</i>	238	74,6%
<i>S matkou a nevlastním otcem</i>	60	18,8%
<i>Jiná možnost</i>	21	6,6%
Celkem	319	100%

Graf č. 4 – Typ rodinného soužití

5.6 Použité metody

Pro získání potřebných dat byly použity dotazníky IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment) a SURPS (Substance Use Risk profile Scale). Ukázka těchto dotazníků, jak byly použity při zadávání respondentům, je v příloze č. 2.

5.6.1 Dotazník IPPA

Pro zachycení citového pouta byl použit dotazník IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment, Greenberg, Armsden, 1987). Tento dotazník se skládá ze dvou samostatných částí, které zjišťují citové pouto k rodičům (zvláště k matce a otci) a kamarádům (vrstevníkům). Každá tato část je tvořena 25 položkami, které se dále dělí na tři dimenze. Tyto dimenze jsou – důvěra, komunikace a odcizení. Respondent

odpovídá podle pětibodové Likertovy škály: *vždy/téměř vždy, často, někdy, zřídka, nikdy/téměř nikdy*. Těmto vyjádřením je podle vzrůstající intenzity přiřazena číselná hodnota 1 až 5.

Jednotlivé položky spadají do tří zmiňovaných dimenzí – podrobný přehled všech položek zařazených do jednotlivých dimenzí je v příloze č. 3.

Podle zmíněných autorů dosahuje dotazník IPPA vysoké reliability a validity. V českém prostředí byl dotazník IPPA použit v rámci studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Child hood) (Širůček, Lacinová, 2008).

Dotazník se skládá ze tří jednotlivých částí, jak už jsem uváděla výše. Části jsou rozděleny dle citového pouta k rodičům, kdy zodpovídané položky u rodičů jsou stejné. Část zaměřena na kamarády (vrstevníky) není s položkami rodičů zcela totožná. Část, která se zaměřuje na kamarády (vrstevníky) je doplňujícím materiálem, ne však hlavním záměrem této práce.

Dotazník IPPA byl získán z jiné studijní práce – bakalářské práce přes PhDr. Lenku Lacinovou PhD., která mi bakalářskou práci poskytla jako inspiraci pro vytvoření vlastního výzkumu a rovněž jako podklad pro čerpání dotazníku IPPA.

Statistické zpracování bylo prováděno souborem programů SPSS ve spolupráci se společností STEM, s. r. o.

Jednotlivé dimenze jsou zpracovány v celkových tabulkách za všech 319 respondentů. Vždy byly uváděny hodnoty – *maximum, minimum, průměr a směrodatná odchylka*. Zodpovězené položky byly posuzovány na škále 1 až 5, 1 znamená „*vždy*“ a 5 „*nikdy*“, kdy toto posouzení odpovídá u jednotlivých položek u každé dimenze, všechny tabulky jsou uvedeny pro přehlednost v příloze č. 4. V celkových tabulkách uvedených v podkapitolách 5.6.1.1, 5.6.1.2 a 5.6.1.3 je průměr vždy posuzován z hodnot maxima a minima, které jsou uvedené v tabulce a pod tabulkou vysvětlené. Jelikož se jedná o souhrnné tabulky za všechny zodpovídané položky v jednotlivých dimenzích, musela být škála posouzení navýšena, např. u první posuzované dimenze důvěry jsou pak hodnoty 9 až 45, kdy hodnota 9 znamená „*vždy*“, 10 až 18 „*často*“, 19 až 27 „*někdy*“, 28 až 36 „*zřídka*“ a 37 až 45 „*nikdy*“. U každé tabulky zvlášť je uvedeno, z jakých hodnot je průměr počítán.

U dimenze důvěra a komunikace pak vycházíme z faktu, že čím nižší je hodnota průměru, tím vyšší je důvěra a komunikace. U první dimenze důvěra musíme brát

v potaz položku č. 3 „Přál/a bych si jinou/jiného matku/otce“. Tato položka je negativně zaměřena a tudíž hodnota průměru je posuzována obráceně.

Rovněž u dimenze odcizení postupujeme obráceně, což znamená, že čím vyšší průměr je, tak odcizení je nižší. U dimenze odcizení je posuzováno všech 9 položek u matky a otce a všech 7 položek u kamarádů obráceně díky jejich negativnímu zaměření.

Souhrnné tabulky by mohly jednotlivé výsledky celkově zploštit, ne však změnit. Výsledky, které jsou dále interpretovány, přihlíží k výsledkům za jednotlivé položky. Jednou z výzkumných otázek je jistá a nejistá citová vazba výzkumného vzorku. Posouzení hodnot pro tyto dvě kategorie je vysvětleno u první výzkumné otázky.

5.6.1.1 Dimenze důvěra

Tato dimenze je v dotazníku zahrnuta v 9 položkách. Tyto položky jsou stejné u matky a otce a liší se u kamarádů, jako u všech následujících dimenzí. Jednotlivé položky spadající do dimenze důvěra jsou uvedeny v příloze č. 3.

Tabulka č. 7 – Dimenze citové vazby důvěra

		Maximum	Minimum	Průměr **	Směrodatná odchylka
<i>Důvěra k MATCE – celkem</i>	Dívky	45	9	19,22	6,02
	Chlapci	45	9	18,44	4,54
	Celkem	45	9	18,17	5,23
<i>Důvěra k OTCI – celkem</i>	Dívky	45	9	22,00	6,92
	Chlapci	45	9	19,79	5,87
	Celkem	45	9	20,75	6,43
<i>Důvěra ke KAMRÁDŮM - celkem</i>	Dívky	45	9	18,4	5,18
	Chlapci	45	9	22,36	6,32
	Celkem	45	9	20,51	6,20

** počítán z hodnot 9 až 45, kdy hodnoty do 9 znamenají vždy, 10-18 = často, 19-27 = někdy, 28-36 = zřídka, 37-45 = nikdy

Tabulka č. 7 uvádí celkové hodnoty dimenze důvěra jak k rodičům, tak kamarádům. Jednotlivé položky byly vždy posuzovány samy a následně shrnuty do jedné tabulky. Pro větší přehlednost jsou v příloze č. 4 uvedeny tabulky s podrobnými výsledky v každé dimenzi za matku, otce a kamarády.

Souhrnné tabulky by mohly jednotlivé výsledky celkově zploštit. Výsledky, které jsou dále interpretovány, přihlíží k výsledkům za jednotlivé položky. Celkově můžeme říci, že dimenze důvěra je nejsilnější u osoby matky, což by dle teorie citové vazby odpovídalo již zjištěným datům.

Jelikož posuzujeme zodpovězené položky na škále 1 až 5, kdy 1 znamená vždy a 5 nikdy, průměr, který je nejnižší je známkou nejjistější důvěry. Tento průměr dosáhl hodnoty u osoby matky (18,77) z celkového počtu respondentů 319, druhé místo v celkovém součtu připadlo kamarádům (20,51) a u otce tato dimenze dosáhla v pořadí posledního místa (20,75).

Jak je zmíněno v teoretické části diplomové práce, vztahová vazba vzniká s pečující osobou v raném dětství a postupně je rozšiřována na další osoby. Tyto vztahové vazby jsou hierarchicky uspořádány dle významu a intenzity vazby (Esterková, 2008).

Pokud bychom se u dimenze důvěra ve výzkumném vzorku zaměřili gendrově, nejjistější dimenze důvěry je rozdílná. U dívek by na prvním místě byli kamarádi, následně matka a na posledním místě osoba otce. U chlapců by bylo pořadí matka, otec a kamarádi.

U dimenze důvěra jsme rovněž museli počítat s položkou č. 3 „*Přál/a bych si jinou/jiného matku/otce.*“, která je negativně myšlena. Tudíž je posuzována přesně naopak oproti předchozím položkám. Z podrobné tabulky (viz. příloha č. 4) je zcela jasně patrné, že průměr této hodnoty je nižší u otce a vyšší u matky, což je přesně naopak než u všech jiných položek. Jelikož je tato položka negativně myšlena a škála odpovědí se nemění, výsledek se přetáčí tak, že čím vyšší je průměr, tím vyšší je rovněž i důvěra. Tedy i u této otázky se nám potvrzuje matka jako hlavní osoba citového pouta (vazby).

5.6.1.2 Dimenze komunikace

Dimenze komunikace je v dotazníku druhou posuzovanou dimenzí ve vztahu citové vazby adolescent - rodič. Tato dimenze zahrnuje 7 položek. Opět jsou tyto položky stejné u matky a otce a jiné u kamarádů. Jednotlivé položky spadající do dimenze komunikace jsou uvedeny v příloze č. 3.

Tabulka č. 8. – Dimenze citové vazby komunikace

		Maximum	Minimum	Průměr**/**	Směrodatná odchylka
<i>Komunikace s MATKOU - celkem</i>	Dívky	35	7	15,87	6,26
	Chlapci	35	7	15,49	4,81
	Celkem	35	7	15,66	5,49
<i>Komunikace s OTCEM- celkem</i>	Dívky	35	7	21,11	7,10
	Chlapci	35	7	17,76	6,34
	Celkem	35	7	19,20	6,87
<i>Komunikace s KAMARÁDY - celkem</i>	Dívky	45	9	19,59	7,26
	Chlapci	45	9	26,45	8,07
	Celkem	45	9	23,53	8,44

** v případě komunikace s matkou/otcem počítán z hodnot 7 až 35, kdy hodnoty do 7 znamenají vždy, 8-14 = často, 15-21=někdy, 22-28=zřídka, 29-35=nikdy

*** v případě komunikace s kamarády byl počítán z hodnot 9 až 45, kdy hodnoty do 9 znamenají vždy, 10-18 = často, 19-27 = někdy, 28-36 = zřídka, 37-45 = nikdy

Tabulka č. 8 uvádí celkové hodnoty dimenze komunikace jak k rodičům, tak kamarádům. Jednotlivé položky byly vždy posuzovány samy a následně shrnuty do jedné tabulky. Pro větší přehlednost jsou v příloze č. 4 uvedeny tabulky s podrobnými výsledky v každé dimenzi za matku, otce a kamarády.

Celkově můžeme říci, že dimenze komunikace je nejsilnější u osoby matky, což by dle teorie citové vazby odpovídalo již zjištěným datům, a to, že nejsilnější a nejjistější vztah vzniká s pečující osobou.

Jelikož posuzujeme zodpovězené otázky na škále 1 až 5, kdy 1 znamená vždy a 5 nikdy, průměr, který je nejnižší, je známkou nejjistější komunikace. Tento průměr dosáhl hodnoty u osoby matky (15,66) z celkového počtu respondentů 319, druhé místo v celkovém součtu připadlo otci (19,20) a u kamarádů tato dimenze dosáhla v pořadí posledního místa (23,53).

Při gendrovém rozdělení v této dimenzi by u chlapců platilo úplně stejné pořadí jako u celku. U dívek by došlo ke změně na druhém a třetím místě, jednalo by se tedy o pořadí matka, kamarádi a otec.

Celkově můžeme říci, že osoba matky se jeví v této dimenzi jako hlavní bod attachmentu. Toto pořadí ve zkoumaném výzkumném vzorku opět potvrzuje fakt, že vztah s pečující osobou je nejjistější, ale rovněž, že jednotlivé fáze života přinášejí nové vztahové vazby.

5.6.1.3 Dimenze odcizení

Dimenze odcizení je v dotazníku IPPA zahrnuta v 9 zodpídaných položkách u matky a otce a v 7 položkách u kamarádů. Rovněž u této dimenze jsou položky u matky a otce stejné a u kamarádů rozdílné. Přehled těchto položek je zahrnut v příloze č. 3.

Tabulka č. 9 – Dimenze citové vazby odcizení

		Maximum	Minimum	Průměr**/**	Směrodatná odchylka
Odcizení s MATKOU - celkem	Dívky	45	9	31,79	6,45
	Chlapci	45	9	32,14	6,24
	Celkem	45	9	31,99	6,32
Odcizení s OTCEM - celkem	Dívky	45	9	30,17	6,78
	Chlapci	45	9	31,72	6,59
	Celkem	45	9	31,04	6,71
Odcizení s KAMARÁDY - celkem	Dívky	35	7	24,12	4,55
	Chlapci	35	7	22,80	4,64
	Celkem	35	7	23,38	4,64

** v případě komunikace s kamarády počítán z hodnot 7 až 35, kdy hodnoty do 7 znamenají vždy, 8-14 = často, 15-21=někdy, 22-28=zřídka, 29-35=nikdy

*** v případě komunikace s matkou/otcem byl počítán z hodnot 9 až 45, kdy hodnoty do 9 znamenají vždy, 10-18 = často, 19-27 = někdy, 28-36 = zřídka, 37-45 = nikdy

Tabulka č. 9 uvádí celkové hodnoty dimenze odcizení jak u rodičů, tak kamarádů. Jednotlivé položky byly vždy posuzovány samy a následně shrnuty do jedné tabulky. Pro větší přehlednost jsou v příloze č. 4 uvedeny tabulky s podrobnými výsledky v každé dimenzi za matku, otce a kamarády.

Celkově můžeme říci, že dimenze odcizení je nejnižší u osoby matky, což by dle teorie citové vazby odpovídalo již zjištěným datům, a to, že nejsilnější a nejjistější vztah vzniká s pečující osobou.

U této dimenze je posouzení zodpovězených otázek naopak. Opět posuzujeme zodpovězené položky na škále 1 až 5, kdy 1 znamená vždy a 5 nikdy, rozdíl je zde v negativním záměru pokládaných položek. Díky tomuto negativnímu významu všech položek je to u této dimenze tak, že průměr, který je nejvyšší, je známkou nejmenšího odcizení. Tedy právě naopak než u předešlých dvou dimenzí.

Nejvyšší průměr dosáhl hodnoty u osoby matky (31,99) z celkového počtu respondentů 319, druhé místo v celkovém součtu připadlo otci (31,04) a u kamarádů tato dimenze dosáhla v pořadí posledního místa (23,38).

Při gendrovém rozdělení v této dimenzi dochází ke shodě jak mezi pohlavími, tak v celkovém součtu dané dimenze. Pořadí zůstává tedy nezměněno.

5.6.2 Dotazník SURPS

Pro zachycení osobnostních rysů, které představují riziko z hlediska užívání návykových látek, byl pro mou práci použit dotazník SURPS (Substance Use Risk Profile Scale). Tento dotazník je nástrojem pro odborníky (např. psychology, adiktology, apod.) pro vyhledávání jedinců s určitými osobnostními rysy, kteří mají pozitivní vztah k různým formám rizikového chování (především k užívání návykových látek). Dotazník SURPS je ucelenou metodou, která umožňuje měřit čtyři osobnostní rysy – negativní myšlení (Hopelessness), přecitlivělost (Anxiety Sensitivity), impulzivitu (Impulsivity) a vyhledávání vzrušení (Sensation Seeking) (Conrod et al., 2009 in Dolejš, Miovský, Řehan, 2012).

Teoretický koncept dotazníku je tvořen myšlenkou, že užívání či zneužívání návykových látek může umožnit uživateli jak pozitivní posílení, a to ve formě požitkářských a hédonistických účinků, tak i negativní, ve formě odstranění negativních psychických, fyzických a sociálních problémů a stavů, které užívání/zneužívání návykových látek přináší.

Všechny otázky jsou zodpovídány výběrem jedné možnosti ze čtyřbodové stupnice. Jednotlivé stupně jsou „rozhodně nesouhlasím“ (Strongly disagree), „nesouhlasím“ (Disagree), „souhlasím“ (Agree), „rozhodně souhlasím“ (Strongly agree), (Dolejš, Miovský, Řehan, 2012).

Získaná data byla vyhodnocena podle „Testové příručky ke škále osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek“ (Dolejš, Miovský, Řehan, 2012), kterou jsem získala na Klinice adiktologie po domluvě s PhDr. Martinem Dolejšem o použití dotazníku pro účely mé diplomové práce.

Pro vyhodnocení jednotlivých pásem, které poukazují na možné rizikové chování, jsem použila z testové příručky přílohu č. 2: Populační normy – hrubé skóry SURPS, tabulku A, věková kohorta respondentů je 11 – 16 let (příloha č. 6). Dolní a horní mez rozděluje respondenty, kteří jsou „v normě“, s respondenty, kteří vykazují patologické jevy.

U dotazníku SURPS bylo celkově použito 294 dotazníků, které měly validní data. Z celkových 319 respondentů, kteří byli zahrnuti do výzkumného souboru pro mou

diplomovou práci, muselo být 25 dotazníků SURPS vyřazeno pro nevalidní data. Především se jednalo o nezodpovězení několika otázek v dotazníku nebo celkové nevyplnění dotazníku.

Z 294 posuzovaných dotazníků je 126 dívek a 168 chlapců. Rozdělení dle pohlaví je důležité při hodnocení jednotlivých osobnostních rysů, především u osobnostního rysu precitlivělosti a vyhledávání vzrušení, kde jsou pásma pro dívky a chlapce rozdílná. U osobnostního rysu negativní myšlení a impulzivita jsou pásma pro obě pohlaví stejná. U všech posuzovaných dat jsou výsledky uvedeny zvlášť v tabulce pro dívky a zvlášť pro chlapce. Každá tabulka obsahuje vždy počet respondentů a počet respondentů v procentech. Pro lepší přehled je vždy uveden graf za všechny respondenty u jednotlivých posuzovaných osobnostních rysů.

5.6.2.1 Negativní myšlení

Z anglického „Hopelessness“ se překládá do českého jazyka jako negativní myšlení nebo také beznadějnost či skleslost. Tato hodnocená škála vychází z negativního posílení projevujícího se snížením depresivních stavů a rysů osobnosti.

Dívky a chlapci, kteří dosáhnou vysokého hrubého skóre tohoto faktoru, mohou užívat návykové látky, především farmaka jako prostředky k automedikaci. Tito jedinci s vysokým skórem v této škále mají tendenci užívat návykové látky, které vedou k negativnímu posílení. Jedná se o analgetika, některé typy léků na předpis nebo alkohol (Woicik a kol., 2009 in Dolejš, Miovský, Řehan, 2012).

U posuzovaného osobnostního rysu negativní myšlení jsou pásma pro obě pohlaví stejná. *Dolní pásmo: 7 – 10, střední pásmo: 11 – 17, horní pásmo: 18 – 28.*

Tabulka č. 10 uvádí počet odpovědí u dívek, tabulka č. 11 pak uvádí počet odpovědí u chlapců.

Dolní pásmo, které má rozmezí 7 – 10, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují – *malé negativní myšlení*. U dívek se jedná o 12 respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to 33 respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník a byli zařazeni do šetření.

Horní pásmo, které má rozmezí 18 – 28, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *velké negativní myšlení*. U dívek se jedná o 18 respondentek

z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to 20 respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 11 – 17 a respondenty v tomto pásmu posuzujeme jako respondenty „v normě“. Tedy takové, kteří nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentů, u dívek se jedná o 96 respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to pak 115 respondentů, kteří řádně vyplnili dotazník a byli zařazeni do výzkumného šetření.

Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 5 – *Negativní myšlení – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

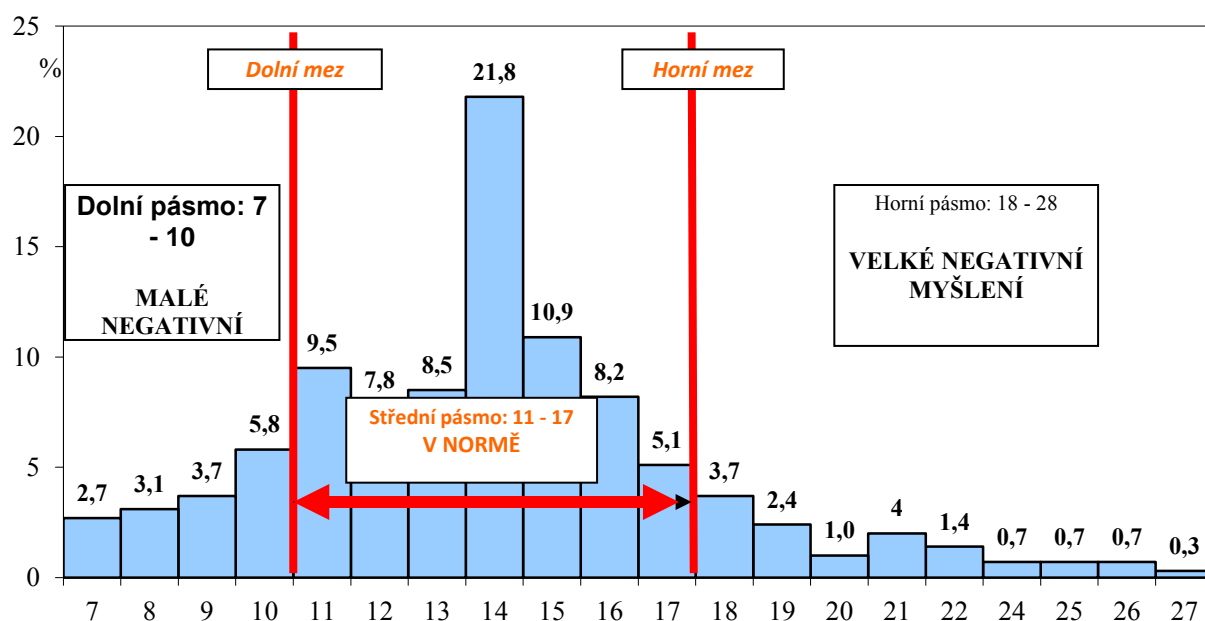
Tabulka č. 10 - *Negativní myšlení- dívky*

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
7	4	3,2
8	3	2,4
9	1	0,8
10	4	3,2
11	16	12,7
12	14	11,1
13	6	4,8
14	28	22,2
15	13	10,3
16	12	9,5
17	7	5,6
18	7	5,6
19	3	2,4
20	1	0,8
21	3	2,4
22	3	2,4
26	1	0,8
Celkem	126	100
Chybějící odpovědi	11	
Celkem	137	

Tabulka č. 11 – Negativní myšlení – chlapci

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
7	4	3,2
8	6	2,4
9	10	0,8
10	13	3,2
11	12	12,7
12	9	11,1
13	19	4,8
14	36	22,2
15	19	10,3
16	12	9,5
17	8	5,6
18	4	5,6
19	4	2,4
20	2	0,8
21	3	2,4
22	1	2,4
24	2	0,8
25	2	1,2
26	1	0,6
27	1	0,6
Celkem	168	100
Chybějící odpovědi	14	
Celkem	182	

Graf č. 5 – Negativní myšlení – rozložení odpovědí za všechny respondenty

Z výše uvedených tabulek a grafu nám celkově vyplývá, že největší počet respondentů výzkumného vzorku se nachází ve středním pásmu, dle hodnocení testové příručky podle populačních norem tedy v normě. Při celkovém součtu se jedná o 211 respondentů z celkového počtu 294.

V dolním pásmu, kde hovoříme o *malém negativním myšlení*, se nachází celkově 45 respondentů z výzkumného souboru 294 respondentů.

V horním pásmu, kde hovoříme o *velkém negativním myšlení*, se nachází celkově 38 respondentů z celkového počtu 294. Tedy zhruba 13% ze zkoumaného vzorku. Jedince, kteří dosáhli vysokého skóre, řadíme do horního pásma, mohou užívat návykové látky. Jednalo by se především o psychofarmaka k automedikaci. Tito jedinci mají tendenci užívat návykové látky, které vedou k negativnímu posílení (analgetika, alkohol, léky na předpis apod.).

5.6.2.2 Přecitlivělost

Z anglického „Anxiety“, což znamená v českém překladu úzkost, znepokojenost, strach a „Sensitivity“, což znamená citlivost, vnímavost a senzitivita.

Tato škála pozitivně souvisí s motivy chování, které vedou ke zvládnání stresových situací a ke zmírnění úzkosti. Návykové látky (alkohol, farmaka) jsou využívány k automedikaci jako u předešlé škály.

Zajímavým faktem u této škály je, že výzkumy potvrdily záporný vztah při užívání marihuany, ale pozitivní v užívání sedativ (Woicik a kol., 2009 in Dolejš, Miovký, Řehan, 2012). Rovněž byl potvrzen předpokládající výskyt poruch spojených s užíváním alkoholu (Shmidt, Buckner, Keough, 2007 in Dolejš, Miovký, Řehan, 2012).

U posuzovaného osobnostního rysu přecitlivělost jsou pásma pro dívky a chlapce rozdílná. Dívky: *dolní pásmo: 5 – 9, střední pásmo: 10 – 15, horní pásmo: 16 – 20.* Chlapci: *dolní pásmo: 5 – 7, střední pásmo: 8 – 14, horní pásmo: 15 – 20.*

Dolní a horní mez rozděluje respondenty, kteří jsou „v normě“, s respondenty, kteří vykazují patologické jevy.

Tabulka č. 12 – Přecitlivělost – dívky

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
5	1	0,8
6	1	0,8
7	5	4,0
8	4	3,2
9	8	6,3
10	16	12,7
11	19	15,1
12	17	13,5
13	20	15,9
14	12	9,5
15	9	7,1
16	8	6,3
17	4	3,2
18	1	0,8
19	1	0,8
Celkem	126	100
Chybějící odpovědi	11	
Celkem	137	

Dolní pásmo, které má rozmezí 5 – 9, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondentky vykazují – *malou (nízkou) přecitlivělost*. U dívek se jedná o 19 (15,1%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník.

Horní pásmo, které má rozmezí 16 – 20, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *velkou (vysokou) přecitlivělost*. U dívek se jedná o 14 (11,1%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 10 – 15 a respondentky v tomto pásmu posuzujeme jako respondentky „v normě“. Tedy takové, které nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentek, jedná se o 93 respondentek (73,8 %) z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník.

Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 6 – *Přecitlivělost – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

Tabulka č. 13 – Přecitlivělost – chlapci

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
5	3	1,8
7	10	6,0
8	14	38,3
9	10	6,0
10	19	11,3
11	21	12,5
12	32	19,0
13	24	14,3
14	19	11,3
15	8	4,8
16	7	4,2
17	1	0,6
Celkem	168	100
Chybějící odpovědi	14	
Celkem	182	

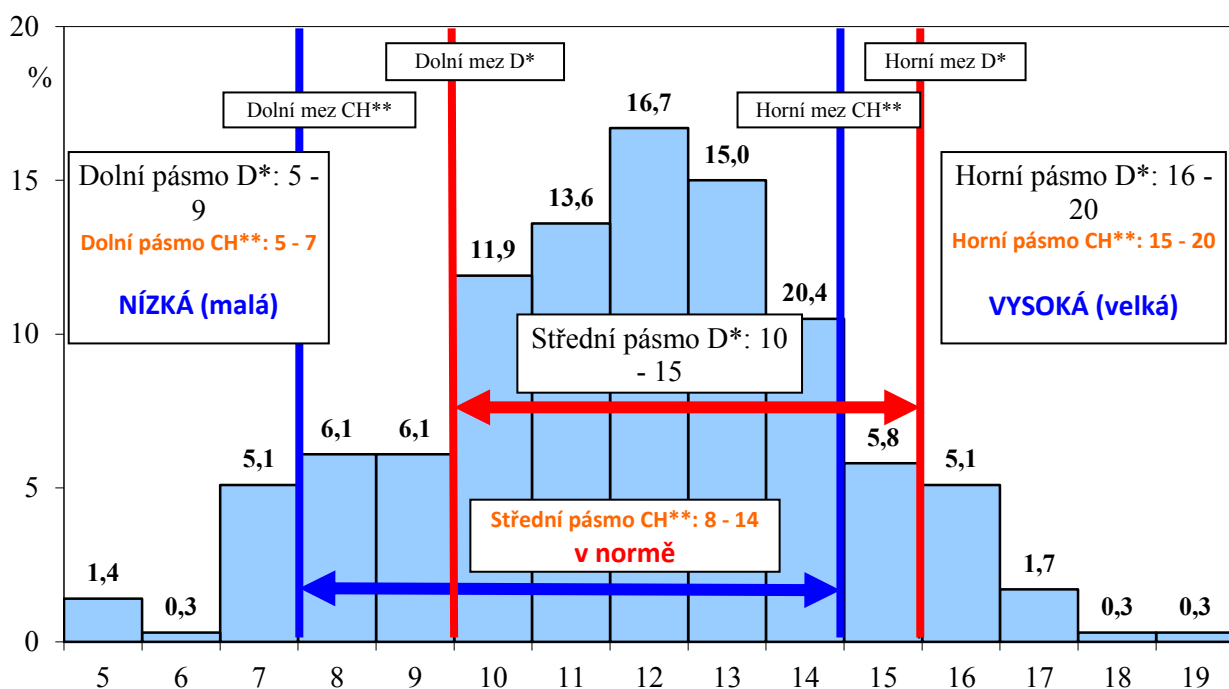
Dolní pásmo, které má u chlapců rozmezí 5 – 7, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondent vykazuje – *malou (nízkou) přecitlivělost*. U chlapců se jedná o 13 (7,8%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Horní pásmo, které má rozmezí 15 – 20, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *velkou (vysokou) přecitlivělost*. U chlapců se jedná o 16 (9,6%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 8 – 14 a respondenty v tomto pásmu posuzujeme jako respondenty „v normě“. Tedy takové, kteří nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentů, jedná se o 139 respondentů (82,7 %) z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 6 – *Přecitlivělost – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

Graf č. 6 – Přecitlivělost – rozložení odpovědí za všechny respondenty

*D = dívky; ** CH = chlapci

Z tabulek a grafu uvedených pro škálu přecitlivělosti nám vyplývá, že nejvíce respondentů se celkově nachází ve středním pásmu. Jedná se o 232 respondentů z celkového počtu 294. O těchto respondentech můžeme říci, že se pohybují v normě pro populaci.

V dolním pásmu, kde hovoříme o tom, že jedinci, kteří se zde nacházejí, pociťují *nízkou (malou) přecitlivělost*, se nachází celkově 32 respondentů.

Horní pásmo, kde hovoříme u tohoto osobnostního rysy o *vysoké (velké) přecitlivělosti* respondentů, se nachází celkově 30 respondentů z celkového počtu 294. Tedy přibližně 10,2% ze zkoumaného vzorku. Jedinci, kteří dosáhli v této škále vysokého skóre, mají inklinaci, jako u předešlé škály (negativní myšlení), užívat farmaka a alkohol k automedikaci.

5.6.2.3 Impulzivita

Třetí posuzovanou dimenzí je Impulzivita, z anglického „Impulsivity“. Tuto škálu můžeme chápat jako druh nerozváženého, reflexního, rizikového chování a jednání (APA, 2007 in Dolejš, Miovský, Řehan, 2012).

Vysoký skór v této škále poukazuje na neschopnost žáků vyhodnotit možná rizika, která napomáhají vzniku takových okolností, při nichž je velmi nepravděpodobné, že by jedinec své jednání či chování řídil (Dolejš, Miovský, Řehan, 2012).

Pásma u osobnostního rysu impulzivita jsou stejné pro dívky i chlapce, *dolní pásmo: 5 – 10, střední pásmo: 11 – 15, horní pásmo: 16 – 20.*

Dolní pásmo, které má rozmezí 5 – 10, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují – *malou (nízkou) impulzivitu*. U dívek se jedná o 4 respondentky (3,2%) z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to 16 (9,5%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník a byli zařazeni do šetření.

Horní pásmo, které má rozmezí 16 – 20, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *velkou (vysokou) impulzivitu*. U dívek se jedná o 8 (6,4%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to 26 (15,5%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 11 – 15 a respondenty v tomto pásmu posuzujeme jako respondenty „v normě“. Tedy takové, kteří nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentů, u dívek se jedná o 114 (90,4%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. U chlapců je to pak 126 (74,9%) respondentů, kteří řádně vyplnili dotazník a byli zařazeni do výzkumného šetření.

Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 7 – *Impulzivita – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

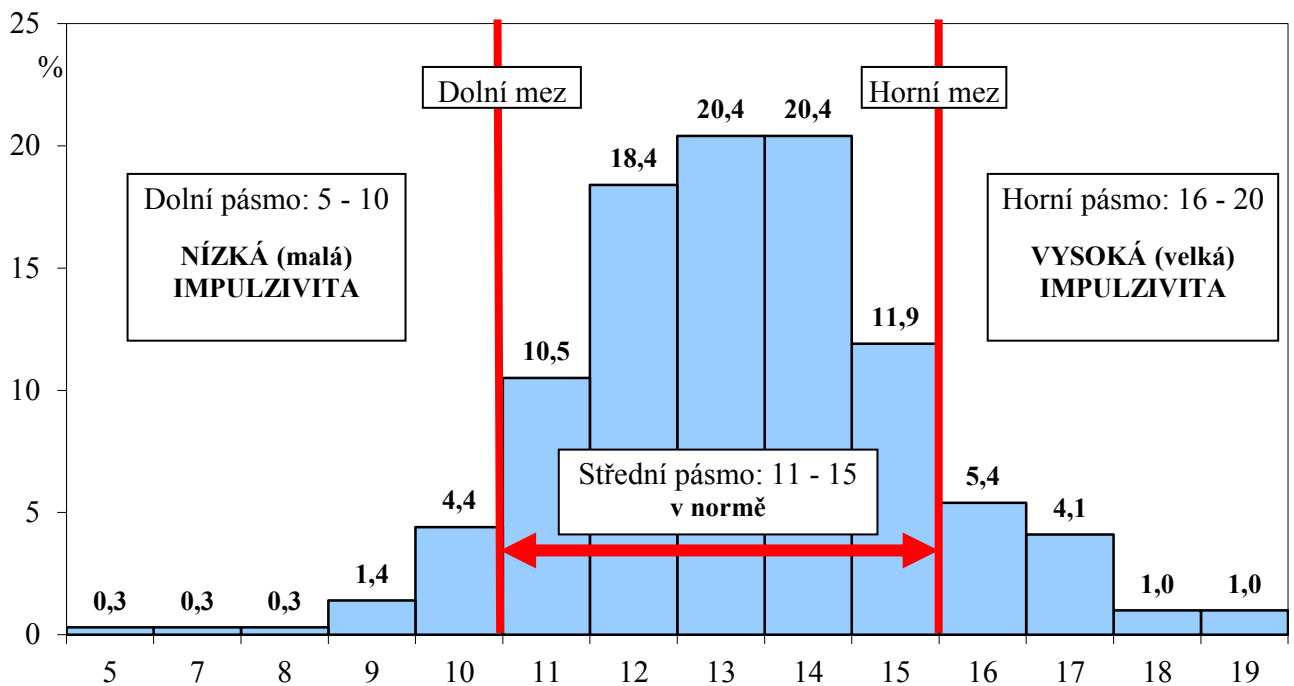
Tabulka č. 14 – Impulzivita - dívky

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
8	1	0,8
9	1	0,8
10	2	1,6
11	16	12,7
12	31	24,6
13	28	22,2
14	26	20,6
15	13	10,3
16	2	1,6
17	3	2,4
18	1	0,8
19	2	1,6
Celkem	126	100
Chybějící odpovědi	11	
Celkem	137	

Tabulka č. 15 – Impulzivita – chlapci

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
5	1	0,6
7	1	0,6
9	3	1,8
10	11	6,5
11	15	8,9
12	23	13,7
13	32	19,0
14	34	20,2
15	22	13,1
16	14	8,3
17	19	5,4
18	2	1,2
19	1	0,6
Celkem	168	100
Chybějící odpovědi	14	
Celkem	182	

Graf č. 7 – Impulzivita – Rozložení odpovědí za všechny respondenty

U posuzované škály impulzivity můžeme opět hovořit o tom, že největší počet respondentů ze zkoumaného vzorku spadá do středního pásma, tedy nachází se podle testové příručky v normě. Celkově se jedná o 240 respondentů z celkového počtu 294. V dolním pásmu, kde můžeme hovořit o tom, že respondenti, kteří se zde nacházejí, mají *nízkou (malou) impulzivitou*, se nachází 20 respondentů z celkového počtu 294. Celkem 34 respondentů se nachází v horním pásmu, kde hovoříme o *vysoké (velké) impulzivitě*, tedy, že čím větší dosáhl respondent skóre, tím je impulsivnější. Mluvíme o tom, že respondent s vysokým skórem v této škále není schopen vyhodnotit možná rizika při jednání, kdy jedinec není většinou své jednání schopen řídit. Jedná se přibližně o 11,5% ze zkoumaného vzorku respondentů.

5.6.2.4 Vyhledávání vzrušení

Poslední, čtvrtou dimenzí, je vyhledávání vzrušení, anglicky označeno jako „Sensation Seeking“, jde o tendenci vyhledávat a zapojovat se do vzrušujících aktivit, je to způsob zvyšování podráždění a vzrušení (Dolejš, Miovký, Řehan, 2012).

U této škály se autoři domnívají, že je spojena s experimentálním, excesivním a nekontrolovatelným užíváním návykových látek. Dívky a chlapci s vysokým skórem u této škály užívají ve vyšší frekvenci kombinaci několika návykových látek.

U posuzovaného osobnostního rysu vyhledávání vzrušení jsou pásma pro dívky a chlapce rozdílná. Dívky: *dolní pásmo: 6 – 11, střední pásmo: 12 – 19, horní pásmo: 20 – 24.* Chlapci: *dolní pásmo: 6 – 12, střední pásmo: 13 – 20, horní pásmo: 21 – 24.*

Dolní a horní mez rozdělují respondenty, kteří jsou „v normě“, s respondenty, kteří vykazují patologické jevy.

Tabulka č. 16 – Vyhledávání vzrušení – dívky

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
7	1	0,8
9	2	1,6
10	6	4,8
11	6	4,8
12	6	4,8
13	4	3,2
14	13	10,3
15	17	13,5
16	16	12,7
17	13	10,3
18	16	12,7
19	10	7,9
20	3	2,4
21	6	4,8
22	5	4,0
23	1	0,8
24	1	0,8
Celkem	126	100
Chybějící odpovědi	11	
Celkem	137	

Dolní pásmo, které má rozmezí 6 – 11, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenty vykazují – *nízké (malé) vyhledávání vzrušení*. U dívek se jedná o 15 (12%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník.

Horní pásmo, které má rozmezí 20 – 24, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *vysoké (velké) vyhledávání vzrušení*. U dívek se jedná o 16 (12,8%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 12 – 19 a respondentky v tomto pásmu posuzujeme jako respondentky „v normě“. Tedy takové, které nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentek, jedná se o 95 (85,4%) respondentek z celkového počtu 126, které řádně vyplnily dotazník. Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 8 – *Vyhledávání vzrušení – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

Tabulka č. 17 – *Vyhledávání vzrušení – chlapci*

Platné odpovědi	Počet respondentů	Počet respondentů v %
6	1	0,6
7	1	0,6
8	2	1,2
9	2	1,2
10	1	0,6
11	5	3,0
12	14	8,3
13	11	6,5
14	12	7,1
15	14	8,3
16	23	13,7
17	21	12,5
18	13	7,7
19	15	8,9
20	16	9,5
21	4	2,4
22	9	5,4
23	3	1,8
24	1	0,6
Celkem	168	100
Chybějící odpovědi	14	
Celkem	182	

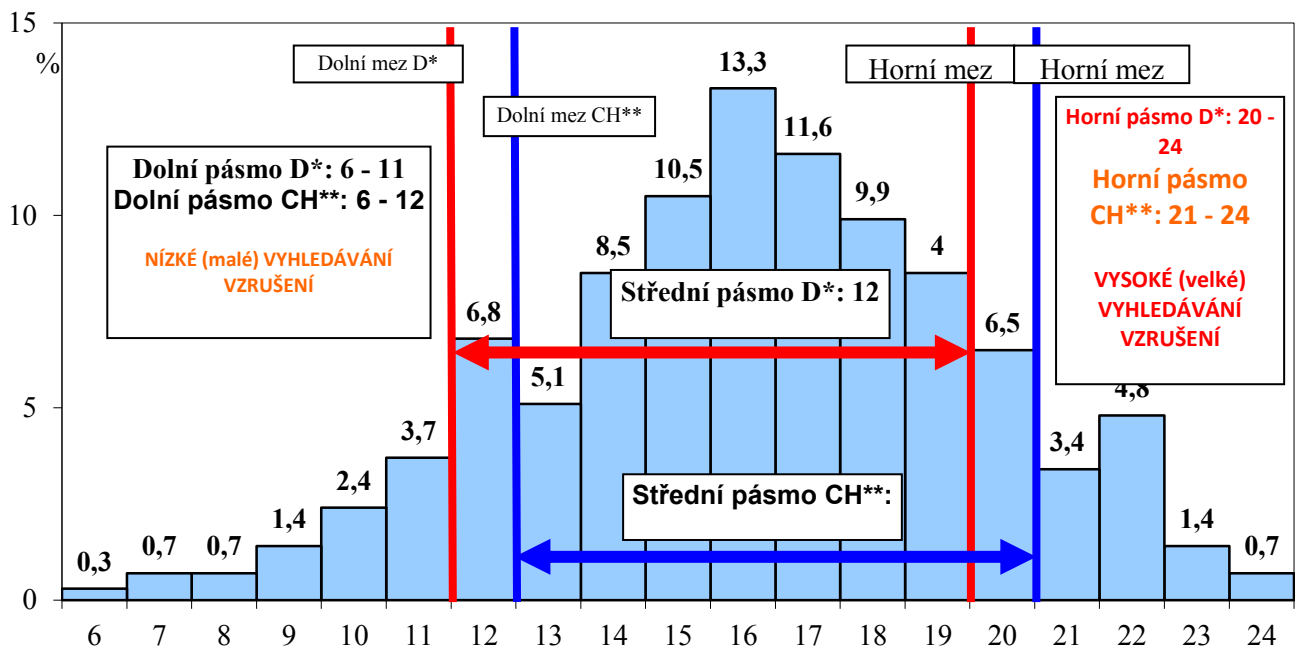
Dolní pásmo, které má u chlapců rozmezí 6 – 12, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondent vykazuje – *nízké (malé) vyhledávání vzrušení*. U chlapců se jedná o 26 (15,5%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Horní pásmo, které má rozmezí 21 – 24, můžeme posuzovat jako takové, kdy respondenti vykazují *vysoké (velké) vyhledávání vzrušení*. U chlapců se jedná o 17 (10,2%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Střední pásmo má rozmezí 12 – 19 a respondenty v tomto pásmu posuzujeme jako respondenty „v normě“. Tedy takové, kteří nevykazují žádné patologické jevy. V tomto pásmu je z výzkumného souboru obsaženo nejvíce respondentů, jedná se o 125 (74,2%) respondentů z celkového počtu 168, kteří řádně vyplnili dotazník.

Všechna tato data jsou znázorněna v grafu č. 8 – *Vyhledávání vzrušení – rozložení odpovědí za všechny respondenty*.

Graf č. 8 – *Vyhledávání vzrušení – rozložení odpovědí za všechny respondenty*

* D = dívky; ** CH = chlapci

Z tabulek a grafu uvedených pro škálu vyhledávání vzrušení nám vyplývá, že nejvíce respondentů se celkově nachází ve středním pásmu. Jedná se o 220 respondentů z celkového počtu 294. O těchto respondentech můžeme říci, že se pohybují v normě pro populaci.

V dolním pásmu, kde mluvíme o tom, že respondenti v této škále vykazují *nízké vyhledávání vzrušení*, se nachází celkově 41 respondentů.

V horním pásmu, kdy v případě této škály hovoříme o respondentech, kteří vyhledávají *vyšší (velké) vzrušení*, se nachází celkově 33 respondentů. Jedná se o 10,2% z výzkumného vzorku. Těchto 33 respondentů zahrnutých v horním pásmu škály vyhledávání vzrušení může inklinovat k experimentálnímu, excesivnímu

a nekontrolovatelnému užívání návykových látek. Dívky a chlapci s vysokým skórem u této škály užívají ve vyšší frekvenci kombinaci několika návykových látek.

6. Výsledky - vyhodnocení výzkumných otázek

O1: Jaké je rozložení respondentů výzkumného vzorku pro jistou a nejistou citovou vazbu?

U této výzkumné otázky jsme se zaměřili na určení (vyhodnocení) jisté a nejisté citové vazby, a to dle vyhodnocených otázek dotazníku IPPA a jednotlivých posuzovaných dimenzí dotazníku. Kritéria při hodnocení byla vytvořena z charakteru posuzovaného dotazníku a rovněž podle jednotlivých předloh jiných bakalářských a diplomových prací zaměřených na podobná témata v rámci ČR.

Celkové dimenze (důvěra, komunikace, odcizení) k matce, otci a kamarádům (vrstevníkům), byly rozděleny na devět skupin: 1. důvěra k matce, 2. důvěra k otci, 3. důvěra ke kamarádům, 4. komunikace s matkou, 5. komunikace s otcem, 6. komunikace s kamarády, 7. odcizení od matky, 8. odcizení od otce, 9. odcizení od kamarádů. V každé skupině pak byly možné odpovědi (varianty od 9 do 45, od 7 do 35) sloučeny na 3 možné intervaly odpovědí: 1. *vždy nebo často*, 2. *někdy*, 3. *zřídka nebo nikdy*. Tímto jsme rozdělili respondenty podle dosažených výsledků v dimenzích na třetiny s **nízkou, střední a vysokou hodnotou**. Z tohoto rozdělení byla dále vytvořena typologie jisté a nejisté citové vazby:

1. Jistá citová vazba

Do skupiny jisté citové vazby byli zařazeni ti respondenti, kteří v dimenzích *důvěra* a *komunikace* dosáhli **střední** nebo **vysoké hodnoty**, to znamená, že označili odpovědi „vždy“, „často“ nebo „někdy“ a zároveň nebyla hodnota jejich *odcizení* **vysoká**, to znamená odpovědi „zřídka“ nebo „nikdy“.

2. Nejistá citová vazba

Do skupiny nejisté citové vazby byli zařazeni ti respondenti, kteří v dimenzích *důvěra* a *komunikace* dosáhli **nízké hodnoty**, to znamená, že označili odpovědi „zřídka“ nebo „nikdy“ a zároveň byla hodnota jejich *odcizení* **střední nebo vysoká**, to znamená odpovědi „vždy“, „často“ nebo „někdy“.

3. Skupina – nezařazeno

Do této skupiny pak byli zařazeni všichni ostatní respondenti.

Jednotlivé respondenty (319 žáků) jsme podle zmíněných kritérií rozdělili do tří skupin dle jisté citové vazby, nejisté citové vazby a nezařazené respondenty. U každé z možných kategorií jsou výsledky uvedeny v počtu respondentů (N) a rovněž procentuálním zastoupení (tabulka č. 18). Rovněž byli respondenti rozděleni podle pohlaví. Citová vazba byla pro lepší přehlednost hodnocena zvlášť k matce, otci a kamarádům (vrstevníkům).

Tabulka č. 18 – Jistá a nejistá citová vazba

Citová vazba	Pohlaví	Jistá		Nejistá		Nezařazeno	
		N	%	N	%	N	%
K matce	Dívky	81	59	5	4	51	37
	Chlapci	103	57	4	2	75	41
	Celkem	184	58	9	3	126	39
K otci	Dívky	55	40	13	10	69	50
	Chlapci	98	54	11	6	73	40
	Celkem	153	48	24	7	142	45
Ke kamarádům	Dívky	89	65	5	4	43	31
	Chlapci	58	32	18	10	106	58
	Celkem	147	46	23	7	149	47

Z tabulky č. 18 vyplývá, že nejvíce respondentů bylo celkově zařazeno do **jisté citové vazby**, jako druhá nejvíce zastoupena skupina je skupina nezařazeno a na posledním místě je v celkovém hodnocení nejistá citová vazba.

Podle pohlaví je rozdělení posunuto u dívek směrem ke kamarádům. Jistou citovou vazbu uvádí dívky nejčastěji u kamarádů a poté až u osoby matky. Jedná se o rozdíl pouze 7 hlasů, nelze tedy usuzovat, že se jedná o jev typický. Výzkumný vzorek respondentů je pouze zdrojem pro šetření v rámci diplomové práce, nikoliv celoplošným výzkumem a tudíž se jedná o náhled na dané téma a ne jednoznačné celoplošné výsledky. Osoba otce je u dívek u jisté citové vazby na posledním místě.

U chlapců je patrné jednoznačné zastoupení jisté citové vazby u osoby matky, dále u osoby otce a nakonec u kamarádů.

Nejistá citová vazba je zastoupena ve velmi malém množství respondentů. Jedná se o hodnoty nejvýše 7% z celkového počtu respondentů. Nejvíce respondentů nejisté citové vazby se nachází u osoby otce.

Velká část respondentů byla zařazena do kategorie - nezařazeno. U tohoto faktu bychom mohli polemizovat nad věkem respondentů a jejich postoji k rodičům a autoritám. Adolescence je jistě jedním z nejtěžších období ve vývoji dítěte. V průběhu období adolescence dochází k tělesným, psychickým i sociálním změnám, které mají význam při celoživotním utváření osobnosti jedince (Macek, 2003). Jedná se o období dospívání a vzdoru, a to především vůči autoritám (především „konflikt“ s rodiči). Prožívání období adolescence je jednoznačně subjektivní záležitost. Proces sebereflexe a hledání vlastní identity se u každého adolescenta odehrává v konkrétním jeho sociálním a kulturním prostředí (Macek, 2003).

Zda by zůstaly hodnoty této studie stejné, kdyby byl prováděn výzkum se stejnými respondenty například za 3 až 6 let, je otázka. Zřejmě by se hodnoty změnily u většiny respondentů.

O2: Jaký typ rodinného soužití může mít vliv na typologii citové vazby?

Přehled typu rodinného soužití všech 319 respondentů je uveden v podkapitole 5.5.5. Typ rodinného soužití v popisu výzkumného vzorku. Přehledná tabulka č. 6. 1. – Typ rodinného soužití je uvedena také v této podkapitole, ale i zde níže v textu pro lepší přehlednost.

Pro srozumitelnost a přehlednost byly ponechány tři kategorie rodinného soužití: *1. respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče), 2. respondent žije s matkou a nevlastním otcem, 3. jiná možnost.* Bližší popis jednotlivých kategorií je uveden v podkapitole 5.5.5. Typ rodinného soužití.

Z tabulky č. 6. 1. je patrné, že nejvíce respondentů uvedlo možnost číslo 1., tedy že žije s oběma rodiči, druhou nejčastější zodpovědanou variantou pak byla možnost číslo 2., tedy že žije s matkou a nevlastním otcem. Celkem 21 respondentů zvolilo možnost číslo 3., tedy jinou.

Tabulka č. 6. 1. – Typ rodinného soužití

Typ rodinného soužití	Počet respondentů	Počet respondentů v %
<i>S matkou a otcem (oba rodiče)</i>	238	74,6%
<i>S matkou a nevlastním otcem</i>	60	18,8%
<i>Jiná možnost</i>	21	6,6%
Celkem	319	100%

Otázka rodinného soužití versus jednotlivé dimenze citového pouta k osobě matky a otce uvádí tabulka č. 19 – Dimenze citové vazby v kontextu rodinného soužití.

Tabulka č. 19 – Dimenze citové vazby v kontextu rodinného soužití

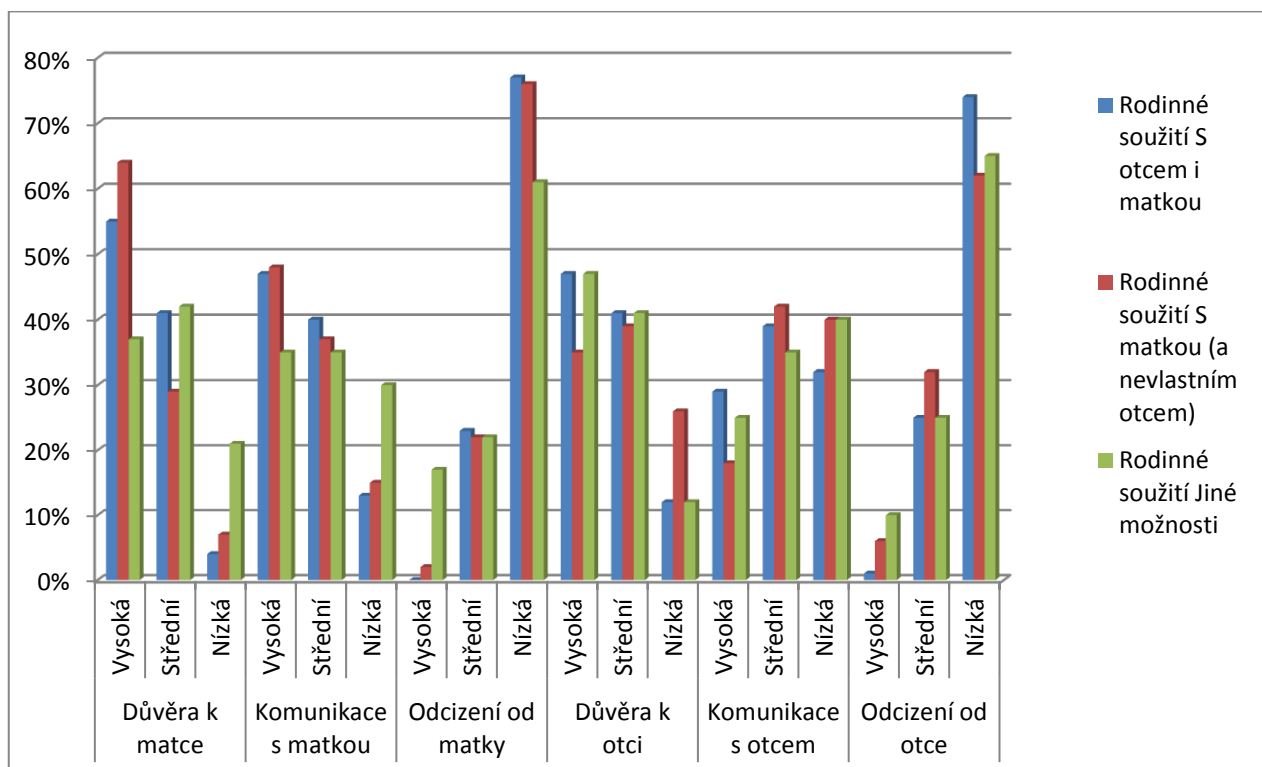
Dimenze citové vazby	Míra	Rodinné soužití		
		S otcem i matkou	S matkou (a nevlastním otcem)	Jiné možnosti
Důvěra k matce	Vysoká	55%	64%	37%
	Střední	41%	29%	42%
	Nízká	4%	7%	21%
Komunikace s matkou	Vysoká	47%	48%	35%
	Střední	40%	37%	35%
	Nízká	13%	15%	30%
Odcizení od matky	Vysoká	0%	2%	17%
	Střední	23%	22%	22%
	Nízká	77%	76%	61%
Důvěra k otci	Vysoká	47%	35%	47%
	Střední	41%	39%	41%
	Nízká	12%	26%	12%
Komunikace s otcem	Vysoká	29%	18%	25%
	Střední	39%	42%	35%
	Nízká	32%	40%	40%
Odcizení od otce	Vysoká	1%	6%	10%
	Střední	25%	32%	25%
	Nízká	74%	62%	65%

Tabulka č. 19 znázorňuje procentuální zastoupení v jednotlivých dimenzích (důvěra, komunikace, odcizení) u matky a otce v rámci rodinného soužití. Procenta jsou uváděna v míře vysoká, střední, nízká, která byla určena pro rozdělení na jistou a nejistou citovou vazbu ve výzkumné otázce č. 1. Celkově lze z tabulky vyvodit, že nejvyšší zastoupení v kategorii důvěra a komunikace má ve všech typech rodinného soužití osoba matky. Rovněž je u osoby matky ve vysoké míře nulová dimenze odcizení. Pokud bychom hovořili o celkovém hodnocení „výsledků“ za 319 respondentů, můžeme uvést, že osoba matky, která je nejlépe hodnocenou vztahovou osobou, získala nejlepších výsledků v rámci rodinného soužití u typu č. 2 - respondentka žije s matkou a nevlastním otcem. Na druhém místě by pak bylo rodinné soužití 1. typu – respondentka žije s matkou a otcem (oběma rodiči) a na posledním místě by byla možnost č. 3 – jiná možnost.

U osoby otce nejsou výsledky takto jednoznačné. Hodnoty jsou prakticky stejné, jde o rozmezí jen několika procent.

Celkové zobrazení uvádí graf č. 9 – Dimenze citové vazby v kontextu rodinného soužití. V rámci celkového hodnocení této výzkumné otázky ze všech 319 respondentů nejsou patrné žádné výkyvy a tím významné výsledky pro interpretaci. Pohled na typ rodinného soužití vůči dimenzím citové vazby v celkovém přehledu zploštuje výsledky a omezuje tím pohled z gendrového hlediska, proto dále uvádím stejné tabulky zvlášť pro dívky a chlapce.

Graf č. 9 – Typ rodinného soužití v rámci jednotlivých kategorií citové vazby

Pokud bychom hodnotili typ rodinného soužití spolu s dimenzemi citové vazby u dívek, došli bychom k závěrům, že u osoby matky se všechny dimenze, které jsou nejlépe hodnoceny, nachází u 2. typu rodinného soužití, a to – respondentka žije s matkou a nevlastním otcem. Toto hodnocení je stejné jako u celkového hodnocení vztahu mezi dimenzemi a typem rodinného soužití.

U osoby otce je pak dimenze důvěra zastoupena rovněž ve vysoké míře nejvíce u typu rodinného soužití č. 2. Dimenze komunikace je pak nejlépe hodnocena u rodinného soužití typu 1., stejně tak jako dimenze odcizení.

Dle výsledků uvedených v tabulce č. 20 můžeme hovořit o jisté citové vazbě k osobě matky v rodinném soužití typu č. 2 – respondentka žije s matkou a nevlastním otcem. Zařazení do nejisté citové vazby a možnosti nezařazeno vyhodnocená data neumožňují.

Tabulka č. 20 – Dimenze citové vazby v kontextu rodinného soužití – DÍVKY

Dimenze citové vazby	Míra	Rodinné soužití		
		S otcem i matkou	S matkou (a nevlastním otcem)	Jiné možnosti
Důvěra k matce	Vysoká	50%	71%	38%
	Střední	46%	19%	25%
	Nízká	4%	10%	37%
Komunikace s matkou	Vysoká	47%	53%	38%
	Střední	32%	31%	12%
	Nízká	21%	16%	50%
Odcizení od matky	Vysoká	0%	3%	38%
	Střední	21%	17%	12%
	Nízká	79%	80%	50%
Důvěra k otci	Vysoká	38%	41%	37%
	Střední	45%	31%	38%
	Nízká	17%	28%	25%
Komunikace s otcem	Vysoká	20%	17%	12%
	Střední	34%	43%	38%
	Nízká	46%	40%	50%
Odcizení od otce	Vysoká	1%	7%	25%
	Střední	28%	26%	37%
	Nízká	71%	67%	38%

* fialová barva = nejvyšší dosažené hodnoty u osoby matky (jistá citová vazba);

** modrá barva = nejvyšší dosažené hodnoty u osoby otce (jistá citová vazba)

Pokud bychom hodnotili typ rodinného soužití spolu s dimenzemi citové vazby u chlapců, došli bychom k závěrům, že u osoby matky se všechny dimenze, které jsou hodnoceny, nachází u 1. typu rodinného soužití, a to respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče).

U osoby otce je pak dimenze důvěra zastoupena ve vysoké míře nejvíce u typu č. 3 – jiná možnost, spolu s dimenzí odcizení. Dimenze komunikace je pak zastoupena nejvíce opět u 1. typu rodinného soužití.

Zde můžeme jasně vidět rozdíl mezi chlapci a dívkami a vnímáním rodinného soužití. Chlapci jsou i dle hodnocení jednotlivých dimenzí v předchozích podkapitolách jasně vyhranění k osobě matky, ale zároveň i otce. Kamarádi jsou pro ně jen doplňující složkou. Můžeme tedy hovořit o důležitosti úplné rodiny ze strany chlapců.

Dívky jsou rovněž vázány nejvíce na osobu matky, ale již předchozí šetření v jednotlivých dimenzích nám poukázala na fakt, že kamarádi jsou pro dívky nedílnou součástí jejich života, a to v patrné míře. Z výsledků, které nám v rámci studie poskytla tato výzkumná otázka, můžeme usoudit, že osoba otce není v životě dívek jednoznačně „nutná“.

Tabulka č. 21 – Dimenze citové vazby v kontextu rodinného soužití – CHLAPCI

Dimenze citové vazby	Míra	Rodinné soužití		
		S otcem i matkou	S matkou (a nevlastním otcem)	Jiné možnosti
Důvěra k matce	Vysoká	59%	57%	36%
	Střední	37%	39%	55%
	Nízká	4%	4%	9%
Komunikace s matkou	Vysoká	47%	43%	33%
	Střední	45%	43%	50%
	Nízká	8%	14%	17%
Odcizení od matky	Vysoká	0%	0%	0%
	Střední	24%	29%	30%
	Nízká	76%	71%	70%
Důvěra k otci	Vysoká	53%	28%	56%
	Střední	38%	48%	44%
	Nízká	9%	24%	0%
Komunikace s otcem	Vysoká	35%	20%	33%
	Střední	43%	40%	34%
	Nízká	22%	40%	33%
Odcizení od otce	Vysoká	1%	4%	0%
	Střední	23%	39%	17%
	Nízká	76%	57%	83%

* fialová barva = nejvyšší dosažené hodnoty u osoby matky (jistá citová vazba)

** modrá barva = nejvyšší dosažené hodnoty u osoby otce (jistá citová vazba)

O3: Jaké zastoupení jednotlivých posuzovaných pásem (dolní, střední, horní) u rizikového chování adolescentů je v rámci typu citové vazby (jistá, nejistá, nezařazeno)?

V této výzkumné otázce jsme se zaměřili na propojení obou použitých dotazníků. Data z jednotlivých dotazníků byla posouzena vzájemně mezi sebou. Kritéria byla zvolena předem tak, aby odpovídala záměru mé diplomové práce. Zaměření bylo takové, abychom mohli posoudit citové pouto (vazbu) - (dotazník IPPA) vůči škálám rizikového

chování (dotazník SURPS). Jednotlivá zjištěná data byla zahrnuta do tabulky č. 22 Typ citového pouta (vazby) vůči jednotlivým škálám rizikového chování, z které dále při popisu vycházím.

Data jsou uvedena zvlášť za osobu matky a otce. Rovněž jsou respondenti rozdělení podle pohlaví. U škál přecitlivělost a vyhledávání vzrušení, které poukazují na možné rizikové chování (dotazník SURPS), nejsou uvedeny celkové počty respondentů, jelikož se stupnice těchto škál liší podle pohlaví (viz. podkapitola 5.6.2.2. Přecitlivělost a 5.6.2.4. Vyhledávání vzrušení).

Tabulka č. 22 – Typ citového pouta (vazby) vůči jednotlivým škálám rizikového chování

Citová vazba	Pohlaví	Negativní myšlení			Přecitlivělost			Impulsivita			Vyhledávání vzrušení		
		DP	SP	HP	DP	SP	HP	DP	SP	HP	DP	SP	HP
<i>Jistá k matce</i>	Dívky	9	59	9	13	56	8	1	74	2	7	61	9
	Chlapci	25	64	7	8	79	9	8	73	15	14	72	10
	Celkem	34	123	16	---	---	---	9	147	17	---	---	---
<i>Nejistá k matce</i>	Dívky	0	4	1	0	4	1	0	4	1	1	4	0
	Chlapci	1	1	2	0	4	0	1	3	0	0	3	1
	Celkem	1	5	3	---	---	---	1	7	1	---	---	---
<i>Nezařazeno – matka</i>	Dívky	3	33	8	6	33	5	3	36	5	7	30	7
	Chlapci	7	50	11	5	56	7	7	50	11	12	50	6
	Celkem	10	83	19	---	---	---	10	86	16	---	---	---
<i>Jistá k otci</i>	Dívky	10	37	4	9	34	8	2	48	1	5	41	5
	Chlapci	24	60	6	7	78	5	0	66	24	13	67	10
	Celkem	34	97	10	---	---	---	2	114	25	---	---	---
<i>Nejistá k otci</i>	Dívky	0	7	4	2	8	1	0	10	1	1	8	2
	Chlapci	1	7	3	0	10	1	1	10	0	2	9	0
	Celkem	1	14	7	---	---	---	1	20	1	---	---	---
<i>Nezařazeno - otec</i>	Dívky	2	52	10	8	51	5	2	56	6	9	46	9
	Chlapci	8	48	11	6	51	10	8	50	9	11	49	7
	Celkem	10	100	21	---	---	---	10	106	15	---	---	---

--- nelze, intervaly se různí u dívek a chlapců; DP - dolní pásmo; SP - střední pásmo; HP - horní pásmo

V tabulce č. 22 – Typ citového pouta (vazby) vůči jednotlivým škálám rizikového chování, můžeme přehledně pozorovat jednotlivá zastoupení respondentů podle pohlaví v jisté, nejisté citové vazbě vůči osobě matky a otce a rovněž v rovině nezařazeno (rozdělení respondentů do těchto tří kategorií je dle výzkumné otázky č. 1 – „Jaké je rozložení respondentů výzkumného vzorku pro jistou a nejistou citovou

vazbu?"). Respondenti jsou rovněž řazeni dle odpovědí v dotazníku SURPS do jednotlivých škál (negativní myšlení, přecitlivělost, impulzivita, vyhledávání vzrušení), a to tak, že se nacházejí v dolním, středním nebo horním posuzovaném pásmu. Pro možný výskyt rizikového chování (tedy, že respondenti vybočují z „normy“) nás nejvíce zajímá horní posuzované pásmo.

Dívky mají nejvyšší zastoupení v horním pásmu u jisté citové vazby u matky a u otce v kategorii nezařazeno. Nejedná se o vysoký počet respondentek, řádově se počet pohybuje do 10 respondentek u obou posuzovaných osob. Zda se jedná o stejné respondentky v obou případech, není jasné. Respondenti byli anonymní a dotazníky byly posuzovány zvlášť. Z těchto dat můžeme soudit, že i při jisté citové vazbě k dané osobě rodiče (popřípadě kategorii nezařazeno), se v nízkém počtu mohou vyskytnout respondentky s možným rizikovým chováním. Studie je prováděna na malém vzorku, aby mohla mít celoplošný (celorepublikový) záběr. Z výzkumného vzorku však můžeme soudit, že i při jistotě pouta (vazby) u rodičů, se může u jedinců v období adolescence vyskytnout možný náběh k rizikovému chování. Nejvyšší počet respondentek (9) byl v horním pásmu zastoupen u škál negativní myšlení a vyhledávání vzrušení, což by odpovídalo užívání návykových látek s negativním potlačením (analgetika, farmaka na předpis, alkohol), a to na experimentální, excesivní nebo nekontrolovatelné úrovni užívání návykových látek.

Chlapci mají nejvyšší zastoupení v horním posuzovaném pásmu u jisté citové vazby a při možnosti nezařazeno u obou posuzovaných osob. Zastoupení chlapců v horním pásmu není rovněž nijak výrazné, řádově se počet pohybuje do 11 respondentů. U škály impulzivity je však u jisté citové vazby k otci zařazeno 24 respondentů, tento fakt vybočuje z řady v celé výzkumné otázce. Zda se jednalo u obou možností o stejné respondenty, není jasné, dotazníky byly anonymní a vyhodnocovány zvlášť. Hodnoty jsou v jednotlivých škálách rizikového chování poměrně stejné nebo se liší v rozmezí několika celých čísel (respondentů). Největším výkyvem je škála impulzivity, která má u chlapců v horním pásmu 24 respondentů. U těchto respondentů můžeme tedy říci, že ač mají jistou citovou vazbu k osobě otce, nejsou schopni vyhodnotit rizika při jednání, kdy jedinec není většinou schopen své jednání řídit (viz. podkapitola 5.6.2.3. Impulzivita). Další škály jsou v horním pásmu zastoupeny zhruba stejně.

Nejistá citová vazba je zastoupena velmi nízkým počtem respondentů a při posouzení v jednotlivých škálách rizikového chování se rozprostřela do velmi nízkého počtu respondentů. U dívek se jednalo nejvýše o odpovědi u 4 respondentek, u chlapců pak 10 respondentů.

Největší počet respondentů spadá do středního pásma – tedy pásma, kdy se mluví o tom, že respondent se pohybuje v „normě“ vůči populaci. Nejčastěji jsou pak respondenti v jisté citové vazbě nebo kategorii nezařazeno u obou posuzovaných osob.

O4: Jaký typ rodinného soužití je nejvíce zastoupen u jednotlivých škál rizikového chování a jejich pásem?

V této výzkumné otázce jsme se zaměřili na posouzení typu rodinného soužití vůči škálám a pásmům možného rizikového chování. Tedy, jaký typ rodinného soužití může mít větší vliv na možnost rizikového chování u adolescentů.

Typ rodinného soužití byl představen již v podkapitole 5.5.5, typ rodinného soužití, kde byla uváděna data za celý výzkumný vzorek. Rovněž ve výzkumné otázce č. 2 „*Jaký typ rodinného soužití může mít vliv na typologii citové vazby?*“, jsme s typem rodinného soužití pracovali v rámci kategorií citového pouta (vazby).

Nyní jsme typ rodinného soužití zaměřili na oblast rizikového chování. V předešlé podkapitole a výzkumné otázce č. 2 bylo rodinné soužití rozděleno na tři hlavní kategorie, a to že respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče), respondent žije s matkou (a nevlastním otcem) a kategorie „jiná možnost“.

V této výzkumné otázce byly kategorie zúženy na dvě základní, na: *respondent žije s matkou a otcem, respondent žije s matkou (a nevlastním otcem,)* a to z důvodu rozprostření respondentů do jednotlivých pásem škál dotazníku SURPS. Zastoupení v kategorii „jiná možnost“ bylo velmi malé a nedalo se rozdělit do jednotlivých pásem.

Při možné interpretaci těchto dvou kategorií rodinného soužití bychom mohli uvažovat nad pojmenováním *úplná rodina*, kterému by odpovídal typ rodinného soužití - respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče) a *neúplná rodina*, kde tomuto pojmenování by odpovídal druhý typ uvedeného rodinného soužití, a to - respondent žije s matkou (a nevlastním otcem).

Tabulka č. 23 – Typ rodinného soužití vůči jednotlivým škálám rizikového chování uvádí dva výše zmíněné typy a počty respondentů vůči jednotlivým škálám dotazníku SURPS, tedy možnému rizikovému chování.

Tabulka č. 23 – Typ rodinného soužití vůči jednotlivým škálám rizikového chování

Typ rodinného soužití	Pohlaví	Negativní myšlení			Přecitlivělost			Impulzivita			Vyhledávání vzrušení		
		DP	SP	HP	DP	SP	HP	DP	SP	HP	DP	SP	HP
<i>S matkou i otcem (oba rodiče)</i>	Dívky	11	68	13	14	67	11	2	86	4	10	68	14
	Chlapci	24	92	14	11	107	12	12	97	21	20	99	11
	Celkem	35	160	27	---	---	---	14	183	25	---	---	---
<i>S matkou (a nevlastním otcem)</i>	Dívky	1	24	3	4	21	3	2	24	2	5	21	2
	Chlapci	6	15	4	1	22	2	2	20	3	4	19	2
	Celkem	7	39	7	---	---	---	4	44	5	---	---	---

--- nelze, intervaly se různí u dívek a chlapců; DP - dolní pásmo; SP - střední pásmo; HP - horní pásmo

V tabulce č. 23 jsou uvedeny počty respondentů zvláště za dívky a chlapce, u škály přecitlivělost a vyhledávání vzrušení jsou pásma pro pohlaví rozdílná, proto zde není uvedena hodnota *celkem*. Každá škála dotazníku SURPS, která poukazuje na možný výskyt rizikového chování u adolescentů, je opět rozdělena do tří pásem: dolní pásmo, střední pásmo, horní pásmo. Pro účel mé diplomové práce je opět nejdůležitější počet respondentů za jednotlivá pohlaví vůči typu rodinného soužití v horním pásmu, kde mluvíme o možném rizikovém chování těchto respondentů.

Ve středním pásmu, kde hovoříme o tom, že respondenti uvedeni zde se nacházejí „v normě“, se vyskytuje u obou pohlaví a obou typů rodinného soužití nejvíce respondentů. U prvního typu rodinného soužití – respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče) – „úplná rodina“, se počet respondentů u dívek pohybuje v rozmezí od 60 do 90, u chlapců pak v rozmezí od 90 do 110 respondentů. Nutné připomenout, že respondentů mužského pohlaví (168) je více než ženského pohlaví (126). U druhého typu rodinného soužití – respondent žije s matkou (a nevlastním otcem) – „neúplná rodina“, se pak ve středním pásmu pohybuje rozmezí od 15 do 15 respondentů u obou pohlaví.

V dolním pásmu se vyskytují ti respondenti, kteří vykazují v jednotlivých posuzovaných škálách nižší (menší) hodnoty než jedinci v normě, tedy ve středním pásmu. U prvního

typu rodinného soužití, tedy že respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče), kdy můžeme hovořit o úplné rodině, se respondenti nachází v rozmezí od 2 do 24 respondentů u obou pohlaví. Nejvyšší počet respondentů (24) se nachází u chlapců ve škále negativní myšlení. U druhého typu rodinného soužití, tedy že respondent žije s matkou (a nevlastním otcem), kdy u této možnosti mluvíme o neúplné rodině, se respondenti nachází v rozmezí od 1 do 6 respondentů za obě pohlaví, kdy nejvyšší počet respondentů (6) se nachází u chlapců u škály negativní myšlení.

Jak jsem již výše uváděla, pro mou diplomovou práci jsou výsledky posledního hodnoceného pásma, což je horní pásmo v kontextu rodinného soužití, nejdůležitější, a to z hlediska možného výskytu rizikového chování.

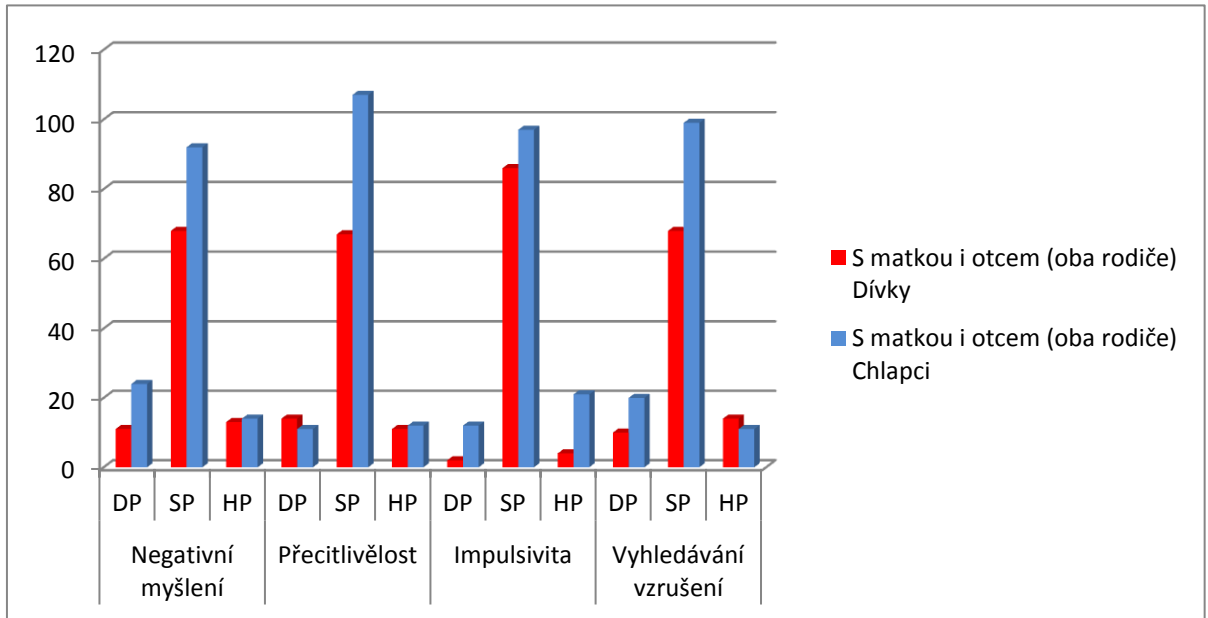
U prvního typu rodinného soužití, tedy že respondent žije s matkou i otcem (oběma rodiči), můžeme říci v úplné rodině, se nejvyšší počet respondentů (14) u dívek vyskytl u posuzované škály vyhledávání vzrušení, tyto respondentky by dle hodnocení testové příručky vykazovaly experimentální, excesivní a nekontrolovatelné užívání návykových látek. Další posuzované škály pak uvádí tyto počty respondentek: negativní myšlení (13), přecitlivělost (11) a impulzivita (4). Zda se jedná o stejné respondenty ve všech posuzovaných škálách, nelze určit. U všech těchto respondentek hrozí v jednotlivých škálách výskyt rizikového chování.

U chlapců se u tohoto typu rodinného soužití pohybují počty zastoupených respondentů celkově ve vyšších číslech. Nejvyšší počet respondentů (21) se u chlapců vyskytuje u škály impulzivita. U těchto respondentů hovoříme o *vysoké (velké) impulzivitě*, tedy že čím větší dosáhl respondent skóre, tím je impulzivnější. Mluvíme o tom, že respondent s vysokým skórem v této škále není schopen vyhodnotit možná rizika při jednání, kdy jedinec není většinou své jednání schopen řídit. Další posuzované škály pak uvádějí tyto počty respondentů (chlapců): negativní myšlení (14), přecitlivělost (12), vyhledávání vzrušení (11). Zda se jedná o stejné respondenty ve všech posuzovaných škálách, nelze určit.

V rámci prvního typu rodinného soužití, tedy že respondent má úplnou rodinu a žije s oběma rodiči, můžeme usuzovat, že ač je rodina jistě jednou z nejdůležitějších složek pro zdravý vývoj jedince a jeho další vývoj a navazování vztahových vazeb, a to především v období adolescence, není pouze tou jedinou, která tvaruje osobnost.

V případech, které mohou být posouzeny jako rizikové chování, bychom dále museli pátrat po důvodu, který nemusí pocházet pouze z rodiny, jako složky takové.

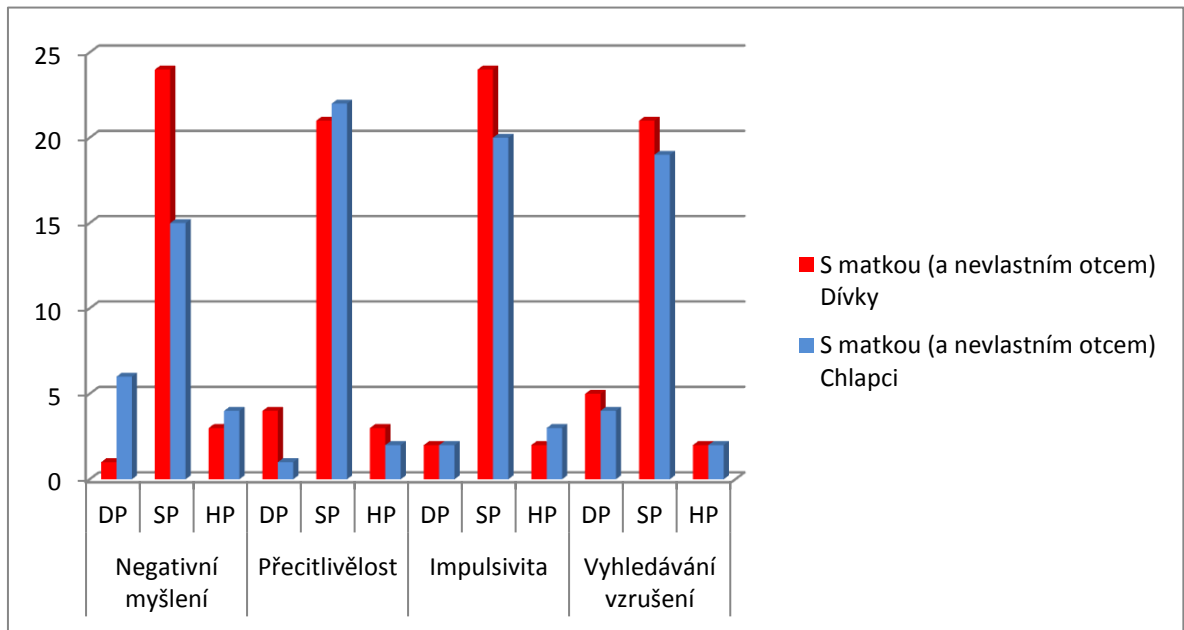
Graf č. 10 – Jednotlivé posuzované škály dotazníku SURPS (rizikové chování) vůči typu rodinného soužití – respondent žije s matkou i otcem (oběma rodiči)

U druhého typu rodinného soužití, tedy že respondent žije s matkou (a nevlastním otcem), se řádově u obou pohlaví pohybují počty respondentů od 2 do 4 respondentů. Bližší rozdělení nalezneme v tabulce č. 23. U respondentů v tomto typu rodinného soužití bychom mohli brát jako hlavní důvod možného rizikového chování právě typ rodinného soužití, v našem případě tedy, že respondent nežije v „úplné rodině“. Jelikož typy rodinného soužití byly sloučeny pouze na několik kategorií, aby počty respondentů byly alespoň v malé míře zastoupeny, byla sloučena kategorie „žiji s matkou“ a „žiji s matkou a nevlastním otcem“. Nemůžeme tedy tvrdit, zda uvedení respondenti mají nebo nemají úplnou rodinu. V tomto ohledu nejsou data validní. Můžeme soudit pouze to, že role rodičů mohou hrát u tohoto typu rodinného soužití určité procento při možném výskytu rizikového chování u adolescentů. Operovat zde můžeme rovněž s myšlenkou jako u předešlého typu, že nemusí všechny podněty, které by mohly vést k rizikovému chování, vést z rodiny.

Graf č. 11 – Jednotlivé posuzované škály dotazníku SURPS (rizikové chování) vůči typu rodinného soužití – respondent žije s matkou (a nevlastním otcem)

IV. Diskuse a doporučení

Teoretická část diplomové práce je zaměřena na popis základních pojmů, chceme - li kamenů diplomové práce tak, aby na ni mohla plynule navázat část praktická. Zahrnuje pojmy citového pouta (vazby), rizikového chování, adolescence a primární prevence na takové úrovni, aby dala základ studii, která je obsahem praktické části a tím dala dobrý a přehledný základ celému tématu.

V praktické části této práce jsme se zaměřili na typologii citového pouta (vazby) u adolescentů s možným výskytem rizikového chování. Jednotlivé výzkumné otázky byly nastaveny tak, aby získaná data mohla být reprezentována jako základ pro možné další studie. V rámci České republiky nebyl podobný výzkum nikdy prováděn. Témata, která můžeme označit za podobná, byla vypracována v rámci jiných bakalářských a diplomových prací v rámci univerzit České republiky. Tato dvě témata, tedy citové pouto (vazba) a rizikové chování u adolescentů, jsou poprvé propojena až v této diplomové práci.

Z původně předpokládaného počtu 484 respondentů se této studii zúčastnilo a dotazníky vyplnilo celkem 319 respondentů s předem stanovenými kritérii pro danou studii. Kritéria pro výběr respondentů jsou popsána v kapitole 5. 5 Výzkumný soubor a její podkapitole 5. 5. 2 Přehled respondentů v jednotlivých ročnících, dle Macka (2003). Číslo respondentů se odvíjelo především od faktu, že respondenti byli adolescenti ve věku převážně 12 až 16 let a s ohledem na tuto skutečnost byl nutný souhlas rodičů pro vyplnění dotazníků. Dalším faktem bylo, že dotazníky byly zadávány ve školách a všichni respondenti nemohli/nemuseli být v době zadávání přítomni.

V otázce reprezentativnosti nemůžeme jednoznačně říci, že skupina respondentů, která se dané studii zúčastnila, je reprezentativní v rámci celé cílové skupiny. Studie probíhala pouze v rámci hlavního města Prahy a celkově pouze na čtyřech základních školách a jednom osmiletém gymnáziu. Jedná se tedy pouze o studii v rámci diplomové práce, nikoliv o celoplošný (celorepublikový) výzkum.

Před samotným zodpovězením výzkumných otázek byla vyhotovena data za jednotlivé dotazníky zvlášť. Data jsou samostatně zpracována v kapitole 5. 6 Použité metody.

Podkapitola 5.6.1 Dotazník IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment, Greenberg, Armsden, 1987) uvádí data všech 319 zúčastněných respondentů za téma citového pouta (vazby). V této podkapitole je poukázáno na jednotlivé dimenze dotazníku

(důvěra, komunikace, odcizení), a to jak u osoby matky a otce, tak u kamarádů. Jednotlivé dimenze jsou pro lepší přehlednost zpracovány zvlášť podle pohlaví. Výsledky, které nám vyhodnocení dotazníku IPPA přineslo, jsou především takové, že matka je osobou citového pouta, tedy osobou vztahovou, která je v životě adolescentů i přes období dospívání, které je provázeno separací a vzdorem především vůči rodičům a autoritám, osobou nejdůležitější. Často řešená otázka v mnoha výzkumech zabývajících se citovým poutem (vazbou) je ta, zda se v průběhu života pohled na pečující osobu/y mění nebo zůstává stejný. V období adolescence je tato otázka díky změnám pohledu adolescentů na osoby rodičů a i osoby vrstevníků zásadní. Allen a Land (1999) uvádí, že kontinuita mezi ranou citovou vazbou a vazbou v adolescenci nevychází především ze změn ve vnitřních modelech adolescenta, jako spíše ze stabilního vnímání rodičů. Jejich teorie pohlíží na tento vztah z takového úhlu, že pokud je chování rodičů k dítěti stejně vřelé v průběhu celého života, vnitřní model zůstává stejný. V této studii u výzkumného vzorku můžeme tedy na vztahovou osobu matky pohlížet také takto. Podle zjištěných dat v dotazníku IPPA je osoba matky u obou pohlaví i v období adolescence nejdůležitější ve všech třech posuzovaných dimenzích (důvěra, komunikace, odcizení).

Další osoby (otec, kamarádi), které zastávají jistě nedílnou součást v životě adolescentů, jsou jinak děleny podle pohlaví. V celkovém uvedeném výsledku bychom mohli na reprezentativním vzorku studie tvrdit, že u dívek se na druhém místě nacházejí kamarádi a na třetím místě otec. U chlapců je to pak obráceně. Všechna data, která byla vyhodnocena na základě daného dotazníku pomocí programů SPSS jsou uvedena v jednotlivých podkapitolách kapitoly 5. 6. 1 Dotazník IPPA.

Buist et al.(2004) uvádí, že převážná část výzkumů na téma citového pouta (vazby) u adolescentů se zaměřuje na období pozdní adolescence, a to zejména z důvodu dostupnosti vysokoškolských studentů. Pozitivum této studie pak shledáváme v rozšíření obzoru vědeckého poznání i na období včasné (rané) adolescence, jak jsme si ji vyspecifikovali v teoretické části v podkapitole 3.2.1 Dělení adolescence.

V podkapitole 5.6.2 Dotazník SURPS (Substance Use Risk Profile Scale) jsou uvedena data z vyhodnocení dotazníku poukazujícího na možné rizikové chování u adolescentů. Z celkového pohledu jsou respondenti dle populačních norem děleni do tří pásem. Pokud jde o spodní pásmo, můžeme hovořit o jistých abnormalitách, jedná se o snížený

práh u všech posuzovaných škál (negativní myšlení, přecitlivělost, impulzivita, vyhledávání vzrušení). Ve středním pásmu se nacházejí respondenti, o kterých tvrdíme, že jsou dle populačních norem „v normě“. To znamená, že nevykazují žádné abnormality, tedy náznaky k rizikovému chování.

Abnormality, které jsou posuzovány jako potencionální rizikové chování, se nacházejí v horním pásmu (Dolejš, Miovský, Řehan, 2012). Dvě z posuzovaných škál (negativní myšlení a impulsivita) jsou stejné pro obě pohlaví. Další dvě pásma (přecitlivělost a vyhledávání vzrušení) jsou pak jiná podle pohlaví (mají jiné bodové rozmezí).

Z výsledků, které nám poskytlo vyhodnocení všech 319 dotazníků, kdy pro výsledky dotazníku SURPS bylo použito celkem 294 validních dotazníků, vyplývá, že většina respondentů se nachází ve středním pásmu pro hodnocení možného rizikového chování v normě. Tito respondenti nevykazují žádné rizikové chování. Dolní a horní pásmo je pak na druhém a třetím místě v zastoupení respondentů. Počty respondentů se různí v těchto pásmech podle pohlaví.

Celkově můžeme říci, že z celkem 294 respondentů, kteří byli zahrnuti do šetření v rámci dotazníku SURPS se počet respondentů v dolním a horním pásmu, můžeme říci respondentů s možným rizikovým chováním, pohybuje mezi 10 – 15 %.

Rizikové chování není jednoznačným charakteristickým rysem v období adolescence, ale přesto se jedná o období citlivé pro rozvoj problémového a rizikového chování (Macek, 2003). V roce 2007 byly v České republice zveřejněny výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Podle této studie je Česká republika na prvních místech mezi evropskými státy ve výskytu rizikového chování mládeže.

Ve studii, kterou zde popisujeme, se obecně dá říci, že 10 – 15% z celkového počtu 294 respondentů, kteří byli zahrnuti do výsledku dotazníku SURPS, poukazují na možné rizikové chování. Procentuální zastoupení je na výzkumný vzorek celkem vysoké, můžeme si troufnout říci, že tyto výsledky podtrhují data studie ESPAD, tedy že v České republice je vysoká míra rizikového chování u adolescentů.

Data, která byla vyhodnocena v rámci obou dotazníků zvlášť, byla následně pomocí programů SPSS porovnána mezi sebou a to tak, aby zahrnula vydefinované výzkumné otázky. Výsledky, které jsou uvedeny výše v kapitole 6. Výsledky – vyhodnocení výzkumných otázek uvádí data, která dala podklad hlavnímu záměru této studie.

Výzkumná otázka číslo 1 zahrnovala rozdělení respondentů dle zjištěných dat v jednotlivých dimenzích na jisté, nejisté citové pouto (vazbu) a pak respondenty, kteří byli zařazeni do skupiny „nezařazeno“. Dle výsledku v této otázce můžeme tvrdit, že většina respondentů se nachází v jistém citovém poutu (vazbě). Na druhém místě se nachází respondenti ve skupině nezařazeno a na posledním místě pak respondenti ve skupině nejistého citového pouta (vazby). Díky těmto zjištěným datům jsme navázali na druhou výzkumnou otázku, která se zabývala citovým poutem (vazbou) a rodinným soužitím. Tato otázka byla zodpovězena podle jednotlivých dimenzí citového pouta (vazby). Celkové výsledky nebyly jednoznačné a nedaly se ani jednoznačně interpretovat, neboť rozdíly byly minimální. Proto jsme dále výsledky uvedli jednotlivě podle pohlaví. Opět můžeme říci, že nejlepších výsledků se u výzkumného souboru respondentů dosáhlo u osoby matky. Podle pohlaví se typ rodinného soužití lišil. U dívek byl nejlépe zastoupen typ rodinného soužití č. 2 – respondentka žije s matkou a nevlastním otcem, u chlapců to pak byl typ rodinného soužití č. 1 - respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče). Müller (1996) uvádí, že citové pouto (vazba) k rodičům se vytváří již od počátku života. U kojenců se jedná o specifické citové pouto (vazbu) k objektu citového pouta (vazby), což bývá nejčastěji matka. V průběhu života se pak rozšiřuje síť sociálních vztahů a tím si dítě vytváří citové pouto (vazba) k dalším osobám, otcí, sourozencům, vrstevníkům (Buist et al., 2004).

Do budoucna by se u dalších možných studií na toto téma mohlo uvažovat nad propojením zjištěného citového pouta (vazby) v pojetí jisté, nejisté citové pouto (vazba) a skupina nezařazeno v rámci rodinného soužití. V této studii jsme toto pojetí nezahrnuli.

Pojetí jistého a nejistého citového pouta (vazby) a skupiny nezařazeno bylo propojeno s daty z dotazníku SURPS v rámci třetí výzkumné otázky. Zjištěná data v této otázce byla překvapivá. Skutečnost, že při tvorbě celého tématu diplomové práce a sestavení výzkumných otázek byla hlavní hypotéza postavena tak, že když je nejistá citová vazba u dítěte, může toto vést v adolescenci k rizikovému chování, se nám jednoznačně nepotvrdila. Zjištěná data nám poskytla výsledky, které poukazují na to, že i při jistém citovém poutu (vazbě) se u respondentů může vyskytnout rizikové chování. Zjištěná data poukazují na nízký počet respondentů v daném výzkumném vzorku. Data mohou být interpretována pouze na této studii. Pro potvrzení těchto dat a možnému

interpretování, co může vést adolescenty s jistou citovou vazbou k rizikovému chování, by bylo nutné provést studii longitudinální a celoplošnou. O tomto faktu můžeme hovořit jako o doporučení pro možné další šetření. Rovněž bychom měli uvažovat nad pojetím studie průřezem všech věkových kategorií a ne pouze u adolescentů. Zajímavým návrhem by byla studie, která by pracovala s respondenty v průběhu vývojových stádií.

U interpretace dat čtvrté výzkumné otázky bylo nutné upravit posuzované hodnoty s ohledem na typ rodinného soužití. Díky počtu respondentů a jejich rozdělení do jednotlivých typů rodinného soužití bylo nutné pro validní data změnit posuzované typy. Znamenalo to sloučit respondenty z rodinného typu č. 3 – Jiná možnost do dvou typů, které jsou zde posuzovány. Jednalo se o rodinný typ č. 1 – Respondent žije s matkou i otcem (oba rodiče) a typ č. 2 – respondent žije s matkou a nevlastním otcem. Respondenti z typu č. 3 byli tedy přeřazeni do druhého typu. Zde bychom mohli hovořit o reprezentativnosti těchto dat. Pro nutnost možné interpretace jsme byli nuceni toto sloučení provést. Jako doporučení bychom do budoucna uvedli, že je nutné si na začátku studie stanovit takové typy (kritéria), které budou početně dostatečně zastoupeny, aby vytvořily validní a posuzovatelná data.

V kapitole 6. Výsledky – vyhodnocení výzkumných otázek jsou u čtvrté výzkumné otázky uvedena data zvlášť za dívky a chlapce. Data jsou obsáhlá a celkově je nelze interpretovat. Jsou posuzována za jednotlivé škály dotazníku SURPS (negativní myšlení, přecitlivělost, impulzivita a vyhledávání vzrušení) v kontextu rodinného soužití, jak jsme ho pro účely této otázky upravili.

Rovněž u této výzkumné otázky operujeme s termíny „úplná“ a „neúplná“ rodina. Jednoznačně však nemůžeme říci, že by tyto termíny platily především v interpretaci „neúplné“ rodiny díky sloučeným datům. Celé pojetí této výzkumné otázky sice dalo data, která jsou možná interpretovat, ale doporučení pro další možné studie by bylo, aby se s těmito termíny a typy rodinného soužití počítalo již při vytváření hlavní hypotézy studie.

V této studii se ukázalo jako účelné výsledky srovnávat odděleně pro dívky a chlapce. Zjištěné rozdíly v typologii citového pouta (vazby) a následně v posuzovaných škálách dotazníku SURPS pro rizikové chování jsou výrazné a lépe uchopitelné. Rovněž v ohledu na posuzované škály dotazníku SURPS, které jsou v posuzování rozdílné u dívek

a chlapců (škála přecitlivělost a vyhledávání vzrušení). V našem výzkumu jsme respondenty důsledně rozdělovali podle pohlaví, tím se ale počty respondentů v jednotlivých posuzovaných kategoriích výrazně snížili. Pro další studie by bylo optimální mít větší výzkumný vzorek, nejlépe uskutečnit celoplošný výzkum.

Za klad této studie považujeme především skutečnost, že se pokusila zmapovat souvislost mezi citovým poutem (vazbou) a rizikovým chováním v období adolescence komplexně a zaměřila se na rodiče i vrstevníky (kamarády), protože rodiče i kamarádi hrají v životě dospívajících velmi důležitou roli. Jako významné se ukázalo zkoumat citové pouto (vazbu) zvláště pro matku a otce, neboť pod jednotícím označením „rodiče“ by zjištěná data neposkytla dostatek použitelných informací pro interpretaci výsledků se závěry. Rovněž se jako významný fakt ukázalo pohlížet na respondenty výzkumného vzorku ne jako na celek, ale gendrově.

Nevýhody, chceme-li limity, této studie shledáváme částečně v použitých metodách. Jedná se především o použití dotazníku IPPA, který není standardizovaný, v České republice není zatím dostatečná znalost jeho psychometrických vlastností. Jeho validita a reliabilita je známá pouze částečně díky výzkumu Širůčka a Lacinové (2008). Rovněž musíme poukázat na doporučení dalšího přepracování hlavně v oblasti překladu. Pro další použití dotazníku IPPA v dalších studiích by bylo vhodné se na tuto oblast zaměřit a rovněž se zamyslet nad přepracováním jednotlivých pokládaných položek, které v sobě obsahují zápor, aby byly pro respondenty jednoznačné.

V. Závěr

Za obecný cíl této studie jsme si stanovili zjistit, zda existuje nějaký vztah mezi citovým poutem (vazbou) a rizikovým chováním v adolescenci.

Závěrem můžeme konstatovat, že na základě zjištěných faktů vyplývajících z výzkumné studie, kterou jsme provedli v rámci dotazníkového šetření, kdy výsledky jsou popsány v praktické části diplomové práce, vztah mezi citovým poutem (vazbou) a rizikovým chováním v adolescenci existuje. Zjištěná výsledky nejsou takové, jaké bychom na začátku studie očekávali, překvapivě se posunuly do jiné míry a roviny.

Hlavní myšlenkou a hypotézou celé studie obecně bylo, že pokud je narušeno citové pouto (vazba) v dětství, může to v adolescenci vést k možnému rizikovému chování. Ze zjištěných dat můžeme usoudit, že nelze posuzovat tento vztah celoplošně a jednotně. Předpokladem bylo, že pokud jedinec vyrůstá v „neúplné rodině“, může právě tento fakt nejisté citové vazby a narušeného pouta vést k rizikovému chování. Tento fakt nebyl v této studii potvrzen.

Naopak, díky výsledkům bylo překvapivě zjištěno, že respondenti, kteří uvedli, že mají „úplnou rodinu“ a jistou citovou vazbu, mohou mít v adolescenci tendence k rizikovému chování. Tyto závěry jsou pouze dalším podkladem pro další práci. Studie probíhala na reprezentativním vzorku, ale pouze *vzorku* adolescentů. Omezena byla rovněž územím, studie probíhala pouze v rámci hlavního města Prahy, a to jen na čtyřech základních školách a jednom osmiletém gymnáziu. Pro další práci a návrhy do budoucna by bylo jistě potřebné se zamyslet nad věkovými kohortami respondentů a možností rozdělit respondenty do více pásem dle „dělení“ adolescence. Rovněž za důležitý fakt považujeme stejný poměr gendrového zastoupení, který v této studii nebyl. Také bychom se při dalším šetření zamysleli nad použitými metodami, dotazník na citové pouto IPPA není standardizován, jeho vyhodnocení bylo celkově náročné a současně je i obsah dotazníku příliš dlouhý. Pro citové pouto (vazbu) bychom zvolili jiný výzkumný nástroj. Domníváme se, že by bylo vhodné pokračovat v dalších výzkumech tímto směrem s doporučením, provádět šetření na větším výzkumném vzorku, nejlépe celorepublikově.

Téma citové pouto (vazba, attachment) a rizikového chování obecně, vymezené ne pouze na období adolescence, je jistě tématem zajímavým, které by bezesporu stálo za to dále „zkoumat“ a věnovat tomuto tématu pozornost.

Použitá literatura:

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S., (1978). Patterns of Attachment: A Psychological Study of the strange Situation. Lawrence Erlbaum Associates. [online]. [cit. 2013 - 4 - 23].

Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=X6GYAgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Ainsworth+-+Patterns+of+attachment&hl=cs&sa=X&ei=GYFXU8XfNsvOygOM8oF4&redir_esc=y#v=onepage&q=Ainsworth%20-%20Patterns%20of%20attachment&f=false

Allen, J. P., Land, D., (1999). Attachment in Adolescence. In Cassidy, J., Shaver, P. R., (Eds.). Handbook of attachment: Theory, research and clinical application, 319 – 336. New York: Guilford Press.

Allen, J. P., Manning, N., (2007). „From Safety to Affect Regulation: Attachment from the Vantage Point of Adolescence“ In Scharf, M., Mayseless, O., (Eds.). Attachment in Adolescence: Reflections and New Angeles. San Francisco: Jossey – Bass. [online]. [cit. 2013 – 1 - 23].

Dostupné z: [http://books.google.cz/books?id=tC36ltpW730C&pg=PT53&dq=Allen,+J.+P.,+Land,+D.,+\(1999\).+Attachment+in+Adolescence.+In+Cassidy,+J.,++Shaver&hl=cs&sa=X&ei=zofXU4vDloaVvQPJ7YFQ&ved=0CCAQ6AEwAA#v=onepage&q=Allen%2C%20J.%20P.%2C%20Land%2C%20D.%2C%20\(1999\).%20Attachment%20in%20Adolescence.%20In%20Cassidy%2C%20J.%2C%20%20Shaver&f=false](http://books.google.cz/books?id=tC36ltpW730C&pg=PT53&dq=Allen,+J.+P.,+Land,+D.,+(1999).+Attachment+in+Adolescence.+In+Cassidy,+J.,++Shaver&hl=cs&sa=X&ei=zofXU4vDloaVvQPJ7YFQ&ved=0CCAQ6AEwAA#v=onepage&q=Allen%2C%20J.%20P.%2C%20Land%2C%20D.%2C%20(1999).%20Attachment%20in%20Adolescence.%20In%20Cassidy%2C%20J.%2C%20%20Shaver&f=false)

Bowlby, J., (1989). The Making and Breaking of Affectional Bonds. London: Routledge. [online]. [cit. 2013 – 1 – 23].

Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=9ywHJGx0E9sC&printsec=frontcover&dq=bowlby+-+The+making&hl=cs&sa=X&ei=OoBXU4L-OlfiywOwm4lg&redir_esc=y#v=onepage&q=bowlby%20-%20The%20making&f=false

Bowlby, J. (2010). Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Praha: Portál.

Bowlby, J. (2012). Odloučení. Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem. Praha: Portál.

Bowlby, J. (2013). Ztráta. Smutek a deprese. Praha: Portál

Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth, *Developmental Psychology*, 28, 759-775. [online]. [cit. 2013 – 1 – 23].

Dostupné z: http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/inge_origins.pdf

Brisch, K. H. (2011). Poruchy vztahové vazby. Od teorie k terapii. Praha: Portál.

Buist, K. L., Dekovic, M., Meeus, W. H., Van Aken, M. A. G., (2004). „Attachment in Adolescence: A Social Relations Model Analysis“. In *Journal of Adolescence Research*, 16 (6), 826 – 850.

Colin, L., (1996). Virginia: Human attachment. New York: McGraw - Hill

Collins, N. (2008). Attachment. The Fostering Network 2008.

Černá, R. (2012). Attachment – vznik a vývoj teorie, možnosti diagnostiky vztahové vazby. In: *Bulletin 2012*. Praha: Skálův institut, 3 - 13.

Dolejš, M., Miovský M., Řehan, V. (2012). Testová příručka ke Škále osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF a VFN v Praze. Praha: Togga.

Dolejš, M., (2010). Efektivní včasná diagnostika. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc. [online]. [cit. 2013 – 2 - 25].

Dostupné z: http://www.ff.upol.cz/fileadmin/user_upload/FF_katedry/psychologie/Sborniky_a_monografie/dolejs/Dolejs_Martin_-_Efektivni_vcasna_diagnostika.pdf

ELSPAC. Europe Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood. [online].

[cit. 2013 – 7 – 14].

Dostupné z: <http://www.elspac.cz/index.php>

Esterková, M. (2008). Vazba dětí k dospělé pečující osobě v dětském domově – analýza situace a možností. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katedra Sociální práce. Praha. [online]. [cit. 2013 – 6 - 28].

Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8001015571/3422400>

Erikson, E., H., (2002). Dětství a společnost. Praha: Argo.

Ferjenčík, J. (2010). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. (Jak zkoumat lidskou duši). Praha: Portál.

Freeman, H., Brown, B. B., (2001). „Primary Attachment to Parents and Peers During Adolescence: Differences by Attachment Style“. In Journal of Youth and Adolescence, 30 (6), 653 – 674.

ELSPAC, (2008). Širůček, J., Lacinová, L. ELSPAC, longitudinal study, Masarykova Univerzita. Brno. [online]. [cit. 2012 – 12 – 5].

Dostupné z: <https://is.muni.cz/repo/806682/cs>

ESPAD, (2011). Výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) v ČR v roce 2011 (tisková zpráva). [online]. [cit. 2013 – 12 – 6].

Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/index.php/info/press-centrum/vysledky-evropske-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-v-cr-v-r-2011-tiskova-zprava>

Grossmann, K., Köhler, L. (Eds.), Bindung und seelische Entwicklungswege. Grundlage, Prävention und klinische Praxis. Stuttgart: Klett-Cotta.

Hašto, J., (2005). Vztahová vazba. Trenčín: Vydavateľstvo F.

Hedrichová, P., (2011). Žák základní školy a jeho vnímání projevů rizikového chování. Prezentace prezentována na konferenci Primární prevence rizikového chování (2011). Praha. [online]. [cit. 2013 – 11 –26].

Dostupné z: <http://www.pprch.cz/Minule-rocniky/VIII-rocnik-konference-PPRCH-2011/>

Jessor, R., (1991). Rizikové chování v dospívání: psychosociální rámec pro chápání a jednání. Elsevier Publishing Co., Inc. New York.

Kalina a kol., (2003). Drogy a drogové závislosti – Mezioborový přístup. Díl 1, 2. Praha: NMS/Úřad vlády ČR.

Kalina a kol. (2008). Základy klinické adiktologie. Praha: Grada Publishing.

Kocourková, J. (2012). Attachment – poruchy vztahové vazby a možnosti léčby. In: Bulletin 2012. Praha: Skálův institut, 88 - 100.

Kodytková, V., (2009). Citová vazba a užívání strategií vztahové údržby v manželství. Nepublikovaná diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií, katedra psychologie. [online]. [cit. 2013 – 6. – 28.].

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/89197/fss_m/

Kontaktní práce, Antologie textů, (2007). Praha: Česká asociace streetwork, o. s.

Kotková, M. (2009). Citová vazba k rodičům a vrstevníkům a strachy v rané adolescenci. Nepublikovaná bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie. Brno. [online]. [cit. 2013 – 6 – 28].

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/219822/fss_b/

Kulísek, P., (2000). Problémy teorie raného přilnutí (attachment). Československá psychologie, 44 (5), 404 – 424.

Langmeier, J., Krejčířová, D., (1998). Vývojová psychologie. Grada Publishing.

Lečbych, M. & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály In close relation ship (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *Psychologie. Elektronický časopis ČMPS* 6 (3), 1 – 11. [online]. [cit. 2013 – 4 – 19].

Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/lecbych-pospisilikova.pdf>

Macek, P., (2003). *Adolescence*. Druhé přepracované vydání. Praha: Portál.

Marádová, E. (2007). *Poruchy příjmu potravy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.

Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, (2008). *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha [online]. [cit. 2013 – 3 – 15].

Dostupné z: http://www.praha.eu/public/f9/22/aa/1216963_176131_Standardy_PPP_MSMT_2008.pdf

Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., & Novák, P. (Eds.). (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Tišnov: sdružení CSAN.

Müller, M. E., (1996). „Prenatal and postnatal attachment: A modest correlation“. In *Journal of obstetric, gynecologic and neonatal nursing*, 25 (2), 161 – 166.

Scharf, M., Mayseless, O. (2007). „Putting Eggs in More Than One Basket: A New Look at Developmental Processes of Attachment in Adolescence.“ In Scharf, M., Mayseless, O.(Eds.). *Attachment in Adolescence: Reflections and New Angles*. San Francisco : Jossey-Bass.

Sobotková, I., (2007). *Psychologie rodiny*. Druhé, přepracované vydání. Praha: Portál.

Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek (online). (2005). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008, 2005. (online). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Dostupné z: http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm

Trapková, L., (2004). Rodinná terapie psychosomatických poruch. Praha: Portál.

Trojanová, N., (2013). Poruchy citové vazby u klientů azylového domu. Nepublikovaná diplomová práce. Vysoká škola zdravotnictva a sociální práce Sv. Alžbety Bratislava. Inštitút misijnej práce a tropického zdravotníctva Jana Pavla II., detašované pracovisko Praha.

Vágnerová, M. M., (2012). Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči. Středisko náhradní rodinné péče, o. s.

Vondráčková, P., (2012). Citová vazba a závislosti. In: Léčba a následná péče. [online]. [cit. 2013 – 6 - 5]

Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/72/3465/Citova-vazba-a-zavislost>

Vrtbovská, P., (2010). O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí. Attachment, poruchy attachmentu a léčení. SCAN 2010 – Natama 2010.

Zimmermann, P., Becker-Stoll, F. (2001). Bindungsrepräsentation im Jugendalter. In Gloger-Tippelt, G.(Ed.). Bindungim Erwachsenenalter, Huber.

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas pro rodiče

Informovaný souhlas

Vážení rodiče,

v období od 8. dubna do 30. dubna 2013 bude na základní škole, kam dochází Vaše dítě, probíhat výzkum „Citová vazba v adolescenci a využití v primární prevenci“. Tento výzkum bude probíhat jako součást magisterské diplomové práce Bc. Kristýny Valové, studentky oboru Adiktologie na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Samotný výzkum proběhne v době vyučování formou survey, která spočívá ve vyplnění několika dotazníků. Vedoucím magisterské diplomové práce je PhDr. Pavla Doležalová, nyní působící na Johns Hopkins Bloomberg school of public health v USA, vyučující na Klinice adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Při práci s dětmi a dospívajícími je ve zvýšené míře dbáno na etická pravidla, mezi která patří i informovaný souhlas rodičů. Obracím se proto na Vás s prosbou, zda Vašemu synovi/Vaší dceři umožníte zúčastnit se tohoto výzkumu. Souhlasíte-li s jeho/jejím zapojením do výzkumu, vyplňte, prosím, níže přiložený formulář, který Vaše dítě odevzdá pověřené osobě.

Veškeré údaje, které od dětí získám, budou zpracovány hromadně a anonymně. Děti budou výslovně požádány, aby dotazníky nepodepisovaly a neuváděly žádné identifikační údaje. Dotazníky nebudou zpřístupněny nikomu jinému, jen mé osobě.

Magisterská diplomová práce Vám bude po jejím obhájení zpřístupněna prostřednictvím základní školy nebo může být zaslána přímo na Váš e-mail.

S jakýmkoli dotazy se můžete obracet přímo na mne prostřednictvím emailové adresy: kristyna.valova@seznam.cz.

Děkuji za Vaši ochotu a spolupráci, Bc. Kristýna Valová.

zde ustříhnout

.....

Souhlasím se zapojením mého syna/dcery.....do
výzkumu v rámci magisterské diplomové práce „Citové pouto v adolescenci a využití
v primární prevenci“ prováděného Bc. Kristýnou Valovou v dubnu 2013.

Příloha č. 2

Celkové znění dotazníků

Dotazníky pro žáky 7. – 9. tříd

Než začnete vyplňovat dotazníky, přečtěte si následující informace

Tento výzkum je součástí magisterské diplomové práce týkající se citového pouta a rizikového chování v adolescenci, který je prováděn mezi žáky na vybraných základních školách v rámci hlavního města Prahy.

Dotazník je zcela anonymní – nebude obsahovat Vaše jméno ani žádné jiné informace, které by Vás mohli identifikovat. Na dotazník nikam nepište své jméno.

Jako první je uveden dotazník na Citové pouto, je složen ze tří okruhů, z nichž každý má 25 otázek. U každé otázky je možno 5 různých odpovědí, budete odpovídat zakřížkováním příslušného čísla (1 – 5), kdy každé z číslic znázorňuje jednu z možných odpovědí. Škála odpovědí je uvedena u dotazníku.

Druhý dotazník se týká Rizikového chování, obsahuje 23 otázek. U každé otázky jsou možné 4 různé odpovědi, budete odpovídat zakřížkováním příslušného čísla (1 – 4), kdy každé z číslic znázorňuje jednu z odpovědí. Škála odpovědí je uvedena u dotazníku.

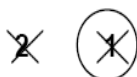
Přečtěte si pozorně každou výpověď a posuďte do jaké míry Vás či vztah mezi Vámi a rodiči nebo kamarády vystihuje. Odpovídejte uvážlivě a upřímně, Vaše odpovědi jsou považovány za důvěrné. Nejde o žádný test nebo písemku, neexistuje žádná špatná nebo správná varianta odpovědi. Pokud nenajdete odpověď, která by Vám plně vyhovovala, označte odpověď, která je významem nejbližší.

Způsob opravy Vaší odpovědi:

a) správná odpověď:

b) pokud zaškrtnete dvě čísla, správnou odpověď zakroužkujte:

c) pokud byste se spletli dvakrát a chcete se vrátit k původní variantě, správnou odpověď ještě podtrhněte:

Předem děkuji za vyplnění dotazníků.

DOTAZNÍKY

Pohlaví: dívka / chlapec

Kolik je ti
let?:.....

Dotazník IPPA

(Inventory of Parent and Peer Attachment)

Na začátek Tě požádám, abys vyznačil/a (zakroužkoval/a) možnost s kým žiješ:

- a) žiji s otcem i matkou
- b) žiji jej s otcem
- c) žiji jen s matkou
- d) žiji s matkou a nevlastním otcem
- e) žiji otcem a nevlastní matkou
- f) žiji s jiným příbuzným (babičkou, tetou...)
- g) jiná možnost (upřesni).....

Vztahy s matkou, otcem a kamarády mohou být různé. Někdy mohou být vztahy dobré, někdy špatné, mě by zajímalo, jak se v těchto vztazích cítíš Ty. V tomto dotazníku jsou tři části, první část tvrzení o Tvé matce, ve druhé části o Tvém otci a ve třetí o Tvých kamarádech. U každého tvrzení vždy zaškrtni číslo podle toho, do jaké míry tvrzení platí. Vyplňuj podle toho, jak to máš Ty.

1	2	3	4	5
vždy nebo téměř vždy	často	někdy	zřídka	nikdy nebo téměř nikdy

Do jaké míry platí tato tvrzení o Tvé matce?

1. Matka respektuje moje pocity.	1	2	3	4	5
2. Moje matka je dobrou matkou.	1	2	3	4	5
3. Přál/a bych si jinou matku.	1	2	3	4	5

4. Matka mě bere takového, jaký jsem/takovou, jaká jsem.	1	2	3	4	5
5. Nemohu se spolehnout, že mi matka pomůže s řešením problémů	1	2	3	4	5
6. Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí matka.	1	2	3	4	5
7. Matka pozná, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á.	1	2	3	4	5
8. Když s matkou mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě.	1	2	3	4	5
9. Matka ode mne očekává příliš mnoho.	1	2	3	4	5
10. Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si matka myslí.	1	2	3	4	5
11. Když s matkou o něčem mluvím, bere vážně, co si myslím.	1	2	3	4	5
12. Matka bere vážně mé názory.	1	2	3	4	5
13. Matka má své vlastní problémy, tak ji neobtěžuji s těmi mými.	1	2	3	4	5
14. Matka mi pomáhá, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a.	1	2	3	4	5
15. Svěřuji se matce se svými problémy a nesnáze.	1	2	3	4	5
16. Zlobím se na svou matku.	1	2	3	4	5
17. Matka mi nevěnuje moc pozornosti.	1	2	3	4	5
18. Matka mě povzbuzuje v tom, abych mluvil/a o svých starostech.	1	2	3	4	5
19. Matka mě chápe.	1	2	3	4	5
20. Nevím, zda se můžu na matku spolehnout.	1	2	3	4	5
21. Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, matka se to snaží pochopit.	1	2	3	4	5
22. Důvěřuji své matce.	1	2	3	4	5
23. Matka nechápe moje problémy.	1	2	3	4	5
24. Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mou matkou.	1	2	3	4	5
25. Když matka ví, že mě něco trápí nebo štvě, zeptá se mě na to.	1	2	3	4	5

Do jaké míry platí tato tvrzení o Tvém otci?

1. Otec respektuje moje pocity.	1	2	3	4	5
2. Můj otec je dobrým otcem.	1	2	3	4	5
3. Přál/a bych si jiného otce.	1	2	3	4	5
4. Otec mě bere takového, jaký jsem/takovou, jaká jsem.	1	2	3	4	5
5. Nemohu se spolehnout, že mi otec pomůže s řešením problémů.	1	2	3	4	5
6. Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí otec.	1	2	3	4	5
7. Otec pozná, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á.	1	2	3	4	5
8. Když s otcem mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě.	1	2	3	4	5

9. Otec ode mne očekává příliš mnoho.	1	2	3	4	5
10. Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si otec myslí.	1	2	3	4	5
11. Když s otcem o něčem mluvím, bere vážně, co si myslím.	1	2	3	4	5
12. Otec bere vážně mé názory.	1	2	3	4	5
13. Otec má své vlastní problémy, tak ho neobtěžuji s těmi mými.	1	2	3	4	5
14. Otec mi pomáhá, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a.	1	2	3	4	5
15. Svěřuji se otci se svými problémy a nesnáze.	1	2	3	4	5
16. Zlobím se na svého otce.	1	2	3	4	5
17. Otec mi nevěnuje moc pozornosti.	1	2	3	4	5
18. Otec mě povzbuzuje v tom, abych mluvil/a o svých starostech.	1	2	3	4	5
19. Otec mě chápe.	1	2	3	4	5
20. Nevím, zda se můžu na otce spolehnout.	1	2	3	4	5
21. Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, otec se to snaží pochopit.	1	2	3	4	5
22. Důvěřuji svému otci.	1	2	3	4	5
23. Otec nechápe moje problémy.	1	2	3	4	5
24. Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mým otcem.	1	2	3	4	5
25. Když otec ví, že mě něco trápí nebo štvě, zeptá se mě na to.	1	2	3	4	5

Do jaké míry platí tato tvrzení o Tvých kamarádech?

1. Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí moji kamarádi.	1	2	3	4	5
2. Moji kamarádi poznají, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á.	1	2	3	4	5
3. Když s kamarády o něčem mluvím, berou vážně, co si myslím.	1	2	3	4	5
4. Když s kamarády mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě.	1	2	3	4	5
5. Přál/a bych si mít jiné kamarády.	1	2	3	4	5
6. Moji kamarádi mě chápou.	1	2	3	4	5
7. Moji kamarádi mě povzbuzují v tom, abych mluvil/a o svých starostech.	1	2	3	4	5
8. Moji kamarádi mě berou takového, jaký jsem/takovou, jaká jsem.	1	2	3	4	5
9. Mám pocit, že potřebuji být se svými kamarády mnohem častěji.	1	2	3	4	5
10. Moji kamarádi nechápou mé problémy.	1	2	3	4	5

11. Když jsem s kamarády, mám pocit, že mezi ně nepatřím.	1	2	3	4	5
12. Když chci svým kamarádům něco říct, tak mě poslouchají.	1	2	3	4	5
13. Moji kamarádi jsou dobří kamarádi.	1	2	3	4	5
14. S mými kamarády se dobře povídá.	1	2	3	4	5
15. Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, kamarádi se to snaží pochopit.	1	2	3	4	5
16. Moji kamarádi mi pomáhají, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a.	1	2	3	4	5
17. Kamarádi se zajímají o to, jak se cítím.	1	2	3	4	5
18. Zlobím se na své kamarády.	1	2	3	4	5
19. Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mými kamarády.	1	2	3	4	5
20. Důvěřuji svým kamarádům.	1	2	3	4	5
21. Moji kamarádi respektují mé pocity.	1	2	3	4	5
22. Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si kamarádi myslí.	1	2	3	4	5
23. Připadá mi, že se ke mně kamarádi chovají podrážděně, i když nemají důvod.	1	2	3	4	5
24. Svěřuji se kamarádům se svými problémy a nesnázemi.	1	2	3	4	5
25. Když moji kamarádi vědí, že mě něco trápí nebo štve, zeptají se mě na to.	1	2	3	4	5

**Škála osobnostních rysů
představujících riziko z hlediska užívání návykových látek
(Substance Use Risk Personality Scale)**

V níže uvedené škále prosím uveďte, do jaké míry souhlasíte s následujícími tvrzeními ve vztahu ke své osobě. Na následující otázky prosím odpovězte zaškrtnutím příslušného čísla u každé položky.

1	2	3	4
rozhodně nesouhlasím	nesouhlasím	souhlasím	rozhodně souhlasím

1.	Jsem spokojený/(á).	1	2	3	4
2.	Často něco řeknu dřív, než si to rozmyslím.	1	2	3	4
3.	Chtěl(a) bych skákat padákem.	1	2	3	4
4.	Jsem šťastný/(á).	1	2	3	4
5.	Často se dostávám do situací, kterých později lituji.	1	2	3	4
6.	Užívám si nové a vzrušující zážitky, i když jsou nekonvenční.	1	2	3	4
7.	Věřím, že mám před sebou slibnou budoucnost.	1	2	3	4
8.	Pocit závratí či omdlení mi nahání hrůzu.	1	2	3	4
9.	Rád(a) dělám věci, které mi trochu nahánějí hrůzu.	1	2	3	4
10.	Děsí mě, když cítím, že se mi mění srdeční tep.	1	2	3	4
11.	Obvykle nejednám bezmyšlenkovitě.	1	2	3	4
12.	Rád(a) bych se naučil(a) řídit motocykl.	1	2	3	4
13.	Jsem hrdý/(á) na to, co jsem dokázal(a).	1	2	3	4
14.	Když jsem hodně nervózní, dostávám strach.	1	2	3	4
15.	Jsem celkově impulzivní člověk.	1	2	3	4
16.	Jde mi o zážitek jako takový, i když je to něco nezákonného.	1	2	3	4
17.	Mám pocit, že nejsem úspěšný/(á).	1	2	3	4
18.	Dostávám strach, když zažívám neobvyklé tělesné pocity a vjemy.	1	2	3	4
19.	Líbilo by se mi dělat dlouhé túry v drsné a neobydlené krajině.	1	2	3	4
20.	Cítím se příjemně.	1	2	3	4
21.	Děsí mě, když nejsem schopen/schopna se soustředit na to, co mám dělat.	1	2	3	4
22.	Mám pocit, že se musím chovat manipulativně, abych dosáhl(a) toho, co chci.	1	2	3	4
23.	Do budoucna hledím s velkým nadšením.	1	2	3	4

Příloha č. 3

Přehled jednotlivých položek u všech tří dimenzí dotazníku IPPA

Devět položek zahrnujících dimenzi důvěry u matky i otce:

- a) 1. Matka/otec respektuje mé pocity.
- b) 2. Moje matka/můj otec je dobrá matka/dobrý otec.
- c) 3. Přál/a bych si jinou matku/jiného otce.
- d) 4. Matka/Otec mne bere takového, jaký jsem /takovou jaká jsem.
- e) 11. Když s matkou/otcem o něčem mluvím, bere vážně, co si myslím.
- f) 12. Matka/Otec bere vážně mé názory.
- g) 19. Matka/Otec mě chápe.
- h) 21. Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/rozhněvaná, matka/otec se to snaží pochopit.
- i) 22. Důvěřuji své matce/svému otci.

Devět položek zahrnujících dimenzi důvěra u kamarádů:

- a) 5. Přál/a bych si mít jiné kamarády.
- b) 8. Moji kamarádi mě berou takového jaký jsem/takovou jaká jsem.
- c) 12. Když chci svým kamarádům něco říct, tak mě poslouchají.
- d) 13. Moji kamarádi jsou dobří kamarádi.
- e) 14. S mými kamarády se dobře povídá.
- f) 15. Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/rozhněvaná, kamarádi se to snaží pochopit.
- g) 19. Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat se svými kamarády.
- h) 20. Důvěřuji svým kamarádům.
- i) 21. Kamarádi respektují mé pocity.

Sedm položek zahrnujících dimenzi komunikace u matky a otce:

- a) 6. Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu co si o tom myslí matka/otec.
- b) 7. Matka/Otec pozná, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á
- c) 14. Matka/Otec mi pomáhá, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a.
- d) 15. Svěřuji se matce/otci se svými problémy a nesnáze.

- e) 18. Matka/Otec mě povzbuzuje v tom, abych mluvil/a o svých starostech.
- f) 24. Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat se svou matkou/otcem.
- g) 25. Když matka/otec ví, že mě něco trápí nebo štve, zeptá se mě na to.

Devět položek zahrnujících dimenzi komunikace u kamarádů:

- a) 1. Když mám s něčím starosti, rád / a si vyslechnu, co si o tom myslí moji kamarádi.
- b) 2. Moji kamarádi poznají, když jsme kvůli něčemu rozrušený / á nebo rozčilený / á.
- c) 3. Když s kamarády o něčem mluvím, berou vážně, co si myslím.
- d) 6. Moji kamarádi mě chápou.
- e) 7. Moji kamarádi mě povzbuzují v tom, abych mluvil / a o svých starostech.
- f) 16. Moji kamarádi mi pomáhají, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a.
- g) 17. Kamarádi se zajímají o to, jak se cítím.
- h) 24. Svěřuji se kamarádům se svými problémy a nesnáze.
- i) 25. Když moji kamarádi vědí, že mě něco trápí nebo štve, zeptají se mě na to.

Devět položek zahrnujících dimenzi odcizení u matky a otce:

- a) 5. Nemohu se spolehnout, že mi matka pomůže s řešením problémů
- b) 8. Když s matkou/otcem mluvím o mých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě.
- c) 9. Matka/Otec ode mne očekává příliš mnoho.
- d) 10. Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji než si matka/otec myslí.
- e) 13. Matka/Otec má své vlastní problémy, tak jí/ho neobtěžuji s těmi svými.
- f) 16. Zlobím se na svoji matku/svého otce.
- g) 17. Doma mi matka/otec nevěnuje moc pozornosti.
- h) 20. Nevím, zda se mohu na matku/otce spolehnout.
- i) 23. Matka/Otec nechápe moje problémy.

Sedm položek zahrnujících dimenzi odcizení u kamarádů:

- a) 4. Když s kamarády mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě.
- b) 9. Mám pocit, že potřebuji být se svými kamarády mnohem častěji.
- c) 10. Moji kamarádi nechápou mé problémy.
- d) 11. Když jsem s kamarády, mám pocit, že mezi ně nepatřím.
- e) 18. Zlobím se na své kamarády.
- f) 22. Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si kamarádi myslí.
- g) 23. Připadá mi, že se ke mně kamarádi chovají podrážděně, i když nemají důvod.

Příloha č. 4

Přehledové tabulky všech položek za jednotlivé dimenze dotazníku IPPA

Dimenze citové vazby: důvěra k MATCE		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Matka respektuje moje pocity	Dívky	5	1	1,80	0,89
	Chlapci	5	1	1,76	0,82
	Celkem	5	1	1,77	0,85
Moje matka je dobrou matkou	Dívky	5	1	1,36	0,77
	Chlapci	5	1	1,35	0,73
	Celkem	5	1	1,35	0,75
Přál/a bych si jinou matku	Dívky	5	1	4,66	0,80
	Chlapci	5	1	4,77	0,63
	Celkem	5	1	4,73	0,71
Matka mě bere takového/takovou, jaký/á jsem	Dívky	5	1	1,71	0,96
	Chlapci	5	1	1,54	0,77
	Celkem	5	1	1,62	0,86
Když s matkou o něčem mluvím, bere vážně, co si myslím	Dívky	5	1	1,88	1,01
	Chlapci	5	1	1,68	0,78
	Celkem	5	1	1,76	0,89
Matka bere vážně mé názory	Dívky	5	1	1,93	0,99
	Chlapci	5	1	1,87	0,92
	Celkem	5	1	1,90	0,95
Matka mě chápe	Dívky	5	1	2,02	1,12
	Chlapci	5	1	1,88	0,93
	Celkem	5	1	1,94	1,02
Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, matka se to snaží pochopit	Dívky	5	1	2,24	1,14
	Chlapci	5	1	2,15	1,09
	Celkem	5	1	2,19	1,06
Důvěřuji své matce	Dívky	5	1	1,58	0,97
	Chlapci	5	1	1,45	0,77
	Celkem	5	1	1,50	0,86

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: důvěra k OTCI		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Otec respektuje moje pocity	Dívky	5	1	2,30	1,14
	Chlapci	5	1	1,97	1,06
	Celkem	5	1	2,11	1,10
Můj otec je dobrým otcem	Dívky	5	1	1,76	1,08
	Chlapci	5	1	1,56	0,92
	Celkem	5	1	1,65	1,00
Přál/a bych si jiného otce	Dívky	5	1	4,40	1,10
	Chlapci	5	1	4,56	0,99
	Celkem	5	1	4,49	1,04
Otec mě bere takového/takovou, jaký/á jsem	Dívky	5	1	1,82	1,03
	Chlapci	5	1	1,69	0,92
	Celkem	5	1	1,75	0,97
Když s otcem o něčem mluvím, bere vážně, co si myslím	Dívky	5	1	2,25	1,16
	Chlapci	5	1	1,93	0,95
	Celkem	5	1	2,07	1,05
Otec bere vážně mé názory	Dívky	5	1	2,20	1,12
	Chlapci	5	1	1,92	0,97
	Celkem	5	1	2,04	1,04
Otec mě chápe	Dívky	5	1	2,39	1,17
	Chlapci	5	1	2,05	1,09
	Celkem	5	1	2,19	1,13
Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, otec se to snaží pochopit	Dívky	5	1	2,71	1,19
	Chlapci	5	1	2,32	1,06
	Celkem	5	1	2,49	1,13
Důvěřuji svému otci	Dívky	5	1	1,98	1,18
	Chlapci	5	1	1,73	1,06
	Celkem	5	1	1,84	1,12

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: důvěra ke KAMARÁDŮM		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Přál/a bych si mít jiné kamarády	Dívky	5	1	4,36	1,07
	Chlapci	5	1	4,10	1,15
	Celkem	5	1	4,21	1,12
Moji kamarádi mě berou takového/takovou, jaký/á jsem	Dívky	5	1	1,45	0,79
	Chlapci	5	1	1,92	0,97
	Celkem	5	1	1,71	0,92
Když chci svým kamarádům něco říct, tak mě poslouchají	Dívky	5	1	1,98	1,00
	Chlapci	5	1	2,36	1,02
	Celkem	5	1	2,19	1,03
Moji kamarádi jsou dobří kamarádi	Dívky	5	1	1,53	0,92
	Chlapci	5	1	1,83	1,03
	Celkem	5	1	1,70	0,99
S mými kamarády se dobře povídá	Dívky	5	1	1,39	0,78
	Chlapci	5	1	1,81	0,95
	Celkem	5	1	1,63	0,91
Když jsem kvůli něčemu rozhněvaný/á, kamarádi se to snaží pochopit	Dívky	5	1	1,94	0,96
	Chlapci	5	1	2,60	1,13
	Celkem	5	1	2,32	1,11
Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mými kamarády	Dívky	5	1	2,04	1,10
	Chlapci	5	1	2,73	1,19
	Celkem	5	1	2,44	1,20
Důvěřuji mým kamarádům	Dívky	5	1	1,67	0,98
	Chlapci	5	1	2,23	1,13
	Celkem	5	1	1,99	1,10
Moji kamarádi respektují mé pocity	Dívky	5	1	1,90	1,01
	Chlapci	5	1	2,63	1,13
	Celkem	5	1	2,31	1,14

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: komunikace s MATKOU		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
		Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí matka	Dívky	5	1
	Chlapci	5	1	2,35	1,03
	Celkem	5	1	2,38	1,01
Matka pozná, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á	Dívky	5	1	1,96	1,00
	Chlapci	5	1	1,87	0,84
	Celkem	5	1	1,91	0,91
Matka mi pomáhá, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a	Dívky	5	1	2,66	1,27
	Chlapci	5	1	2,44	1,16
	Celkem	5	1	2,54	1,21
Svěřuji se matce se svými problémy a nesnáze	Dívky	5	1	2,66	1,20
	Chlapci	5	1	2,58	1,07
	Celkem	5	1	2,62	1,13
Matka mě povzbuzuje v tom, abych mluvil/a o svých starostech	Dívky	5	1	2,49	1,12
	Chlapci	5	1	2,51	1,13
	Celkem	5	1	2,50	1,12
Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mou matkou	Dívky	5	1	1,99	1,15
	Chlapci	5	1	1,95	0,99
	Celkem	5	1	1,97	1,06
Když matka ví, že mě něco trápí nebo števe, zeptá se mě na to	Dívky	5	1	1,83	1,08
	Chlapci	5	1	1,76	0,81
	Celkem	5	1	1,79	0,93

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: komunikace s OTCEM		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
		Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí otec	Dívky	5	1
	Chlapci	5	1	2,56	1,18
	Celkem	5	1	2,69	1,20
Otec pozná, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á	Dívky	5	1	2,84	1,26
	Chlapci	5	1	2,43	1,12
	Celkem	5	1	2,61	1,20
Otec mi pomáhá, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a	Dívky	5	1	3,16	1,21
	Chlapci	5	1	2,59	1,19
	Celkem	5	1	2,84	1,23
Svěřuji se otci se svými problémy a nesnáze	Dívky	5	1	3,36	1,17
	Chlapci	5	1	2,92	1,28
	Celkem	5	1	3,11	1,25
Otec mě povzbuzuje v tom, abych mluvil/a o svých starostech	Dívky	5	1	3,36	1,25
	Chlapci	5	1	2,84	1,14
	Celkem	5	1	3,06	1,21
Když potřebuji mluvit o nějakém problému, mohu počítat s mým otcem	Dívky	5	1	2,81	1,28
	Chlapci	5	1	2,14	1,09
	Celkem	5	1	2,43	1,22
Když otec ví, že mě něco trápí nebo števe, zeptá se mě na to	Dívky	5	1	2,73	1,20
	Chlapci	5	1	2,28	1,12
	Celkem	5	1	2,48	1,17

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: komunikace s KAMARÁDY		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Když mám s něčím starosti, rád/a si vyslechnu, co si o tom myslí moji kamarádi	Dívky	5	1	1,87	1,02
	Chlapci	5	1	2,75	1,24
	Celkem	5	1	2,37	1,23
Moji kamarádi poznají, když jsem kvůli něčemu rozrušený/á nebo rozčilený/á	Dívky	5	1	1,97	1,02
	Chlapci	5	1	2,57	1,22
	Celkem	5	1	2,31	1,17
Když s kamarády o něčem mluvím, berou vážně, co si myslím	Dívky	5	1	1,99	0,99
	Chlapci	5	1	2,88	1,11
	Celkem	5	1	2,50	1,15
Moji kamarádi mě chápou	Dívky	5	1	1,91	1,01
	Chlapci	5	1	2,44	1,14
	Celkem	5	1	2,21	1,12
Moji kamarádi mě povzbuzují v tom, abych mluvil/a o svých starostech	Dívky	5	1	2,55	1,11
	Chlapci	5	1	3,36	1,24
	Celkem	5	1	3,01	1,25
Moji kamarádi mi pomáhají, abych sám/sama sobě lépe porozuměl/a	Dívky	5	1	2,74	1,29
	Chlapci	5	1	3,29	1,21
	Celkem	5	1	3,05	1,27
Kamarádi se zajímají o to, jak se cítím	Dívky	5	1	2,18	1,10
	Chlapci	5	1	3,08	1,18
	Celkem	5	1	2,69	1,23
Svěřuji se kamarádům se svými problémy a nesnáze	Dívky	5	1	2,42	1,15
	Chlapci	5	1	3,20	1,17
	Celkem	5	1	2,87	1,22
Když moji kamarádi vědí, že mě něco trápí nebo štve, zeptají se mě na to	Dívky	5	1	2,04	1,06
	Chlapci	5	1	2,83	1,22
	Celkem	5	1	2,49	1,22

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: odcizení s MATKOU		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Nemohu se spolehnout, že mi matka pomůže s řešením problémů	Dívky	5	1	3,97	1,22
	Chlapci	5	1	3,74	1,35
	Celkem	5	1	3,84	1,30
Když s matkou mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě	Dívky	5	1	3,23	1,16
	Chlapci	5	1	3,47	1,14
	Celkem	5	1	3,37	1,15
Matka ode mne očekává příliš mnoho	Dívky	5	1	3,35	1,19
	Chlapci	5	1	3,36	1,17
	Celkem	5	1	3,35	1,17
Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si matka myslí	Dívky	5	1	3,05	1,27
	Chlapci	5	1	3,37	1,18
	Celkem	5	1	3,23	1,23
Matka má své vlastní problémy, tak ji neobtěžuji s těmi mými	Dívky	5	1	3,21	1,11
	Chlapci	5	1	3,32	1,08
	Celkem	5	1	3,27	1,09
Zlobím se na svou matku	Dívky	5	1	3,69	0,98
	Chlapci	5	1	3,83	0,96
	Celkem	5	1	3,77	0,97
Matka mi nevěnuje moc pozornosti	Dívky	5	1	4,01	1,10
	Chlapci	5	1	3,99	1,21
	Celkem	5	1	4,00	1,16
Nevím, zda se můžu na matku spolehnout	Dívky	5	1	3,93	1,34
	Chlapci	5	1	3,64	1,39
	Celkem	5	1	3,50	1,37
Matka nechápe moje problémy	Dívky	5	1	3,70	1,18
	Chlapci	5	1	3,59	1,24
	Celkem	5	1	3,64	1,21

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Dimenze citové vazby: odcizení s OTCEM		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Nemohu se spolehnout, že mi otec pomůže s řešením problémů	Dívky	5	1	3,49	1,34
	Chlapci	5	1	3,85	1,27
	Celkem	5	1	3,70	1,31
Když s otcem mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě	Dívky	5	1	3,22	1,23
	Chlapci	5	1	3,40	1,16
	Celkem	5	1	3,32	1,19
Otec ode mne očekává příliš mnoho	Dívky	5	1	3,47	1,27
	Chlapci	5	1	3,30	1,33
	Celkem	5	1	3,38	1,30
Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si otec myslí	Dívky	5	1	2,97	1,29
	Chlapci	5	1	3,32	1,23
	Celkem	5	1	3,17	1,26
Otec má své vlastní problémy, tak ho neobtěžuji s těmi mými	Dívky	5	1	3,06	1,30
	Chlapci	5	1	3,23	1,15
	Celkem	5	1	3,16	1,22
Zlobím se na svého otce	Dívky	5	1	3,57	1,13
	Chlapci	5	1	3,77	1,04
	Celkem	5	1	3,68	1,09
Otec mi nevěnuje moc pozornosti	Dívky	5	1	3,65	1,23
	Chlapci	5	1	3,85	1,27
	Celkem	5	1	3,76	1,25
Nevím, zda se můžu na otce spolehnout	Dívky	5	1	3,51	1,37
	Chlapci	5	1	3,52	1,42
	Celkem	5	1	3,52	1,40
Otec nechápe moje problémy	Dívky	5	1	3,38	1,24
	Chlapci	5	1	3,43	1,18
	Celkem	5	1	3,41	1,21

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

**Dimenze citové vazby: odcizení s
KAMARÁDY**

		Maximum	Minimum	Průměr*	Směrodatná odchylka
Když s kamarády mluvím o svých problémech, stydím se nebo si připadám hloupě	Dívky	5	1	3,66	1,91
	Chlapci	5	1	3,06	1,16
	Celkem	5	1	3,32	1,21
Mám pocit, že potřebuji být se svými kamarády mnohem častěji	Dívky	5	1	2,24	1,02
	Chlapci	5	1	2,64	1,16
	Celkem	5	1	2,47	1,12
Moji kamarádi nechápou mé problémy	Dívky	5	1	3,88	1,08
	Chlapci	5	1	3,30	1,10
	Celkem	5	1	3,55	1,12
Když jsem s kamarády, mám pocit, že mezi ně nepatřím	Dívky	5	1	3,97	1,29
	Chlapci	5	1	3,85	1,31
	Celkem	5	1	3,90	1,30
Zlobím se na své kamarády	Dívky	5	1	3,70	1,05
	Chlapci	5	1	3,52	1,04
	Celkem	5	1	3,60	1,05
Jsem naštvaný/á nebo se trápím mnohem častěji, než si kamarádi myslí	Dívky	5	1	3,00	1,16
	Chlapci	5	1	2,88	1,07
	Celkem	5	1	2,93	1,11
Připadá mi, že se ke mně kamarádi chovají podrážděně, i když nemají důvod	Dívky	5	1	3,72	1,15
	Chlapci	5	1	3,54	1,13
	Celkem	5	1	3,62	1,14

* počítán z hodnot 1 až 5, kdy 1 = vždy, 2 = často, 3 = někdy, 4 = zřídka, 5 = nikdy

Příloha č. 5

Přehled jednotlivých položek u všech 4 posuzovaných osobnostních rysů (škál) – dotazník SURPS

Negativní myšlení je v dotazníku zahrnuto v sedmi položkách:

- a) 1. Jsem spokojený/á.
- b) 4. Jsem šťastný/á.
- c) 7. Věřím, že mám před sebou slibnou budoucnost.
- d) 13. Jsem hrdý/á na to co jsem dokázal/a.
- e) 17. Mám pocit, že nejsem úspěšný/á.
- f) 20. Cítím se příjemně.
- g) 23. Do budoucna hledím s velkým nadšením.

Přecitlivělost je v dotazníku zahrnuta v pěti položkách:

- a) 8. Pocit závratí či omdlení mi nahání hrůzu.
- b) 10. Děsí mě, když cítím, že se mi mění srdeční tep.
- c) 14. Když jsem hodně nervózní, dostávám strach.
- d) 18. Dostávám strach, když zažívám neobvyklé tělesné pocity a vjemy.
- e) 21. Děsí mne, když nejsem schopen/schopna se soustředit na to, co mám dělat.

Impulsivita je v dotazníku zahrnuta v pěti položkách:

- a) 2. Často něco řeknu dřív, než si to rozmyslím.
- b) 5. Často se dostávám do situací, kterých později lituji.
- c) 11. Obvykle jedním, aniž bych se předtím zamyslel/a.
- d) 15. Jsem celkově impulzivní člověk.
- e) 22. Mám pocit, že se musím chovat manipulativně, abych dosáhl/a toho, co chci.

Vyhledávání vzrušení je v dotazníku zahrnuto v pěti položkách:

- a) 3. Chtěl/a bych skákat padákem.
- b) 6. Užívám si nové a vzrušující zážitky, i když jsou nekonvenční.
- c) 9. Rád/a dělám věci, které mi trochu nahánějí hrůzu.
- d) 12. Rád/a bych se naučil/a řídit motocykl.
- e) 16. Jde mi o zážitek jako takový, i když je to něco nezákonného.
- f) 19. Líbilo by se mi dělat dlouhé túry v drsné a neobydlené krajině.

Příloha č. 6

Příloha 2: Populační normy – hrubé skóry SURPS

Poznámka: „N“ = četnost; „Maen“ = průměr; „Std. Dev.“ = směrodatná odchylka; „DM“ = dolní mez; „DM zaokr.“ = dolní mez zaokrouhlená; „HM“ = horní mez; „HM zaokr.“ = horní mez zaokrouhlená.

Tab. A : Hrubé skóry SURPS

Pohlaví: chlapci a dívky

Věková kohorta: 11-16letí

NEGATIVNÍ MYŠLENÍ

Chlapci Dolní pásmo: 7-10 Střední pásmo: 11-17 Horní pásmo: 18-28
 Dívky Dolní pásmo: 7-10 Střední pásmo: 11-17 Horní pásmo: 18-28

Pohlaví	N	Maen	Std. Dev.	DM	DM zaokr.	HM	HM zaokr.
Chlapci	2449	14,01	3,08	10,93	11	17,09	17
Dívky	2613	14,13	3,10	11,04	11	17,23	17

PŘECITLIVĚLOST

Chlapci Dolní pásmo: 5-7 Střední pásmo: 8-14 Horní pásmo: 15-20
 Dívky Dolní pásmo: 5-9 Střední pásmo: 10-15 Horní pásmo: 16-20

Pohlaví	N	Maen	Std. Dev.	DM	DM zaokr.	HM	HM zaokr.
Chlapci	2449	11,04	2,77	8,27	8	13,80	14
Dívky	2613	12,41	2,72	9,69	10	15,13	15

IMPULZIVITA

Chlapci Dolní pásmo: 5-10 Střední pásmo: 11-15 Horní pásmo: 16-20
 Dívky Dolní pásmo: 5-10 Střední pásmo: 11-15 Horní pásmo: 16-20

Pohlaví	N	Maen	Std. Dev.	DM	DM zaokr.	HM	HM zaokr.
Chlapci	2449	13,06	2,20	10,86	11	15,26	15
Dívky	2613	13,08	2,16	10,92	11	15,24	15

VYHLEDÁVÁNÍ VZRUŠENÍ

Chlapci Dolní pásmo: 6-12 Střední pásmo: 13-20 Horní pásmo: 21-24
 Dívky Dolní pásmo: 6-11 Střední pásmo: 12-19 Horní pásmo: 20-24

Pohlaví	N	Maen	Std. Dev.	DM	DM zaokr.	HM	HM zaokr.
Chlapci	2449	16,78	3,33	13,45	13	20,12	20
Dívky	2613	15,74	3,27	12,47	12	19,01	19